

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Η δράση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο κατά την περίοδο της Κατοχής»
Μούκας Αλέξανδρος
(Α.Μ.: 1118Μ013)

επιβλέπων: Προκόπης Παπαστράτης (Καθηγητής)

ΑΘΗΝΑ
2021

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία, θα αναφερθούμε στη δράση που ανέπτυξε ο ΕΑΣΑΔ (ο Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης) στο Βόλο από το Μάρτιο του 1944. Η οργάνωση αυτή συνεργάστηκε με τους Γερμανούς κατακτητές και συνέδεσε τη δράση της με την προσπάθεια καταπολέμησης του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, το οποίο ελεγχόταν από το ΚΚΕ. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ συνιστούσε απειλή για τους αστούς πολιτικούς και βιομηχάνους του Βόλου, καθώς πρωτοστατούσε σε εργατικές κινητοποιήσεις, που αφορούσαν τα αιτήματα των εργατών, όπως την αύξηση των αποδοχών τους. Επιπλέον, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ σήκωσε το μεγαλύτερο βάρος της Αντίστασης όχι μόνο στη θεσσαλική πόλη, αλλά σ'ολόκληρη την Ελλάδα, υπερέχοντας έναντι των άλλων αντιστασιακών οργανώσεων, όπως ο ΕΔΕΣ. Συνεπώς, κρίθηκε αναγκαία η αντιμετώπισή του από τις δυνάμεις Κατοχής, την αστική τάξη της πόλης και τον ΕΑΣΑΔ, ενώ σ'αυτήν την προσπάθεια καταστολής του ΕΑΜικού κινήματος, συνέβαλε και ο ΕΔΕΣ Βόλου, ο οποίος προσπάθησε να διαμορφώσει έναν ισχυρό αντίπαλο πόλο στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ μέσα στην πόλη, όπως θα δούμε στην πορεία της εργασίας μας.

Abstract

In this paper, I will refer to the action developed by EASAD (The National Agricultural Association of Anticommunist Action) in Volos from March 1944. This organization cooperated with the Germans and linked its action to the fight against EAM/ELAS, which was controlled by the KKE. EAM/ELAS was a threat to bourgeois politicians and industrialists of Volos, as it was leading in labor mobilizations, which concerned the demands of the workers, such as the increase of their salaries. Moreover, EAM/ELAS was the main Resistance organization not only in the city of Volos in Thessaly but in the whole of Greece exceeding all other resistance organizations, such as EDES. Therefore, it was deemed necessary that EAM/ELAS should be confronted by the Occupation forces, the bourgeoisie of the city and EASAD, while EDES of Volos also contributed to this effort trying at the same time to form a strong rival pole to the EAM/ELAS in Volos, as we will see in the course of our work.

Κατάλογος περιεχομένων

Περίληψη.....	2
Abstract.....	2
1. Εισαγωγή.....	4
Μέρη εργασίας	
2. Η συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ και το προφίλ των μελών του.....	9
2.1. Πρωτοβουλίες για τη συγκρότηση ένοπλων αντικομμουνιστικών σωμάτων στα πρότυπα των Ταγμάτων Ασφαλείας και προσπάθειες αναχαίτισης της δυναμικής του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στο Βόλο..	9
2.2. Συγκρούσεις μεταξύ ΕΔΕΣ-ΕΛΑΣ στο Βόλο.....	12
2.3. Η συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ παίρνει <<σάρκα και οστά >>.	15
2.4. Η στρατολόγηση στον ΕΑΣΑΔ και οι λόγοι ένταξης σ'αυτόν.	21
3. Η δράση του ΕΑΣΑΔ γεννά αντίδραση	21
3.1. Η δράση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο	23
3.1.1. Ο σκληρός Απρίλιος του 1944, παράξ δολοφονιών από τον ΕΑΣΑΔ και τους Γερμανούς το Μάιο του 1944 και οι κρεμάλες της Πλατείας Ελευθερίας, το χτύπημα τον Ιούλιο του 1944 και οι προσπάθειες εξόντωσης των Εβραίων του Βόλου.....	26
3.1.2. Η συνεργασία ΕΑΣΑΔ και ΕΕΕ. Η δράση της ΕΕΕ στα Τρίκαλα.	33
3.2. Αντίδραση στη δράση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο, η μάχη της σοδειάς και το χτύπημα στα Κάτω Λεχώνια.	
.....	41
.....	
3.2.1. Η δράση της ΟΠΛΑ στο Βόλο και στα Τρίκαλα και η παρουσία του ΕΛΑΣ στα	

Τρίκαλα.....	48
4. Το τέλος του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο και ο αιματοβαμμένος απολογισμός της δράσης του.	52
4.1. Το τέλος του ΕΑΣΑΔ και του αρχηγού του, Τάκη Μακεδόνα και η απελευθέρωση του Βόλου .	
4.1.1 Το επισιτιστικό ζήτημα του Βόλου και ο αιματοβαμμένος απολογισμός της δράσης του ΕΑΣΑΔ στην πόλη.....	58
5. Ο ΕΑΣΑΔ ενόπιον της Δικαιοσύνης.....	63
5.1. Στον απόηχο του Δεκέμβρη 1944 και στις επιπτώσεις μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας.....	63
5.2. Οι δίκες των δωσιλόγων.....	70
6. Συμπεράσματα, Επίλογος	79
7. Βιβλιογραφία.....	82
.....	

1. Εισαγωγή

Η νύχτα της 10ης Απριλίου 1944, ακριβώς τρία χρόνια από τη στιγμή που οι Ιταλοί εισήλθαν στο Βόλο, θα μείνει ανεξίτηλα χαραγμένη στη μνήμη των Βολιωτών. Εκείνη τη νύχτα άνοιξε ο κύκλος αίματος, καθώς εκτελέστηκαν από τον ΕΑΣΑΔ ο καφεπώλης Παπαγιώργης- που διατηρούσε καφενείο στην οδό 2ας Νοεμβρίου με Παγασών και ένας γείτονάς του, με την κατηγορία ότι αμφότεροι ανήκαν στο ΕΑΜ. Το έγκλημα αυτό πάγωσε το Βόλο, που <<σκεπάστηκε από μία ατμόσφαιρα θανάτου>>.

Ο Βόλος μέχρι τον Οκτώβριο του 1944, το μήνα που απελευθερώθηκε από τους Γερμανούς, οι οποίοι διαδέχτηκαν τους Ιταλούς στην κατάκτηση της πόλης, έμελλε να θρηνήσει αμέτρητους θανάτους, εκατοντάδες συλλήψεις και φυλακίσεις στην Κίτρινη Αποθήκη, πλιάτσικα-λεηλασίες σπιτιών και αποστολές στα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Γερμανίας και της Λάρισας.¹

Οι ένοπλες εθνικιστικές οργανώσεις που σκίαζαν την καθημερινότητα στο Βόλο ήταν τέσσερις: Ο ΕΑΣΑΔ (Ο Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης)², ο οποίος έδρασε σ'όλες τις θεσσαλικές πόλεις από το Μάρτιο του 1944 μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, η Μαχητική Ομάδα Άνω Λεχωνίων, η ΕΕΕ (η Εθνική Ένωση Ελλάς), η οποία ανέπτυξε δράση και

1 Εφημερίδα Αναγέννηση, 31 Μαΐου 1944.

2 Οι Γερμανοί δημιούργησαν τον ΕΑΣΑΔ στο Βόλο, με στόχο τη δολοφονία των οπαδών του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Η οργάνωση αποτελούνταν από Έλληνες, που δεν φορούσαν ειδική στολή, Μαρία Σπηλιωτοπούλου, Προκόπης Παπαστράτης (Επιμ.) Χρονολόγιο Γεγονότων 1940-1944. Από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών Foreign Office 371, Τόμος Β΄, Αθήνα 2004, σ. 243.

στα Τρίκαλα και οι ΕΑΟ (Οι Εθνικές Αντικομμουνιστικές Ομάδες). Κοινή συνισταμένη των οργανώσεων αυτών ήταν η συνεργασία με τους Γερμανούς, από τους οποίους εξοπλίζονταν και χρηματοδοτούνταν. Και οι τέσσερις οργανώσεις συνέδραμαν στην προσπάθεια των Γερμανών να πλήξουν το ΕΑΜ το οποίο κυριαρχούσε στη Θεσσαλία και διατηρούσε ισχυρά ερείσματα εντός του ντόπιου πληθυσμού. Αναφορικά με το Βόλο, το ΕΑΜ παρουσίασε πολύπλευρη δράση, που, όπως είναι φυσικό, επηρέασε από την πλευρά του την καθημερινότητα των κατοίκων του Βόλου σε αρκετά επίπεδα. Η πολυπληθής ένταξη στις γραμμές του εθωρεϊτό δεδομένη, καθώς αφενός η εργατική τάξη του Βόλου εκείνων των χρόνων αριθμούσε πάνω από δώδεκα χιλιάδες άτομα και το ΚΚΕ ασκούσε σ'αυτή, ήδη προπολεμικά, μεγάλη επιρροή και αφετέρου εντάχθηκαν σ'αυτό και πολλοί άνθρωποι της μεσαίας, αλλά ακόμα και της ανώτερης αστικής τάξης, προερχόμενοι από διάφορους επαγγελματικούς χώρους: βιοτέχνες, δικηγόροι, καθηγητές, μηχανικοί, γιατροί και σιδηροδρομικοί. Επιπρόσθετα, στο ΕΑΜ προσχωρούσαν γυναίκες και είναι χαρακτηριστικό ότι μπροστά στα γραφεία του σχηματίζονταν ουρές για να γραφτούν νέα μέλη.³

Ένα σημαντικό πεδίο δράσης του ΕΑΜ στη θεσσαλική πόλη κατά την Ιταλική Κατοχή, υπήρξε από την άνοιξη του 1943 η διοργάνωση απεργιών και συλλαλητηρίων με οικονομικά και ευρύτερα πολιτικά αιτήματα, υπό την καθοδήγηση του ΕΕΑΜ (Εργατικό ΕΑΜ). Ήδη στις αρχές Μαρτίου υπολογίζεται ότι περίπου χίλια άτομα είχαν προσχωρήσει στο ΕΕΑΜ και συνεχώς ολοένα και περισσότεροι εργάτες πύκνωναν τις γραμμές του. Το πρώτο συλλαλητήριο στο Βόλο πραγματοποιήθηκε στις 25 Μαρτίου 1943 με συμμετοχή επτά έως δέκα χιλιάδων εργατοϋπαλλήλων και αιτήματα οικονομικής φύσεως: πληρωμή σε είδος (λόγω του υψηλού πληθωρισμού που μάστιζε την πόλη), λειτουργία λαϊκών συσσιτίων στα εργοστάσια και στις γειτονιές.⁴

Σημαντικό ρόλο στην Αντίσταση κατά των ξένων κατακτητών διαδραμάτισε και η ΕΠΟΝ (η Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων), η οποία αγκάλιασε χιλιάδες νέες και νέους στο Βόλο.⁵

Η δημιουργία του ΕΑΣΑΔ και των άλλων δωσιλογικών οργανώσεων κρίθηκε αναγκαία, ώστε να ανακοπεί η δυναμική του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και της ΕΠΟΝ. Όπως θα δούμε στην πορεία της εργασίας μας σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση και ενίσχυση του ΕΑΣΑΔ διαδραμάτισαν οι βιομήχανοι του Βόλου και οι αστοί πολιτικοί της πόλης.⁶

3 Ν. Τσικρίκης, Όψεις της καθημερινότητας στην πόλη του Βόλου κατά την κατοχική περίοδο (1941-1944) στο Ν. Χριστοφής (Επιμ.), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία. Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του '40*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2017, σ. 58-59, Κατίνα Λατίφη, *Τα απόπαιδα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2019, σ. 41, Β. Λάζου, Δ. Σκαλτσής, <<Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης (ΕΑΣΑΔ): Οι πρόθυμοι συνεργάτες των Γερμανών>> στο Σ. Δορδανάς, Β. Λάζου, Β. Τζούκας, Λ. Φλιτούρης (Επιμ.), *Κατοχική βία 1939-1945. Η ελληνική & ευρωπαϊκή εμπειρία*, Εκδόσεις Ασίνη, Κομμένο Άρτας-Αθήνα 2016, σ. 92, 95.

4 Βογιατζής, σ. 61, Τσικρίκης, σ. 59.

5 Βογιατζής, σ. 61.

6 Σύμφωνα με το Βογιατζή, οι βιομήχανοι του Βόλου χρηματοδοτούσαν τον ΕΑΣΑΔ με μεγάλα ποσά. Μάλιστα, ο τότε δήμαρχος Βόλου Παπασακελαρίου έφερε για λογαριασμό της οργάνωσης αυτής 20

Η εφημερίδα *Λευτεριά*, η οποία ήταν όργανο της Περιφερειακής Επιτροπής Βόλου του ΚΚΕ είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική όσον αφορά τους σκοπούς των Γερμανών και των Ελλήνων συνεργατών τους.

<<Βαρειά η ατμόσφαιρα από την ωμή τρομοκρατία που ξαπόλυσαν οι τύραννοί μας Γερμανοί . Κορυφώνοντας την προσπάθειά τους να χτυπήσουν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του λαού μας, πιάνουν Βολιώτες πατριώτες, τους βασανίζουν στα κάτεργά τους, τους σκοτώνουν, τους τραβούν σε άγνωστη κατεύθυνση. Κάνουν ακόμη με την εισήγηση κάποιων κακών Ελλήνων μεγαλοβιομηχάνων του Βόλου, στο Εργατικό Κέντρο, το διαλύουν, πιάνουν τους νόμιμους εκπροσώπους των εργατών και τους κρατούν στα μπουντρούμια χωρίς καμία αφορμή. Επιδιώξή τους να σπάσουν το ηθικό του λαού.. Το αντιφασιστικό μαχαίρι έφθασε στο κόκαλο... όλη αυτή την κατάσταση τη βλέπουν οι τύραννοί μας και λυσσάνε και πάνε να την ξεπεράσουν με την ψευτιά, με το δόλο, με τη συνεργασία βρωμερών εφιαλτών βιομηχάνων ή αλητών και προπαντός με την τρομοκρατία και τους σκοτωμούς...>>⁷

Οι δωσιλογικές οργανώσεις που έδρασαν στο Βόλο, με έμβλημα τον αντικομμουνισμό, αποτελούσαν τη θεσσαλική εκδοχή των Ταγμάτων Ασφαλείας, τα οποία ήταν ένοπλοι σχηματισμοί που συγκροτήθηκαν το 1943 από τις γερμανικές αρχές Κατοχής και την κυβέρνηση Ιωάννη Ράλλη. Διακηρυγμένος στόχος τους ήταν να πλήξουν την Αντίσταση, ιδίως το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, καθώς παρουσιάζονταν ως σταυροφόροι ενάντια στον κομμουνισμό. Στη συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας πρωτοστάτησαν και βενιζελικοί αξιωματικοί, όπως ο Θεόδωρος Πάγκαλος και ο Στυλιανός Γονατάς.⁸

πιστόλια και αρκετά πυρομαχικά, ενώ ο τότε νομάρχης Σπυρίδων Πάντος χορηγούσε στα στελέχη του ΕΑΣΑΔ χρηματικά ποσά και μεγάλες ποσότητες κιλών τσιγάρων . Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σ. 121-122.

7 *Λευτεριά*, 11 Μάρτη 1944.

8 Ο Στυλιανός Γονατάς (1876-1966) ασχολήθηκε με τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας. Μετά τον πόλεμο ίδρυσε δικό του Κόμμα των Εθνικών Φιλελευθέρων. Τάσος Κωστόπουλος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005, σ. 15, 27, Γιάννης Πριόβολος, *Εθνικιστική <<αντίδραση>> και Τάγματα Ασφαλείας. Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος 1943-1944*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2017, σ. 54, 58, 243, Γαβρίλης Λαμπάτος, *ΚΚΕ και εξουσία (1940-1944)*, Μεταίχιμο, Αθήνα 2017, σ. 167, Σπύρος Λιναρδάτος, *Πολιτικοί & Πολιτική. 70 Χρόνια Αναμνήσεις- Αγώνες- Ντοκουμέντα*, Προσκήνιο, σ. 85, Λατίφη, σ. 40, David Brewer, *Ελλάδα 1940-1949. Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος*, μτφρ. Κατερίνα Σέρβη, Πατάκη, Αθήνα 2019, σ. 212, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 92, Σόλωνας Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974- Τόμος Δεύτερος Κατοχή-Απελευθέρωση*, Εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα, σ. 130, Δημήτρης Κουσουρής, *Δίκες των δοσιλόγων 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 63, Heinz Richter, *1936-1946 Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα*, β' τόμος, μτφρ. Ειρήνη Μιχαλοπούλου-Τζένη Μαστοράκη, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1975, σ. 170, Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Πόλεμος 1940-41-Κατοχή-Εθνική Αντίσταση-Απελευθέρωση-Δεκέμβριος 1944- Βάρκιζα*, Εκδόσεις Αφών Τολίδη, Αθήνα 1980, σ. 324-326, Μέλω Αξιώτη, *Άπαντα- Τόμος Γ' : Χρονικά, Απάντηση σε 5 ερωτήματα, Πρωτομαγιές 1886-1945, οι Ελληνίδες φρουροί της Ελλάδας*, Αθήνα 1941- 1945, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1980, σ. 321, Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής*, Μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994, σ. 325, 331, 350, 352, *Προδότες και Εγκληματίες*, Εκδόσεις Ριζοσπάστη,

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην αρχή η κατάταξη αξιωματικών στα Τάγματα Ασφαλείας δεν ήταν η αναμενόμενη. Το γεγονός αυτό ανησύχησε τον Ράλλη και τον ανάγκασε να εκδώσει σχετική διαταγή τον Ιανουάριο του 1944, με την οποία καλούσε όλους τους μόνιμους αξιωματικούς να καταταγούν στα Τάγματα Ασφαλείας, προκειμένου η κυβέρνησή του να συνεχίσει ανεμπόδιστα την προσπάθεια αντιμετώπισης του κομμουνιστικού κινδύνου.⁹

Στην πράξη τα Τάγματα Ασφαλείας συγκροτήθηκαν από τον Οκτώβριο 1943 υπαγόμενα στο Γερμανό <<Αρχηγό των SS και της Αστυνομίας στην Ελλάδα>> Γιούργκεν Στροπ αρχικά και Βάλτερ Σιμάνα στη συνέχεια. Είναι γνωστές οι δημόσιες διακηρύξεις συστράτευσης των Ταγμάτων Ασφαλείας στην πολεμική προσπάθεια του Γ'Ράιχ.

Η συγκυρία της ίδρυσης των Ταγμάτων Ασφαλείας και των άλλων ενόπλων σχηματισμών έκρυβε σκοπιμότητες. Οι Γερμανοί αναζητούσαν εναγωνίως συμμάχους, προκειμένου να κάμψουν την αντίσταση των ανταρτών. Επιπλέον, προσέβλεπαν στην υπόθαλψη μιας ενδοελληνικής σύγκρουσης, ώστε να εξοικονομηθεί πολύτιμο γερμανικό αίμα.¹⁰

Το φαινόμενο της συνεργασίας, δηλαδή του δωσιλογισμού, όπως ονομάστηκε στην Ελλάδα μεταξύ κατακτημένων και κατακτητών παρουσιάστηκε σε όλες τις κατεχόμενες από τις δυνάμεις του Άξονα χώρες και αφορούσε όχι μόνο το πολιτικό, αλλά και το κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό και στρατιωτικό πεδίο. Παρ'όλα αυτά, ο όρος <<συνεργασία>> δεν αποδίδει ακριβώς το είδος της σχέσης που διαμορφώθηκε ανάμεσα σε κατακτητές και κατακτημένους. Η ναζιστική Γερμανία δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ να συνάψει σχέσεις συνεργασίας με τους κατακτημένους λαούς, αλλά επεδίωκε αποκλειστικά να επιτύχει τους δικούς της στόχους. Η φυλετική ανωτερότητα των Γερμανών στην Ευρώπη, όπως την προπαγάνδιζαν οι εθνικοσοσιαλιστές διανοούμενοι και την εφάρμοζαν οι στρατιώτες της Βέρμαχτ στις χώρες που βρίσκονταν υπό Κατοχή, δεν άφηνε αρκετά περιθώρια για τη σύναψη ειλικρινών και αμοιβαίων σχέσεων.¹¹

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι να αναδείξει τη δράση που ανέπτυξε η οργάνωση ΕΑΣΑΔ (Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης) στο Βόλο. Επιπρόσθετα, θα προσπαθήσουμε να θέσουμε και να απαντήσουμε σε κάποια ερωτήματα, όπως για παράδειγμα ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν άτομα να ενταχθούν στον ΕΑΣΑΔ. Ένα άλλο ερώτημα που θα

Ανατύπωση <<Κόκκινης Σημαίας>> 1944 Θεσσαλία, σ. 17.

9 Κώστας Φραδέλλος, <<Κατοχικές κυβερνήσεις και έθνος. Άξονες και μεταβολές του κυβερνητικού λόγου κατά τη διάρκεια της Κατοχής>>, στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, τόμ. Γ' Μέρος Β', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 177

10 Πολυμέρης Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή 1941-1944*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια δεύτερη έκδοση, Αθήνα 2017, σ. 129, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 93-94, Κουσουρή, σ. 63.

11 Δημήτρης Ι. Κωνσταντινίδης, *Τα Τρίκαλα στα χρόνια της Κατοχής. Το χρονικό της ιταλικής και γερμανικής κατοχής των Τρικάλων*, Τρίκαλα 2013, σ. 187.

μας απασχολήσει είναι: γιατί οι Έλληνες συνεργάτες των Γερμανών παρέμειναν ατιμώρητοι μολονότι διέπραξαν στυγερά εγκλήματα σε βάρος ομοεθνών τους; Επίσης, τι κέρδη αποκόμισαν απ' αυτήν τη συνεργασία;

Ένα έτερο ερώτημα που θα μας απασχολήσει είναι: Η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό το Γεώργιο Παπανδρέου πράγματι αποδοκίμασε τη δράση των δωσιλογικών οργανώσεων στην κατεχόμενη Ελλάδα, ή μήπως τήρησε μια ευνοϊκή στάση απέναντί τους; Επιπλέον, ποια ήταν η στάση που τήρησε η κυβέρνηση Πλαστήρα απέναντί τους, στις αρχές του 1945;

Μέρη εργασίας

Στο πρώτο μέρος θα αναφερθούμε στη συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά στη στρατολόγηση και στους λόγους για τους οποίους άτομα εντάχθηκαν στον ΕΑΣΑΔ. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά στις συγκρούσεις που ξέσπασαν ανάμεσα στον ΕΔΕΣ και τον ΕΛΑΣ. Ο ΕΔΕΣ Βόλου, όπως θα δούμε, προσπάθησε να διαμορφώσει έναν ισχυρό αντίπαλο πόλο στο ΕΑΜ. Κατ'ουσίαν, οι δύο οργανώσεις διαγκωνίζονταν για το ποιος από τους δύο θα επικρατήσει στη θεσσαλική πόλη, με την πλάστιγγα να γέρνει υπέρ του ΕΛΑΣ.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας εξετάζει τη δράση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο, τη συνεργασία του με την οργάνωση ΕΕΕ (Εθνική Ένωση Ελλάδος), ενώ παράλληλα θα γίνει αναφορά στη δράση της τελευταίας στα Τρίκαλα. Επίσης, θα αναφερθούμε στην αντίδραση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στο όργιο τρομοκρατίας που εξαπέλυσε ο ΕΑΣΑΔ στο Βόλο και στην ένταξη των Γερμανών αντιφασιστών στις τάξεις του ΕΛΑΣ Πηλίου. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά στη δράση του ΕΛΑΝ στο Βόλο και της ΟΠΛΑ στα Τρίκαλα. Τέλος, θα γίνει αναφορά στις προσπάθειες εξόντωσης των Εβραίων του Βόλου από τους Γερμανούς και τον ΕΑΣΑΔ.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας θα γίνει αναφορά στο τέλος του ΕΑΣΑΔ, στην απελευθέρωση του Βόλου από τους Γερμανούς, στο επισιτιστικό πρόβλημα στην πόλη, στη δράση της Εθνικής Αλληλεγγύης και στον αιματοβαμμένο απολογισμό της δράσης του ΕΑΣΑΔ.

Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος της εργασίας θα γίνει αναφορά στην παραπομπή σε δίκη των μελών του ΕΑΣΑΔ, τα οποία παρότι διέπραξαν σωρεία εγκλημάτων, τελικά αθωώθηκαν και πολλοί απ'αυτούς εντάχθηκαν στη μεταπολεμική εθνοφυλακή και στις ένοπλες δυνάμεις. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά στον απόηχο των Δεκεμβριανών του 1944 και της Συμφωνίας της Βάρκιζας το Φεβρουάριο του 1945.

2. Η συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ και το προφίλ των μελών του

2.1. Πρωτοβουλίες για τη συγκρότηση ένοπλων αντικομμουνιστικών σωμάτων στα πρότυπα των Ταγμάτων Ασφαλείας και προσπάθειες αναχαίτισης της δυναμικής του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στο Βόλο.

Οι φόβοι για καθολική επικράτηση του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ, στρατιωτική πτέρυγα του ΕΑΜ, μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας συντέλεσε στην ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας και των αντίστοιχων ενόπλων σχηματισμών. Ο ΕΛΑΣ είχε ενισχυθεί και μεταμορφωθεί σε στρατό 20.000 μαχητών και η ιταλική συνθηκολόγηση το Σεπτέμβριο του 1943 είχε αλλάξει τα δεδομένα. Αφενός ο ΕΛΑΣ ενισχύθηκε με ιταλικό πολεμικό εξοπλισμό, αποτελώντας έναν υπολογίσιμο στρατό και αφετέρου οι γερμανικές δυνάμεις έπρεπε να κατακτήσουν εκ νέου το μεγαλύτερο μέρος της χώρας, που κατείχαν στο παρελθόν οι Ιταλοί σύμμαχοί τους.¹²

Την πρωτοβουλία για τη συγκρότηση ενόπλων αντικομμουνιστικών σωμάτων στα πρότυπα των Ταγμάτων Ασφαλείας στο Βόλο ανέλαβε ο δικηγόρος και κατοπινός Δήμαρχος της πόλης, κατά την κατοχική περίοδο, Θρασύβουλος Παπασακελλαρίου¹³, ο οποίος μαζί με το Νομάρχη και μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου μετέβησαν στην Αθήνα με πρόσχημα να επιλυθούν της επίλυσης σοβαρών επισιτιστικών ζητημάτων, όπως την ανελλιπή αποστολή τροφίμων από το Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και το υπουργείο Επισιτισμού και την προμήθεια φαρμάκων και υγειονομικού υλικού.¹⁴

Η αποστολή των τοπικών αυτών παραγόντων στην Αθήνα δεν ήταν τυχαία, αλλά έκρυβε σκοπιμότητες. Σύμφωνα με μεταγενέστερη έκθεση του Παπασακελλαρίου προς τον ΕΔΕΣ Αθήνας τα μέλη της αποστολής αυτής είχαν ένα διευρυμένο κύκλο επαφών με πρόσωπα της θεσσαλικής αστικής ελίτ, που είχαν καταφύγει προσωρινά ή μόνιμα στην Αθήνα, όπως ο βιομήχανος Βάγγος Γκλαβάνης, αστούς πολιτικούς, αλλά και τον προδοτικό ΕΔΕΣ Αθήνας¹⁵ με στόχο τη σύσταση ενός ένοπλου σώματος που θα λειτουργούσε ως αντίβαρο στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Όσον αφορά τον ΕΔΕΣ Αθήνας αξίζει να επισημανθεί ότι ορισμένα προβεβλημένα στελέχη του, όπως ήταν οι συνταγματάρχες συνταγματάρχες Απόστολος Παπαγεωργίου¹⁶ και Χαράλαμπος

12 Πριόβολος, σ. 61, Λαμπάτος, σ. 167, 169, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 94.

13 Ο Θρασύβουλος Παπασακελλαρίου ήταν βουλευτής των Φιλελευθέρων στο Μεσοπόλεμο. Το ΕΑΜ στο πλαίσιο της μετωπικής πολιτικής τον είχε πλησιάσει, αλλά αυτός είχε αρνηθεί, θέτοντας ως απαράβατο όρο την προσχώρηση του Γονατά ή του Σοφούλη, βλ. Λάζου, Σκαλτσής, σ. 94.

14 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 94-95.

15 Ό.π., σ. 95, Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. 2, Παπαζήσης, Αθήνα, σ. 30-31.

16 Το 1943 Ο Παπαγεωργίου ήταν αρχηγός της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας της Αθήνας. Επιπλέον, ήταν ιδρυτικό μέλος και αρχηγός ομάδας της αθηναϊκής οργάνωσης του ΕΔΕΣ. Τον Αύγουστο/Σεπτέμβριο συνδέθηκε με τον Ταβουλάρη και τα Τάγματα Ασφαλείας. Έδωσε εντολή σε πολλούς αξιωματικούς να καταταγούν στα Τάγματα. Αποκυρήχθηκε από το Ζέρβα ως προδότης το Φεβρουάριο του '44 αλλά κατά τα φαινόμενα ήταν ακόμη αρχηγός του ΕΔΕΣ της Αθήνας το Μάρτιο, όταν τον διαδέχθηκε ο Διάμεσης. Συνελήφθη από τα SS στις 17 Μαΐου του '44, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής

Παπαθανασόπουλος¹⁷ έχοντας εκμεταλλευτεί τη διάσπαση του ΕΔΕΣ και έχοντας εξασφαλίσει την ανοχή και τη στήριξη του Ζέρβα, μεταξύ του οποίου και των Γερμανών είχε συναφθεί ανακωχή, συνεργάζονταν με την κυβέρνηση Ράλλη και τους Γερμανούς, συμβάλλοντας στην προσπάθειά τους να πλήξουν το ΕΑΜ/ΚΚΕ.¹⁸ Σύμφωνα με τον Στέφανο Σαράφη,¹⁹ στην Αθήνα η Κεντρική Επιτροπή του ΕΔΕΣ συνεργαζόταν με τους Ράλλη και Ταβουλάρη²⁰ και μέσω αυτών με τη Γκεστάπο, τη μυστική Αστυ-νομία της ναζιστικής Γερμανίας, ενώ στα χωριά και τις πόλεις μέλη του ΕΔΕΣ βοηθούσαν φανερά τους Έλληνες των προδοτικών οργανώσεων, που συνεργάζονταν με τις γερμανικές δυνάμεις Κατοχής και συμμετείχαν στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.²¹

Επιπλέον, ο ΕΔΕΣ Αθηνών συνεργαζόταν με την Ειδική Ασφάλεια και ενημερωνόταν από τον Αλέξανδρο Λάμπου, διορισμένο διοικητή της Ειδικής Ασφάλειας, για τις κινήσεις των μελών-στελεχών του ΕΑΜ.²²

Σ'αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε μία έκθεση που υπέβαλε στην Επιτροπή ΕΔΕΣ Αθήνας ο Παπασακελλαρίου, στην οποία αποτυπώνεται η επαφή που είχε με τους ηγέτες των αστικών πολιτικών κομμάτων Σοφούλη, Γονατά και Καφαντάρη²³ και μέλη του ΕΔΕΣ. Στην έκθεση αυτή είναι εμφανής η << απειλή >> του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στους κύκλους των παραγόντων αυτών.

<< Εν Αθήναις, την 27ην Σεπτεμβρίου 1944 >>

Προς τον ΕΔΕΣ, ενταύθα.

<< Έχω την τιμή ν'αναφέρω υμίν ότι η εν Βόλω και εν Πηλίο κατάστασις, από έτους και

Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας"." Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", σ. 141.

17 Ο Παπαθανασόπουλος ήταν ιδρυτικό μέλος του ΕΔΕΣ Αθήνας το 1941 και αρχηγός του Στρατιωτικού Επιτελείου του ΕΔΕΣ Αθήνας το 1943. Αποκυρήχθηκε ως προδότης από το Ζέρβα το Φεβρουάριο του 1944. Ο Παπαθανασόπουλος εκτελέστηκε από τον ΕΛΑΣ το Μάρτιο του 1944, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας"." Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", σ. 143.

18 Βόγλης, σ. 125, Πριόβολος, σ. 62, 302-303, Γρηγοριάδης, σ. 99-101, Richter, σ. 54-55, Κωστόπουλος, σ. 52, Αξιώτη, σ. 319, Προδότες και Εγκληματίες, σ. 13-14.

19 Ο στρατηγός Στέφανος Σαράφης (1890-1957) προσχώρησε στο ΕΑΜ το 1943 και του ανατέθηκε η αρχηγία του ΕΛΑΣ.

20 Ο Αναστάσιος Ταβουλάρης διετέλεσε υπουργός Εσωτερικών στις κατοχικές κυβερνήσεις Λογοθετόπουλου και Ράλλη, με πολλές αρμοδιότητες και στενές σχέσεις με τις γερμανικές αρχές Κατοχής. Εξελέγη για πρώτη φορά βουλευτής Ζακύνθου το 1923 και μετά επανεξελέγη το 1928 με τους Ανεξάρτητους Δημοκρατικούς και το 1932 και 1936 με το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Κατέφυγε με άλλους δωσίλογους στη Βιέννη της Αυστρίας, όπου και συνελήφθη. Πέθανε από παθολογικά αίτια προτού δικαστεί στην Ελλάδα.

21 Στέφανος Σαράφης, *ο ΕΛΑΣ*, Εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 1999, σ. 175

22 Βόγλης, σ. 125, Πριόβολος, σ. 62, 302-303, Γρηγοριάδης, σ. 99-101, Richter, σ. 54-55, Κωστόπουλος, σ. 52, Αξιώτη, σ. 319.

23Ο Γεώργιος Καφαντάρης (1873-1946) ήταν αρχηγός του Προοδευτικού Κόμματος.

πλέον και μέχρι σήμερα, έχει ως ακολούθως: Παρ' όλον το λίαν επιτήδειον καμουφλάρισμα του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ., ευθύς εξ αρχής πλείστοι ήσαν οι δυσπιστούντες. Όταν δε τον Αύγουστον 1943 το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. Έθεσε σκοπούς οικονομικούς, ο κόσμος ήθελε διέξοδον διά της δημιουργίας εθνικιστικής οργανώσεως. Ο κόσμος ετρομοκρατείτο υπό του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. Εν Βόλω και Πηλίο το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ παρέλυσεν την κίνησιν Ε.Λ.Ε.Σ. Ευθύς μετά την ιταλικήν ανακοχήν, το Ε.Α.Μ. Έθεσε κοινωνικούς σκοπούς εις τα φανερά, διαλαλόν ότι θα εγκαταστήσει εν Ελλάδι λαοκρατίαν. Τόδε ουδείς υπήρχεν ο αμφιβάλλων ότι το Κ.Κ.Ε διευθύνει τα πάντα και ότι εργάζεται διά την εγκατάστασιν Σοβιέτ>>.²⁴

Όπως επισημάναμε στην εισαγωγή εκείνη την περίοδο το ΚΚΕ/ΕΑΜ και οι οργανώσεις τους στο Βόλο και ο ΕΛΑΣ στο Πήλιο βρίσκονταν στην κορύφωση της μαζικότητάς τους. Ο ΕΛΑΣ επεκτεινόταν όχι μόνο στο Βόλο, αλλά σε όλη τη Θεσσαλία, στην οποία διατηρούσε ισχυρά ερείσματα.²⁵ Για την ερμηνεία της μαζικής ανάπτυξης του ΕΛΑΣ θα πρέπει να συνυπολογιστούν δύο βασικοί παράγοντες. Ο πρώτος ήταν οι σχέσεις του με τις τοπικές κοινωνίες. Βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη αντάρτικου ήταν η στήριξη του τοπικού πληθυσμού, διότι από τις τοπικές κοινωνίες οι αντάρτες αντλούσαν τρόφιμα, ανθρώπινο δυναμικό και πληροφορίες για τους αντιπάλους τους. Ο δεύτερος παράγοντας ήταν ότι ο ΕΛΑΣ κατάφερε να εδραιώσει την παρουσία του πρώτα στις ορεινές και δυσπρόσιτες για τα κατοχικά στρατεύματα περιοχές. Ο αποτελεσματικός έλεγχος αυτών των περιοχών έδωσε τη δυνατότητα στον ΕΛΑΣ να επεκτείνει τη δράση του στις πεδινές περιοχές και να θέσει υπό τον ελέγχό του τους δρόμους επικοινωνίας των περιοχών αυτών με τις πόλεις και τα πεδινά.²⁶

2.2. Συγκρούσεις μεταξύ ΕΔΕΣ-ΕΛΑΣ στο Βόλο.

Στην ενότητα αυτή θα εστιάσουμε στις προσπάθειες που έγιναν για τη συγκρότηση του ΕΔΕΣ στο Βόλο και στις συγκρούσεις του με το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Ο ΕΔΕΣ Βόλου προσπάθησε να αντισταθμίσει την επιρροή του ΕΑΜ και σύμφωνα με την εφημερίδα *Λευτεριά* δεν δίστασε να συνεργαστεί με τους κατακτητές σε βάρος του λαού.²⁷

Οι άλλες δύο αντιστασιακές οργανώσεις, η ΕΚΚΑ (Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση) και ο ΕΔΕΣ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) διεξήγαγαν ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα ενάντια στους Γερμανούς και στους Ιταλούς κατακτητές, χωρίς ωστόσο να αντισταθμίσουν

²⁴ Έκθεση του Θρασύβουλου Παπασακελλαρίου όπως παρατίθεται στο Βογιατζή, σ. 124-125.

²⁵ Λαμπάτος, σ. 162, Βόγλης, σ. 90, Παπαγιάννης, σ. 24.

²⁶ Βόγλης, σ. 93-94.

²⁷ *Λευτεριά*, 11 Μάρτη 1944.

την επιρροή του ΕΑΜ.²⁸

Στο Βόλο και στο Πήλιο, το ΕΑΜ αποτελούσε ουσιαστικά τη μοναδική αντιστασιακή οργάνωση. Κάποιες προσπάθειες για τη σύσταση οργάνωσης του ΕΔΕΣ από το καλοκαίρι του 1943 απέβησαν άκαρπες. Είναι χαρακτηριστικό της πόλωσης που αναπτύχθηκε ότι πολλοί ΕΔΕΣίτες συνεργάστηκαν απροκάλυπτα με τους Γερμανούς. Οι περισσότεροι απ'αυτούς ήταν στρατιωτικοί και πολιτικοί παράγοντες, που δραστηριοποιήθηκαν σε όλες τις θεσσαλικές πόλεις. Τον Αύγουστο του 1943, ύστερα από τη συμφωνία που επήλθε τον Ιούλιο του 1943 για τη συγκρότηση του Κοινού Γενικού Στρατηγείου Ανταρτών²⁹ εκδηλώθηκε στο Βόλο κίνηση υπέρ του Ναπολέοντα Ζέρβα, με σκοπό τη σύσταση στρατιωτικής και πολιτικής οργάνωσης. Πρωτοστάτες αυτής της κίνησης ήταν οι προπολεμικοί βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος Πανταζής Σταμούλης και Γιώργος Φιλιππίδης και ο στρατηγός Παπαϊωάννου. Έλαβαν μέρος ακόμη τρεις δικηγόροι, οι Α. Ευαγγελίδης, Θρασύβουλος Παπασακελλαρίου και Σπύρος Πάντος. Σύνδεσμος ανάμεσα στο Ζέρβα και τον ΕΔΕΣ Βόλου ήταν ο χωροφύλακας και κατοπινός αρχηγός του ΕΑΣΑΔ, Τάκης Μακεδόνας.³⁰

Δεν υπάρχουν στοιχεία αναφορικά με τη δράση της πολιτικής οργάνωσης του ΕΔΕΣ στο Βόλο, η οποία περιοριζόταν στην προώθηση όσων κυρίως αξιωματικών έφταναν από την Αθήνα μέσω θάλασσας στη θεσσαλική πόλη, ώστε να καταταγούν στην οργάνωση. Παράλληλα, με τις ενέργειες για τη σύσταση πολιτικής οργάνωσης του ΕΔΕΣ στο Βόλο, έγινε προσπάθεια σύστασης ένοπλης ομάδας του ΕΔΕΣ στην Αγριά και τα Λεχώνια. Η γεωγραφική θέση των χωριών αυτών στο δρόμο εξόδου προς το βουνό και η σιδηροδρομική τους σύνδεση με το αστικό κέντρο με το τρένο του Πηλίου εξηγεί την επιλογή του συγκεκριμένου χώρου.³¹

Η ιταλική συνθηκολόγηση το Σεπτέμβριο του 1943 και ο εξοπλισμός του ΕΛΑΣ με μεγάλο μέρος του ιταλικού οπλισμού ανέτρεψε τα σχέδια για τη σύσταση ανταγωνιστικής μ'αυτόν οργάνωσης, τουλάχιστον εκτός Ηπείρου.³²

28 Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ ΕΛΑΣ, ΕΚΚΑ και ΕΔΕΣ διερράγησαν μετά την αποτυχημένη συνάντηση των εκπροσώπων αντιστασιακών οργανώσεων με την εξόριστη κυβέρνηση στο Κάιρο από τις 10 Αυγούστου μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου 1943, βλ. Βόγλης, σ. 124, Brewer, σ. 200-203, Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Θεμέλιο ζ'έκδοση, Αθήνα 1983, σ. 140, Richter, σ. 24.

29 Τον Ιούλιο του 1943 υπεγράφη κοινή συμφωνία, στο χωριό Περτούλι Τρικάλων, μεταξύ των οργανώσεων ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ και της Βρετανικής Συμμαχικής Αποστολής και συγκροτήθηκε Κοινό Γενικό Στρατηγείο των Ελλήνων Ανταρτών. Σύμφωνα με τη συμφωνία αυτή επιτράπηκε η εγκατάσταση οργανώσεων του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ σε περιοχές του ΕΔΕΣ και αντίστροφα, βλ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Η Αντίσταση στη Θεσσαλία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015, σ. 108, Κωνσταντινίδης, σ. 151, Βουρνάς, σ. 347, Σαράφης, σ. 142-143, 295.

30 Πριόβολος, σ. 243, Βογιατζής, σ. 120-121, 124, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 96-97, Αρσενίου, σ. 49.

31 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 97-98.

32 Ό.π., σ. 98.

Η παράδοση της ιταλικής Μεραρχίας Πινερόλο, η οποία ήταν εγκατεστημένη στο Βόλο, στη Λάρισα και στα Τρίκαλα και διοικούνταν από το στρατηγό Αντόλφο Ινφάντε, συνέβαλε τα μέγιστα στην ανάπτυξη του ΕΛΑΣ στη Θεσσαλία. Από τις 8 έως τις 11 Σεπτεμβρίου οι ιταλικές φρουρές στο Βόλο παραδόθηκαν, ή αποπλίστηκαν μαζικά από τους ΕΛΑΣίτες. Ως απόρροια αυτής της εξέλιξης, ο ΕΛΑΣ απέσπασε τουλάχιστον 12.000 ελαφρά όπλα, πυροβόλα, ολμοβόλα και πολυβόλα.³³

Στις 20 Σεπτεμβρίου του 1943 ο ΕΛΑΣ κατόρθωσε να συγκροτήσει στο Πήλιο την 16η Μεραρχία, με διοικητή το στρατηγό Κωνσταντίνο Τσαμάκο και καπετάνιο τον αξιωματικό Θεόδωρο Καλλίνο (Αμάρμπεη). Στα χωριά-μεσοσταθμούς στους πρόποδες του Πηλίου (Αγριά, η οποία είναι παραθαλάσσια και στις Μηλιές, οι οποίες είναι περίπου στα 400 μ. υψόμετρο και το τέρμα του σιδηροδρομικού σταθμού-, το ΚΚΕ/ΕΑΜ μετέφερε με το τρένο κόσμο στα ορεινά, ώστε να καταταγεί στον ΕΛΑΣ. Από την άλλη πλευρά, όμως, οι πυρήνες του ΕΔΕΣ αν τους συναντούσαν, επιχειρούσαν να τους εντάξουν στη δική τους οργάνωση. Όταν έγινε αντιληπτή τούτη η προσπάθεια, οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ τους εξουδετέρωσαν αποτελεσματικά.³⁴

Οι συγκρούσεις ανάμεσα στον ΕΔΕΣ και τον ΕΛΑΣ στην Ήπειρο τον Οκτώβριο του 1943 ήταν σφοδρές και ανέστειλαν οποιαδήποτε απόπειρα για τη συγκρότηση ανταγωνιστικής οργάνωσης απέναντι στον ΕΛΑΣ. Όσοι υποστήριζαν το Ζέρβα συνελήφθησαν από τον ΕΛΑΣ, ενώ άλλοι εγκατέλειψαν το Πήλιο και κατέφυγαν είτε στο Βόλο είτε στην Αθήνα.³⁵

Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλοί ΕΔΕΣίτες προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ, ωστόσο υπήρχαν αρκετοί, οι οποίοι δε δίστασαν να καταταγούν στα Τάγματα Ασφαλείας. Ο ΕΛΑΣ εξαπέλυε απειλές περί δήμευσης της παρουσίας όσων εντάσσονταν σ'αυτά.³⁶

Η ανάληψη της εξουσίας στο Βόλο αποκλειστικά από τους Γερμανούς με διοικητή τον Κουρτ Ρίκερτ σηματοδότησε την απαρχή μιας νέας σκληρότερης φάσης της Κατοχής. Οι Γερμανοί άρχισαν τις επιθέσεις τους κατά των ανταρτών στο Πήλιο, στις 14 Σεπτεμβρίου του 1943, μία μέρα μετά αφότου αφήχθησαν στο Βόλο. Μετά από 4ωρη μάχη με τον ΕΛΑΣ στην Πορταριά αποσύρθηκαν στο Βόλο. (Δε μπόρεσα να εντοπίσω περισσότερες πληροφορίες, που να αφορούν τη μάχη). Στις 28 του ίδιου μήνα επιτέθηκαν κατά των ανταρτών στις Μηλιές, έκαψαν σπίτια και εκτέλεσαν 33 κατοίκους του χωριού.³⁷

33 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 98-99, Brewer, σ. 209-210, Κωνσταντινίδης, σ. 156, Παπαδόπουλος, σ. 122, Βουρνάς, σ. 358, Richter, σ. 22, 24, Σαράφης, σ. 163-165.

34 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 99, Παπαδόπουλος, σ. 87.

35 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 100.

36 Παπαγιάννης, σ. 27, Πριόβολος, σ. 250, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 100.

37 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 100-101, Παπαδόπουλος, σ. 187-188, Βογιατζής, σ. 92, Αρσενίου Λάζαρος, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, Τόμος Β' Γερμανική Κατοχή, Τρίτη Έκδοση βελτιωμένη " Έλλα", σ. 66, Τσικρίκης, σ. 62-63.

Το Νοέμβριο του ίδιου έτους οι Γερμανοί προέβησαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στο Πήλιο, επιδιώκοντας να περιορίσουν τη δράση του ΕΛΑΣ και να ελέγξουν την περιοχή. Σ' αυτό το πλαίσιο εγκατέστησαν φρουρά πρώτα στην Αγριά και έπειτα στα Λεχώνια. Ακολούθησε ομαδική εκτέλεση 118 αμάχων ως αντίποινα για επιθέσεις του ΕΛΑΣ σε γερμανική φάλαγγα στις 18 του Δεκέμβρη στη Δράκεια Πηλίου.³⁸

2.3. Η συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ παίρνει <<σάρκα και οστά >>.

Το Φεβρουάριο του 1944 ο Θρασύβουλος Παπασακελλαρίου μετέβη στην Αθήνα μαζί με τους προπολεμικούς βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος Σταμούλη και Φιλιππίδη και είχε συνεχείς επαφές με τον ΕΔΕΣ Αθήνας και τον επικεφαλής του Απόστολο Παπαγεωργίου. Αυτός του συνέστησε να οργανωθούν μυστικά, να επισημάνουν πόσοι αντάρτες του ΕΛΑΣ βρίσκονταν στο Πήλιο, τον οπλισμό και τις θέσεις τους και να καταρτίσουν σχέδιο δράσης. Μεταξύ άλλων, το σχέδιο αυτό προέβλεπε πως αμέσως μόλις εκκαθαριζόταν η Εύβοια από τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ, ένα Ευζωνικό Τάγμα θα διεκπεραιωνόταν στο Πήλιο, θα δεχόταν εθελοντές και αργότερα θα στρεφόταν εναντίον του ΕΛΑΣ στη Λαμία και στη Γούρα (περιοχή του όρους Όρθρυς). Ο Παπαγεωργίου τους διαβεβαίωσε ότι οι Γερμανοί δεν θα έφερναν καμία αντίρρηση, καθώς ήδη συνέπρατταν με τα Ευζωνικά Τάγματα σε κοινές επιχειρήσεις κατά των ανταρτών. Από τις επαφές αυτές ο Παπασακελλαρίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο ΕΔΕΣ Αθηνών συνεργαζόταν με τα Τάγματα Ασφαλείας, την ΕΕΕ, την Ειδική Ασφάλεια Αθηνών, τους Γερμανούς και τη δοσίλογη κυβέρνηση Ράλλη.³⁹

Όλοι αυτοί οι παράγοντες είχαν επαφές στο Βόλο με το Μπάμπη Κωνσταντινίδη, διερμηνέα των Γερμανών και πολιτικό σύμβουλο του ΕΔΕΣ Βόλου. Στη συνέχεια, ο Παπασακελλαρίου φρόντισε να επισκεφτεί τους βενιζελικούς πολιτικούς Καφαντάρη και Γονατά. Ο Καφαντάρης ήταν κάπως επιφυλακτικός, όχι όμως και ο Γονατάς, ο οποίος προέκρινε την αποστολή Τάγματος στο

38 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 101, Παπαδόπουλος, σ. 149, Βόγλης, σ. 141, Lord Russell of Liverpool, *Η μάστιγα του Ναζισμού. Τα εγκλήματα πολέμου του Γ' Ράιχ 1939-1945*, μτφρ. Γεωργία Δημητροπούλου, Εκδόσεις Ιωλκός, Αθήνα 2007, σ. 327-328, Στο επίμετρο της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου αναφέρονται μερικά από τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Ναζί στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, ο συγγραφέας αναφέρεται στα ειδικά εγκλήματα που διέπραξαν οι Γερμανοί στη Δράκεια Πηλίου, στο Κομμένο Άρτας, στα Καλάβρυτα, στο Δίστομο Βοιωτίας, στον Κάνδανο Χανίων και στην εκτέλεση στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

39 Πριόβολος, σ. 244, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 103-104, Αρσενίου, σ. 49-50.

Βόλο. Ενδεικτικό του μίσους που έτρεφε ο Γονατάς για τις αντιστασιακές ομάδες του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ αποτελούσε το γεγονός ότι προτιμούσε τη <<συμμαχία ακόμη και με το διάβολο>>, προκειμένου να αποκλειστεί το ενδεχόμενο επικράτησης του κομμουνισμού.⁴⁰

Παράλληλα με τις επαφές του με το Γεώργιο Καφαντάρη και Στυλιανό Γονατά, πολιτικούς από το χώρο των Φιλελευθέρων, ο Παπασακελλαρίου συνάντησε στην Αθήνα τον Τάκη Μακεδόνα, στον οποίο θα αναφερθούμε στη συνέχεια, τον ιερέα Παπαγεωργουσόπουλο, το γυμνασιάρχη Νικόλη και δύο Θεσσαλούς αγρότες, οι οποίοι βρίσκονταν ήδη σε διευρυμένες επαφές με τα SS Αθηνών, τα οποία τους παρέπεμψαν στον Κωνσταντίνο Γούλα, δικηγόρο από τη Θεσσαλονίκη και προπολεμικό αρχηγό της φασιστικής οργάνωσης ΕΕΕ (Εθνική Ένωσις Ελλάς), στην οποία θα αναφερθούμε στην πορεία της εργασίας μας. Ο Γούλας πρότεινε να συγκροτηθούν ένοπλοι σχηματισμοί, οι οποίοι θα στρέφονταν εναντίον του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Οι επαφές των Παπασακελλαρίου και Μακεδόνα συνεχίστηκαν με το Βασίλη Ντερτιλή, διοικητή από το Νοέμβριο 1943 των Ευζωνικών Ταγμάτων, ο οποίος υποσχέθηκε ότι θα έστελνε Τάγμα Ασφαλείας στο Πήλιο, έχοντας λάβει πρώτα τη συγκατάθεση των Γερμανών⁴¹

Στα τέλη Φεβρουαρίου του 1944 ο Παπασακελλαρίου επέστρεψε στο Βόλο, όπου συναντήθηκε με το διερμηνέα και συνεργάτη των Γερμανών Κωνσταντινίδη. Στις αρχές Μαρτίου του ίδιου έτους ο Γούλας τον ειδοποίησε να ξανακατέβει στην Αθήνα μαζί με τον Πάντο και τον Ευαγγελίδη. Με τον Κωνσταντινίδη απευθύνθηκαν στη γερμανική Υπηρεσία Ασφαλείας (SD) Λάρισας, κατόπιν ενέργειας της οποίας επιβιβάστηκαν σε γερμανική αμαξοστοιχία και μετέβησαν στην Αθήνα, όπου έμειναν ο Πάντος μέχρι τα τέλη Απριλίου και ο Παπασακελλαρίου μέχρι τις αρχές Μαΐου 1944. Εκεί ξανασυναντήθηκαν με το Ντερτιλή και το Γούλα. Σύμφωνα με τον Παπασακελλαρίου ο Γούλας διατηρούσε τις επιφυλάξεις του όσον αφορά τη συγκρότηση Ταγμάτων Ασφαλείας στη Θεσσαλία και πρότεινε τη σύσταση ελεύθερων ενόπλων σωμάτων, όπως του Πούλου στη Μακεδονία.⁴²

40 Απομνημονεύματα Στυλιανού Γονατά 1897-1957, Αθήναι 1958, σ. 410, Πριόβολος, 244, Βογιατζής, σ. 123, Παπαγιάννης, σ. 18, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 104.

41 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 105, Αρσενίου, σ. 50-52.

42 Ο απότακτος αντισυνταγματάρχης του μηχανικού Γιώργος Πούλος ήταν επικεφαλής ένοπλου τάγματος, που δρούσε στη Μακεδονία, στεφόταν κατά του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και επιδόταν σε βιαιοπραγίες, πλιάτσικα- λεηλασίες και δολοφονίες αμάχων, δρώντας σε συνεργασία με τις γερμανικές δυνάμεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πούλος ήταν ένθερμος υποστηρικτής του Γ'Ράιχ, καθώς οραματιζόταν μια Ελλάδα, διαποτισμένη από τις αρχές του εθνικοσοσιαλισμού και απαλλαγμένη από την αγγλική επιρροή, βλ. Στράτος Δορδανάς, <<Αντικομμουνιστές οπλαρχηγοί στη γερμανοκρατούμενη Κεντρική Μακεδονία>>, στο Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2007, τέταρτη έκδοση, σ. 64-65, 67-68, 0 ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας". " Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", σ. 125, Πριόβολος, σ. 245, 280-281, Βόγλης, σ. 134, Αρσενίου, σ. 53.

Εν τω μεταξύ, χάρη σε ενέργειες του Γούλα, ο Παπασακελλαρίου διορίστηκε Δήμαρχος Βόλου και ο Πάντος νομάρχης Μαγνησίας.⁴³

Στη θεσσαλική πόλη την ίδια περίοδο κυκλοφορούσε έντονα η φήμη ότι επίκειται η συγκρότηση Ταγμάτων στα πρότυπα της Αθήνας, καθώς όμως δεν υπήρχε επίσημη στήριξη αποφασίστηκε εν τέλει να συγκροτηθούν ελεύθερα σώματα. Ο Γούλας το ενέκρινε και η Υπηρεσία Ασφαλείας συναίνεσε. Με τη βοήθεια του Γούλα, του βουλευτή των Φιλελευθέρων Αλεξανδρή και του Βολιώτη Γιάννη Τσιμπούκη και χρηματοδότηση από το υπουργείο Εσωτερικών και τον ίδιο το Γούλα στρατολογήθηκαν πενήντα άτομα υπό το Σταμάτη Σταθεράκο, τα οποία υπηρετούσαν είτε στον προδοτικό ΕΔΕΣ Αθηνών είτε στην Ειδική Ασφάλεια Αθηνών.⁴⁴

Προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενόπλων σωμάτων, παράλληλα με τον κατοχικό Δήμαρχο Βόλου-δραστηριοποιήθηκε και ο Μακεδόνας, ο οποίος ήρθε σε επαφή με τα SS, που τον παρέπεμψαν στην Υπηρεσία Ασφαλείας κι αυτή με τη σειρά της στην ΕΕΕ του Γούλα. Ο τελευταίος υποσχέθηκε να προμηθεύσει με όπλα 2.000 άνδρες, ώστε να συσταθεί ένοπλο σώμα εναντίον του ΕΛΑΣ. Από τη συνάντηση αυτή γεννήθηκε ο ΕΑΣΑΔ. Ο Μακεδόνας ορίστηκε στατιωτικός αρχηγός της οργάνωσης. Ο Μακεδόνας αναχώρησε για την Καρδίτσα και ο ιερέας Παπαγεωργουσόπουλος για τη Λάρισα, ώστε να στρατολογήσουν άτομα στην οργάνωση. Όσον αφορά το Μακεδόνα λίγα στοιχεία είναι γνωστά γι'αυτόν. Ο Μακεδόνας καταγόταν από τη Σκόπελο και είχε λάβει το προσωνύμιο <<Μαύρος>> εξαιτίας του μελαμψού χρώματος του δέρματός του. Επιπρόσθετα, εμφανιζόταν ως πρώην υπαξιωματικός της Χωροφυλακής και υπήρξε γνωστός για τις σαδιστικές μεθόδους που χρησιμοποιούσε.⁴⁵ Η Ελένη Διομήδη-Κορμάζου, υπεύθυνη για τις γυναίκες στην ΕΠΟΝ στο Βόλο, σε προφορική μαρτυρία της παρουσίασε ένα ψυχογράφημα του Μακεδόνα:

<<Αυτός ο {Μακεδόνας} γιατί έγινε έτσι δεν ξέρω. Ήθελε να είναι επικεφαλής. Τον δώσανε και μερικούς σαν στρατιώτες, να είναι δηλαδή αυτός αρχηγός{...} και φαίνεται ότι αυτό τον άρεζε, να είναι επικεφαλής και να διατάζει. Γι'αυτό{...} Πολύ, πάρα πολύ νέος άνθρωπος. Ένα παιδαριό, ένα παιδαριό χαζό. Δηλαδή, πώς να σου πω, ήθελε να είναι επικεφαλής κατάλαβες; Όχι ότι είχε καμιά αυτή μέσα του, να πιστεύει σε κάτι, να έχει αρχές{...} Τίποτα απ'όλα αυτά. Τίποτα, τίποτα ένα μηδενικό ήτανε. Αλλά {...} είχε πιστόλι>>.⁴⁶

43 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 106, Αρσενίου, σ. 54.

44 Πριόβολος, σ. 245, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 107, Αρσενίου, σ. 54.

45 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 107, 113, Παπαγιάννης, σ. 19-20, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος." Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας ". " Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", Έκδοση Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, Αθήνα 1998, σ. 122.

46 Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). *Το πρώτο αίμα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας*. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL: https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athinas

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή ο στόχος του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο ήταν όμοιος με εκείνον των Ταγμάτων Ασφαλείας, δηλαδή η αποτελεσματική αντιμετώπιση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, το οποίο για τις εθνικιστικές οργανώσεις συνιστούσε εθνική απειλή. Σ' αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να παρουσιάσουμε ορισμένες διαφορές ανάμεσα στα Τάγματα Ασφαλείας και τον ΕΑΣΑΔ.

Σε αντιδιαστολή με τον ΕΑΣΑΔ, που δεν διέθετε δομημένη στρατιωτική οργάνωση⁴⁷ τα Τάγματα Ασφαλείας διέθεταν και σ' αυτά εντάχθηκαν πολλοί αξιωματικοί. Για παράδειγμα, στην Πελοπόννησο ορίστηκε ως αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας ο συνταγματάρχης πεζικού Διονύσης Παπαδόγκωνας.⁴⁸ Ο Παπαδόγκωνας θεωρούνταν από τους Γερμανούς απολύτως αξιόπιστος και γ' αυτό του ανατέθηκε η διοίκηση-οργάνωση Ταγμάτων Ασφαλείας στη νότια Πελοπόννησο. Ο Παπαδόγκωνας μαζί με το επιτελείο του και τους Γερμανούς προέβαιναν σε εκκαθαρίσεις εναντίον των δυνάμεων του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.⁴⁹

Μια άλλη διαφορά που μπορούμε να επισημάνουμε ανάμεσα στα Τάγματα Ασφαλείας και τον ΕΑΣΑΔ αφορά τη συγκρότησή τους. Τα Τάγματα Ασφαλείας συγκροτήθηκαν με νόμο του κράτους,⁵⁰ ενώ ο ΕΑΣΑΔ ανέπτυξε δράση χάρη στην πρωτοβουλία ιδιωτών. Μια τελευταία διαφορά που μπορούμε να επισημάνουμε αφορά τη στρατιωτική περιβολή των δύο οργανώσεων. Σε αντιδιαστολή με τους άνδρες των Ευζωνικών Ταγμάτων Ασφαλείας και των Τμημάτων Χωροφυλακής Πελοποννήσου, που φορούσαν φουστανέλα με τσαρούχια, οι ΕΑΣΑΔίτες φορούσαν πολιτικά και πράσινο περιβραχιόνιο με τα αρχικά της οργάνωσης σε λευκό χρώμα, ενώ έφεραν ειδικό δελτίο ταυτότητας, που είχε εκδοθεί από τη Γκεστάπο.⁵¹

47 Τσικρίκης, σ. 65.

48 Γεννήθηκε το 1888. Διετέλεσε Ανθυπολοχαγός το 1914 και Συνταγματάρχης το 1935. Ο Παπαδόγκωνας ήταν Διοικητής της 13^{ης} Μεραρχίας Πεζικού τον Ιούλιο του '40 και Διοικητής ανταρτοσυμμορίας στην περιοχή της Καλαμάτας το καλοκαίρι του 1943. Κατηγορήθηκε από το ΕΑΜ ότι υπέγραψε αντικομμουνιστική συμφωνία με τους Ιταλούς στην Καλαμάτα τον Ιούλιο του '43. Κατετάγη στα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο. Πιστεύεται ότι είναι διοικητής του 2^{ου} Πελοποννησιακού Διοικητηρίου της Χωροφυλακής στην Τρίπολη. Το Μάρτιο του '43 έστειλε στη Μέση Ανατολή μακροσκελή αναφορά πάνω στον "Κομμουνισμό" στην Πελοπόννησο, Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) - Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας " *"Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων "* σ. 140-141.

49 Πριόβολος, σ. 187-190.

50 Στις 18 Ιουνίου 1943 η δωσίλογη κυβέρνηση Ράλλη πέρασε νόμο που προέβλεπε το σχηματισμό Ευζωνικών Ταγμάτων Ασφαλείας, τα οποία θα επανδρώνονταν από <<εθνικόφρονες>> αντικομμουνιστές, βασικά εθελοντές, ενώ τον εξοπλισμό τους θα αναλάμβαναν οι κατοχικές δυνάμεις, οι οποίες ενδιαφέρονταν για τη δημιουργία όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αντίδρασης κατά του στρατού του ΕΛΑΣ, Πριόβολος, σ. 55, 57-58, Βόγλης, σ. 127-128, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) - Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας " *"Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων "* σ. 49.

51 Παπαγιάννης, σ. 21-22, Γιάννης Πριόβολος, σ. 243, 248-249, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) - Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας " *"Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων "* σ. 121-122, Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). *Το πρώτο αίμα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας*. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL:

https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athinas .

Τον Απρίλιο του 1944 έφτασε η ώρα της δράσης στο Βόλο. Τριάντα έξι ένοπλοι άνδρες, υπό την αρχηγεία του Σταθεράκου⁵² έφτασαν στο Βόλο από την Αθήνα και αμέσως τέθηκαν υπό τις διαταγές της γερμανικής Ασφάλειας (SD) Βόλου. Μαζί τους έφτασαν στην πόλη και οι Παπασακελλαρίου και Πάντος.⁵³

Αμέσως μετά το διορισμό των νέων τοπικών αρχών στο Βόλο εμφανίζονταν στον Τύπο του Βόλου βινιέτες. Οι βινιέτες αυτές δημοσιεύτηκαν στον Τύπο του Βόλου από τον ΕΑΣΑΔ από τις 12 Μαρτίου μέχρι τις 29 Μαρτίου 1944 και έθεταν στο στόχαστρό τους τα μέλη του ΕΑΜ/ΚΚΕ.

<<Έλληνες, οι κομμουνισταί φυλάττουν τα όπλα για σας και όχι για τους Γερμανούς>>.⁵⁴
<<Έλληνες! Ενδιαφερθείτε δια την ασφάλειάν σας την οποία υπονομεύουν οι κομμουνισταί>>.⁵⁵
<<Καλούνται οι παρασυρθέντες εξ αγνοίας σε έμπρακτον μετάνοιαν. Ειδοποιούνται οι αντεθνισταί και γενικώς οι κομμουνισταί, ότι δεν υπάρχει δι'αυτούς οίκτος. Δι'ημάς από τούδε και εις το εξής η επιείκεια είναι ισοδύναμος με την προδοσίαν. Θάνατος εις τους κομμουνιστάς και τα αντεθνικά στοιχεία. Σύνθημα ένα και μόνον: Η απελευθέρωσις της χώρας από τα μυσάρια και μίσθαρνα όργανα της Μόσχας. Ζήτω η Ελληνική Πατρίς, Ζήτω η ελληνική οικογένεια, Ζήτω η Ορθόδοξος Εκκλησία ΕΑΣΑΔ...>>⁵⁶

52 Ο Σταμάτης Σταθεράκος έμπορος στο επάγγελμα, διεξήγαγε εμπόριο μεγάλων ποσοτήτων τσιγάρων μέσω σιδηροδρόμου μεταξύ Αθήνας και Βόλου. Από τη δραστηριότητά του αυτή κατόρθωσε να χρηματοδοτήσει τον ΕΑΣΑΔ. Ο Σταθεράκος παραπέμφθηκε το 1945 στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Αθηνών με την κατηγορία ότι έφερε γερμανική ταυτότητα και απείλησε υπαλλήλους, που εργάζονταν στο σιδηρόδρομο. Ωστόσο, αναφορικά με την τύχη του δεν μπόρεσα να εντοπίσω περισσότερες πληροφορίες. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Λάζου, Σκαλτσής, σ. 108, Αρσενίου, σ. 54.

53 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 107-108.

54 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 108, Βογιατζής, σ. 137, Ο Τύπος του Βόλου, 12, 14, 16 Μαρτίου 1944.

55 Βογιατζής, σ. 137, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 108, Ο Τύπος του Βόλου, 17 Μαρτίου 1944.

56 Βογιατζής, σ. 139, Ο Τύπος του Βόλου, 29 Μαρτίου 1944.

ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν Θεσσαλικὸν λαόν

Τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων παύουσιν. Τὸ κομμουνιστικὸν ὄποιον κατέτρωγε τὸ ἑλληνικὸν σῶμα ὡς ἄλλο ἐκκριζώνεται.

Τὸ κομμουνιστικὸν τέρας, τὸ ὄποιον περιεβλήθη τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐξηπάτησε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὴν τάξιν. Οἱ ἀντάρται τοῦ ΕΛΑΣ, ἀντήσαν περιφερόμενοι δῆμιοι, περιοδεύοντες δολοφονικὰ ἐπιταγὰ ἐκτελεστοί, ἀπεκαλύφθησαν.

Θεσσαλικὸν Λαὸν

Ἡ στιγμή ἐπέστη. Ἐμπρὸς εἰς τὸ καθῆκον. Ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐπάλξι τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης κατὰ τῶν ἀργυροπλοῦν τῆς Μόσχας. Καλεῖται πᾶς Ἕλληνας διαπνεοῦν τὴν ἰδεώδη νὰ λάβῃ θέσιν εἰς τὸν τίμιον ἀγῶνα, τὸν ἀποδοῦν καὶ νὰ συμβάλῃ κατὰ τὸ δυνατόν ἐν τῷ ἀγῶνι ὡς τοῦ. Ἀδιαφορία δὲν ἐπιτρέπεται. Εἶναι ἡ ἀποδοσία Ἐθνικὴν. Καλοῦνται οἱ παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν ἀπρακτικὴν μετάνοιαν. Εἰδοποιοῦνται οἱ ἀντεθροῦντες οἱ κομμουνισταί, ὅτι δὲν ὑπάρχει δι' αὐτοὺς ἄσπαστος ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ ἐπιείκεια εἶναι ἡ ἀποδοσία τὴν προδοσίαν.

Θάνατος εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Θάνατος εἰς τὸν ἀπαιεῖα. Σύνθημα ἐν καὶ μόνον : Ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὰ μισαρά καὶ μίσθαρνα ὄργανα τῆς

Ζήτω ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίς

Ζήτω ἡ Ἑλληνικὴ Οἰκογένεια

Ζήτω ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία

Η λεκτική επίθεση που εξαπολύθηκε μέσω του τοπικού Τύπου ήταν μόνον η αρχή. Στα μέσα Απριλίου του 1944 έφτασε στο Βόλο ο Μακεδόνας με επτά άνδρες του ΕΑΣΑΔ, που είχαν ήδη στρατολογηθεί στην Καρδίτσα. Με την άφιξή του, ο αρχηγός του ΕΑΣΑΔ κατόρθωσε να στρατολογήσει κι άλλους από το Βόλο, αναπτύσσοντας μια ομάδα με πάνω από εξήντα άτομα.⁵⁷

2.4. Η στρατολόγηση στον ΕΑΣΑΔ και οι λόγοι ένταξης σ' αυτόν.

Ο ΕΑΣΑΔ απαρτιζόταν κατά μεγάλο μέρος από αντικομμουνιστές χωρικούς. Στο πλαίσιο αυτό τα μέλη του ΕΑΣΑΔ άδραξαν την ευκαιρία να στρατολογήσουν στην οργάνωση νέους αγρότες. Τους νεοσύλλεκτους με γερμανικά αυτοκίνητα τους οδηγούσαν στα γραφεία της οργάνωσης, που βρίσκονταν στην πλατεία Ελευθερίας κι εκεί τους έκαναν <<πλύση εγκεφάλου>> για τον κίνδυνο που αντιπροσώπευε ο κομμουνισμός. Μεταξύ των νεοσύλλεκτων ΕΑΣΑΔιτών υπήρχαν και νέοι <<αντιδραστικών οικογενειών>>, που είχαν εκδηλωθεί ως ΕΔΕΣίτες. Απ' αυτούς αναδείχθηκαν οι πιο απηνείς διώκτες του ΕΑΜ, καθώς προέβαιναν σε ξυλοδαρμούς και δολοφονίες μελών του.⁵⁸

Σύμφωνα με τον Κώστα Καραγιώργη⁵⁹ με το χρήμα και περισσότερο με βία κατορθώθηκε να στρατολογηθούν στον ΕΑΣΑΔ αρκετοί άνδρες σε κάθε μία από τις τέσσερις μεγάλες θεσσαλικές πόλεις και το Δεμερλί. Η μέθοδος που χρησιμοποιούσαν τα μέλη του ΕΑΣΑΔ ήταν η εξής: μπλόκο στα γυμνάσια, στα χωριά ή στις συνοικίες και βίαιη στρατολογία. Επιπλέον, οι ΕΑΣΑΔίτες κατάφεραν να στρατολογήσουν εξαθλιωμένα στοιχεία του Βόλου, καθώς επίσης μερικές πόρνες των οίκων ανοχής Καρδίτσας και Βόλου, τις οποίες έντυσαν με <<εθνική στολή>> και τις εμφάνισε στην Αθήνα ο Μακεδόνας.⁶⁰

Όσον αφορά τους λόγους ένταξης στον ΕΑΣΑΔ αυτοί ποικίλουν. Ένας πρώτος λόγος ήταν οικονομικός. Η οικονομική δυσπραγία που αντιμετώπιζαν αρκετοί εργάτες, σε συνδυασμό με τη μαζική ανεργία που μάστιζε το Βόλο εξαιτίας της εκ περιτροπής λειτουργίας των εργοστασίων και

57 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 109, Αρσενίου, σ. 54.

58 Παπαγιάννης, σ. 23, 27, Πριόβολος, σ. 252, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) - Τόμος 8ος. "Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας 'Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων" σ. 121-122.

59 Ο Κώστας Καραγιώργης αναπληρωματικό μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ και ηγετικό στέλεχος του ΕΑΜ Θεσσαλίας έθεσε τις βάσεις για να συγκροτηθούν νέες οργανώσεις ΕΑΜ στη Θεσσαλία, να ενισχυθεί η δύναμη του ΕΛΑΣ και να δημιουργηθεί αντάρτικος Τύπος. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παπαδόπουλος, σ. 29-31.

60 Κώστας Καραγιώργης, <<Η τρομοκρατία στη Θεσσαλία>>, Κομμουνιστική Επιθεώρηση, αρ. Φύλλου 29, Αύγουστος 1944, σ. 11-15, Βογιατζής, σ. 234-235.

τη διακοπή των γερμανικών έργων που απασχολούσαν πολλούς από αυτούς, τους ανάγκασαν να καταταχθούν είτε στον ΕΑΣΑΔ είτε στις υπόλοιπες δωσίλογες οργανώσεις της πόλης, όπως η ΕΑΟ και η ΕΕΕ, έτσι ώστε να επιβιώσουν. Η προοπτική μιας πηγής εισοδήματος τους φάνηκε δελεαστική.⁶¹

Ένας δεύτερος λόγος ένταξης ήταν η αντίθεση στο ΕΑΜ, η οποία ευνοήθηκε από την αναζωπύρωση του αντικομμουνισμού και τη στρατιωτική δύναμη του ΕΛΑΣ. Αυτός ο λόγος ισχύει κυρίως για ακραιφνείς εθνικοσοσιαλιστές, οι οποίοι προσχώρησαν στον ΕΑΣΑΔ, διότι η χιτλερική προπαγάνδα τους είχε πείσει ότι τα προβλήματα των κοινωνιών της εποχής του Μεσοπολέμου οφείλονταν πρωτίστως στον κομμουνισμό και δευτερευόντως στο φιλελευθερισμό.

Στις τάξεις του ΕΑΣΑΔ προσχώρησαν επίσης άτομα κατώτατης υποστάθμης, τα οποία εντάχθηκαν στην οργάνωση, για να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη από τη συνεργασία τους με τους ξένους κατακτητές. Γι' αυτό το λόγο, άλλωστε, επιδίδονταν σε <<πλιάτσικο>> σε καταστήματα και σπίτια.⁶² Επιπρόσθετα, στον ΕΑΣΑΔ εντάχθηκαν άτομα, τα οποία θα λειτουργούσαν ως απεργοσπάστες, για να διαφυλάξουν τα συμφέροντα των εργοστασιαρχών της πόλης, τα οποία απειλούνταν από τους αγώνες των εργατών. Σ' αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι στην πόλη του Βόλου, τα σωματεία των εργαζομένων κατέρχονταν σε απεργία εάν δεν ικανοποιούνταν τα αιτήματα των εργατών, που αφορούσαν αύξηση των ημερομισθίων. Για παράδειγμα, στο εργοστάσιο του Ματσάγγου⁶³ οι εργαζόμενοι μετά από πολλές απεργιακές κινητοποιήσεις, που έφεραν τη σφραγίδα του ΕΑΜ/ΚΚΕ, κατάφεραν να εξασφαλίσουν αύξηση των ημερομισθίων και παροχή 110 οκάδων σταριού, καθώς και αύξηση των ημερομισθίων κατά 5.500

61 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 111, Παπαγιάννης, σ. 23.

62 Αξίζει να σημειωθεί ότι και στις τάξεις των Ταγμάτων Ασφαλείας προσχώρησαν άτομα κατώτατης υποστάθμης και βαρυποινίτες εγκληματίες που εφοδιάστηκαν με γερμανικά όπλα και ταυτότητες, Αξιώτη, σ. 324.

63 Ο Νίκος Ματσάγγος (1853-1927) ασχολήθηκε αρχικά με το εμπόριο καπνού, στα τέλη του 19ου αιώνα, και στη συνέχεια με τη βιομηχανία τσιγάρων. Το 1910 ίδρυσε μαζί με τους γιους του εργοστάσιο παραγωγής τσιγάρων και το 1924 απασχολούσε πάνω από 350 άτομα. Η καπνοβιομηχανία υπέστη αρκετές ζημιές, κατά την περίοδο της Κατοχής, όχι όμως σε σημείο να την αναγκάσει να αναστείλει τη λειτουργία της. Οι ζημιές προκλήθηκαν από γερμανικούς βομβαρδισμούς και αφορούσαν καταστροφή πρώτων υλών και αποθηκευτικών χώρων. Το εργοστάσιο συνέχισε να λειτουργεί κατά τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου, απασχολώντας πολλούς εργαζόμενους και διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην οικονομική ζωή του Βόλου. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Θανάσης Μπέτας, <<Καπνοβιομηχανία Ματσάγγος εν Βόλω, 1918-1972>>. *Εργασία και επιβίωση στο Βόλο*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σ. 131, 133, 138, 144-145.

δραχμές οι άνδρες και 4.000 οι γυναίκες. Συνεπώς, οι εργοδότες ήταν αποφασισμένοι να χρησιμοποιήσουν όλους εκείνους που θα τους βοηθούσαν να καταστείλουν το εργατικό λαϊκό κίνημα, κύριος εκφραστής του οποίου ήταν το ΚΚΕ/ΕΑΜ.⁶⁴

Τέλος, στον ΕΑΣΑΔ εντάχθηκαν και γυναίκες, όπως η αδελφή του Μακεδόνα, Μάχη και η Καίτη Αντωνίου. Ο ρόλος της Αντωνίου συνίστατο στην απόσπαση πληροφοριών από κρατούμενους, δεδομένου ότι η Αντωνίου προσποιούνταν την κρατούμενη στις φυλακές. Στον ΕΑΣΑΔ προσχώρησε και η Ντίνα Τόπα, η οποία δημοσίευε στον Τύπο του Βόλου άρθρα υπέρ της οργάνωσης, τα οποία διαπνέονταν από έντονο αντικομμουνισμό.⁶⁵

3. Η δράση του ΕΑΣΑΔ γεννά αντίδραση

3.1. Η δράση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο.

Αυτή η ενότητα είναι αφιερωμένη στη βίαιη δράση που ανέπτυξαν τα μέλη του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο, συνεργαζόμενα με τις γερμανικές αρχές Κατοχής. Επιπλέον, θα αναφερθούμε σε μία άλλη δωσιλογική οργάνωση, που έδρασε την περίοδο της Κατοχής, την ΕΕΕ, και θα αφιερώσουμε μέρος της εργασίας μας αναφερόμενοι στη δράση της τόσο στο Βόλο όσο και στα Τρίκαλα.

Η περίοδος της δράσης του ΕΑΣΑΔ άρχισε με συλλήψεις. Τα μέλη του ΕΑΣΑΔ προέβαιναν σε συλλήψεις αντιστασιακών, τους οποίους οδηγούσαν στην Κίτρινη Αποθήκη, η οποία ήταν ένα κτίριο στην οδό Άνθιμου Γαζή με Κρίτσκη, και στις φυλακές της οδού Αλεξάνδρας, όπου τους υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια. Επιπλέον, στα υπόγεια της Κίτρινης Αποθήκης πραγματοποιούνταν αρκετές φορές και εκτελέσεις, ενώ τα πτώματα πετιόνταν την επόμενη μέρα της εκτέλεσης στους γύρω δρόμους. Αξίζει να τονιστεί ότι το ποιοι θα εκτελούνταν το αποφάσιζε κάποιος Έλληνας, που φορούσε κουκούλα, μαύρα γυαλιά και μαύρα ρούχα.⁶⁶

Πέρα από τις συλλήψεις, τα μέλη του ΕΑΣΑΔ, σε αγαστή συνεργασία με τους Γερμανούς, προέβαιναν σε λεηλασίες σπιτιών κομμουνιστών και βιασμούς γυναικών. Αναφορικά με τα προϊόντα της λεηλασίας, το 60-70% το κρατούσαν οι Γερμανοί, ενώ το υπόλοιπο το έδιναν στους άνδρες των ΕΑΟ και ΕΑΣΑΔ που υπολόγιζαν μόνον τους Γερμανούς από τους οποίους είχαν πλήρη εξάρτηση.⁶⁷

64 Βογιατζής, σ. 67, 181, Λατίφη, σ. 64, Πριόβολος, σ. 249 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 111.

65 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 114, Παπαγιάννης, σ. 342, Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). *Το πρώτο αίμα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας*. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL: https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athinas .

66 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 114, Βογιατζής, σ. 146, Τσικρίκης, σ. 66-67, Παπαγιάννης, σ. 341.

67 Πριόβολος, σ. 249, 254, Παπαγιάννης, σ. 30-31, Παπαδόπουλος, σ. 119, Αρσενίου, σ. 55.

Οι άνδρες του ΕΑΣΑΔ, μεταξύ άλλων, συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον του ΕΑΜ μαζί με το γερμανικό στρατό. Οι ΕΑΣΑΔίτες επέβαιναν σε γερμανικά αυτοκίνητα και συνοδευόμενοι από τους Γερμανούς στρατιώτες των SS περικύκλωναν οικισμούς και σκότωναν εκείνους που απομακρύνονταν.⁶⁸

Όπως μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό, η δράση του ΕΑΣΑΔ δεν έμεινε αναπάντητη από το ΕΑΜ, το οποίο δια της τοπικής του οργάνωσης, ΟΠΛΑ, εκτέλεσε τον Καπάτι στις 21 Απριλίου του 1944. Ο Καπάτι ήταν Ιταλός μελανοχίτωνας, που μετά την ιταλική συνθηκολόγηση παρέμεινε στην Ελλάδα και τάχθηκε στο πλευρό των Γερμανών, προκαλώντας με τη δράση του θύματα ανάμεσα στους αντάρτες. Ως απόρροια της δολοφονίας αυτής, ο ΕΑΣΑΔ, σε αγαστή συνεργασία με τους Γερμανούς εκτέλεσε 32 άτομα και συνέλαβε 80 σε μπλόκο που είχε στηθεί για την εξουδετέρωση ΕΑΜιτών στο Βόλο.⁶⁹

Ως δικαιολογία για τις βάνανυες δολοφονίες προβλήθηκε η υπόθεση της απαγωγής του πατέρα του Τάκη Μακεδόνα από τον ΕΛΑΣ, η λήστευση της περιουσίας του και τελικά η εκτέλεσή του. Η αντίδραση του γιου ως εκδικητή απέναντι στους <<δολοφόνους του πατέρα του>> μπορούσε να δικαιολογήσει τη συνεργασία του ΕΑΣΑΔ με τους Γερμανούς κατακτητές.⁷⁰

Οι προφορικές μαρτυρίες είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές όσον αφορά τις εκτελέσεις, στις οποίες επιδίδονταν οι άντρες του ΕΑΣΑΔ:

Μάης του '44: Ντάλα καλοκαίρι η παρέα μας παίζει μπάλα στο γήπεδο του Κερανού. Θα πρέπει να ήταν τέσσερις-τεσσερισήμισι η ώρα και με τον ήλιο να τον έχουμε κατακέφαλα. Βλέπουμε μία ' Σούστα να σταματά Παγασών με Δημάρχου Γεωργιάδου, εκεί που σήμερα είναι το δημοτικό σχολείο. Εμείς παίζουμε. Γλάδστωνος με Κωνσταντά ήταν ένας στάβλος και ήταν εκεί δύο παιδιά, ανίψια από αδερφή του ιδιοκτήτη. Από τη σούστα που σταμάτησε εκεί κοντά που παίζαμε, κατεβαίνουν δύο ΕΑΣΑΔίτες που φωνάζουν τα δύο παιδιά. Αυτά από κει κάτω ξεκινούν και πάνε στους ΕΑΣΑΔίτες που τα φώναζαν. Μόλις φτάνουν εκεί τα παιδιά αρχίζουν να τα χτυπούν. Το ένα παιδί από τα χτυπήματα πέφτει κάτω και ο ένας ΕΑΣΑΔίτης με το περίστροφό του, το πυροβολεί και το σκοτώνει. Το ίδιο κάνουν και στο άλλο το παιδί. Εμείς μικρά παιδιά, πάμε στο στάβλο και αρχίζουμε να φωνάζουμε " Μπάρμπα-Θεμιστοκλή, σκότωσαν τον Τάκη..." Εικοσιδύο-εικοσιτριών ετών το παλικάρι. Το άλλο το παιδί λεγόταν Κατσινάρης από την Ανάληψη. Ο μπαρμπα- Θεμιστοκλής

68 Παπαγιάννης, σ. 30.

69 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 114-115, Βογιατζής, σ. 151-152, Αναγέννηση, 14 Απριλίου 1944, Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). *Το πρώτο αίμα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας*. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL: https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athinas, Τσικρίκης, σ. 67.

70 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 115.

βγαίνει από το σπίτι, φορτώνει το παιδί στο κάρο και το πάει στη μάνα του.⁷¹

Παρατίθεται η συγκλονιστική μαρτυρία της Ανθής Τσαλίκη αναφορικά με τη βίαιη δράση και το πλιάτσικο του ΕΑΣΑΔ.

<<Στο δικό μας το σπίτι ήρθαν τα ΕΑΣΑΔ, ένα ζημέρωμα. Όταν ήρθαν, ο πατέρας μου έλειπε. Τόσο εγώ που ήμουν μαζί με το μικρό τον αδερφό το Νέστορα ήμουν σε ένα διπλανό σπίτι, το ίδιο και η μητέρα μου. Ακούμε με δύναμη να ανοίγουν την πόρτα του σπιτιού μας οι άνδρες των ΕΑΣΑΔ και μαζί τους μία νεαρή ΕΑΣΑΔίτισα, η Κατίνα Αντωνίου. Μπαίνοντας στο σπίτι βρίσκουν ένα οπλοπολυβόλο κρυμμένο κάτω από μία μεγάλη μαξιλάρα, όπου το είχε αφήσει ο αδερφός μου ο Δημήτρης. Κάνουν το σπίτι 'φύλλο και φτερό' μέχρι τα κεραμίδια και μας καταστρέφουν ότι υπήρχε μέσα. Ότι πολύτιμο βρήκαν το φόρτωσαν σε δύο φορτηγά αυτοκίνητα που είχαν μαζί τους. Και παίρνουν τον αδερφό μου, τη νύφη μου και τον πατέρα μου στην Κίτρινη Αποθήκη. Μάλιστα, επειδή ένας άλλος σιδηροδρομικός ονόματι Λαμπρόπουλος, από τα βασανιστήρια που είχε υποστεί ζήτησε από τον πατέρα μου νερό, τον είχαν για εκτέλεση. Έτσι μετά από αυτό όλη η οικογένεια κρύφτηκε στο βουνό...>>⁷²

Η καθοδήγηση του ΕΑΣΑΔ από τον ΕΔΕΣ Βόλου προκύπτει από τη μαρτυρία της Ανθής Σωτηρίου-Τσαλίκη:

<<Ο επιφανής ΕΔΕΣίτης Τάκης Μακεδόνας έπαιρνε καθοδήγηση από την επιτροπή του ΕΔΕΣ Βόλου, ήταν δε εφοδιασμένος και με ένα συγχωροχάρτι του Ναπολέοντα που του δινόταν προκαταβολικά άφεση αμαρτιών για τους φόνους, τις κρεμάλες και το πλιάτσικο που θα έκανε. Οποιος θελήσει να δει τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει η Εθνική Αλληλεγγύη, θα αντιληφθεί τις καταστροφές και πόσα θύματα έχει να παρουσιάσει η πόλη μας και τα χωριά του Άνω Βόλου από τη δράση των καθαυμένων ΕΑΣΑΔιτών που βρίσκονταν με τον "καθιερωμένο" αρχηγό τους σε επαφή και εξάρτηση με την επιτροπή του ΕΔΕΣ...>>⁷³

Η συγκλονιστική μαρτυρία της Βασιλικής Δάρλα αναφέρεται στις εκτελέσεις των μελών του ΕΑΣΑΔ. Οι Γερμανοί με τα ΕΑΣΑΔια μαζί για αντίποινα. Σκοτώσαν ένανε οι αντάρτες στη γέφυρα κι ανεβήκαν απάνω και τα βάλαν με τς άλλοι. Δηλαδή ανεβήκαν στη Νέα Ιωνία από κάτω, ανεβήκαν στη Νέα Ιωνία και θέλαν να εκδικηθούν το θάνατο αυτουνού κι όποιον βρίσκαν μπροστά τους το σκοτώσανε. Εκείνη τη μέρα είχανε σκοτώσει δεκατρία άτομα. Όχι, αντίποινα κάνανε. Έτσι ανοίγαν τα σπίτια και βγάζανε τους άντρες έξω και τους σκοτώνανε. Ότι σκοτώσανε έναν στη γέφυρα κι από κει ήρθαν απάνω και κάναν το αντίποινο αυτό. {...} Το '44 δεκατρείς Μαΐου.⁷⁴

71 Μαρτυρία Δημήτρη Θεοδώρου, άνοιξη 2014, όπως παρατίθεται στο Βογιατζή, σ. 178-179.

72 Μαρτυρία Ανθής Σωτηρίου-Τσαλίκη, Δεκέμβριος 2014, όπως παρατίθεται στο Βογιατζή, σ. 179.

73 Ό.π, σ. 179-180.

74 Μαρτυρία Βασιλικής Δάρλας, όπως παρατίθεται στο Λάζου, Σκαλτσής, σ. 116.

3.1.1. Ο σκληρός Απρίλιος του 1944, μαράζι δολοφονιών από τον ΕΑΣΑΔ και τους Γερμανούς το Μάιο του 1944, οι κρεμάλες της Πλατείας Ελευθερίας , το χτύπημα τον Ιούλιο του 1944 και οι προσπάθειες εξόντωσης των Εβραίων του Βόλου.

Τον Απρίλιο του 1944, έναν από τους σκληρότερους μήνες της Κατοχής από την άποψη των εκτελέσεων, οι γερμανικές δυνάμεις μαζί με τους ΕΑΣΑΔίτες εκτέλεσαν 65 άτομα, που κρατούνταν ως όμηροι στις φυλακές στις Λάρισας. Όλοι τους κατάγονταν από διαφορετικές πόλεις της Θεσσαλίας.⁷⁵

Στις 8 Απριλίου σημειώθηκαν άλλες δύο δολοφονίες που συγκλόνισαν την τοπική κοινωνία της θεσσαλικής πόλης, αφού εκτελέστηκαν δύο γνωστοί επαγγελματίες. Η μία ήταν του Γιώργου Κισιώτη, που διατηρούσε ταβέρνα στη διασταύρωση των οδών Παγασών με 2ας Νοεμβρίου. Εξαιτίας της συναναστροφής του με ανθρώπους της Εκκλησίας, του είχε δοθεί το παρατσούκλι Παπαγιώργης. Το βράδυ της 8ης Απριλίου, τρεις άγνωστοι ντυμένοι με γερμανικές στολές και προσωπίδες στα πρόσωπα εισέβαλαν στο σπίτι του, τον πήραν και τον σκότωσαν.⁷⁶

Το ίδιο βράδυ άγνωστοι προσωπιδοφόροι εκτέλεσαν τον κομμωτή Χρήστο Χριστάκη, 35 ετών. Το μαγαζί του βρισκόταν στην οδό 2ας Νοεμβρίου, απέναντι από το ορφανοτροφείο. Μπήκαν στο σπίτι του, τον άρπαξαν και τον εκτέλεσαν μόλις πέντε βήματα πιο πέρα.

Το Πάσχα του 1944 ήταν σκληρό για τους Βολιώτες και τις Βολιώτισσες. Όλα τα σπίτια στην πόλη παρέμειναν ξάγρυπνα μέσα στην αγωνία, μήπως το χέρι κάποιου ΕΑΣΑΔίτη ή Γερμανού χτυπήσει τη δική τους πόρτα. Εκείνες της μέρες του Απριλίου του 1944 δολοφονήθηκαν οι παρακάτω Βολιώτες: Γ. Βαγενάς από τον ΕΑΣΑΔ, Ν. Γατζός στη Λαμία, Δημ. Γελερής στην Κερασιά, Επαμ. Δούρας στην Καρδίτσα , Σάββας Ιακώβ στην ίδια πόλη, Δημήτρης Κόκκαλης στο Ξηροχώρι και Ε. Ρήγας.⁷⁷

Στις 21 Απριλίου ξημέρωσε μια μαύρη μέρα για την πόλη. Εκείνη η μέρα χαρακτηρίστηκε αποφράδα από την άποψη των εκτελέσεων, καθώς δολοφονήθηκαν με μια σφαίρα στον τράχηλο μέλη της τοπικής <<ελίτ>>, που είχαν συνεισφέρει στη συγκρότηση και δράση του ΕΑΜ και των οργανώσεών του. Ανάμεσα στους εκτελεσθέντες ήταν οι Γιώργος Τζάνος, Κώστας Δονδολίνος και οι δύο του γιοι, Νίκος και Αλέκος, ΕΠΟΝίτες και φοιτητές του Πολυτεχνείου. Ο Τζάνος ήταν γιατρός φυματιολόγος και πρόεδρος της ένωσης ποδοσφαιρικών σωματείων Βόλου. Ο Δονδολίνος ήταν διευθυντής της Εμπορικής Τράπεζας Βόλου και στέλεχος του κόμματος των Φιλελευθέρων

75 Βογιατζής, σ. 149.

76 Ό.π., σ. 150.

77 Ό.π., σ. 150.

κατά το Μεσοπόλεμο.⁷⁸

Ο Μάης του 1944 ήταν κι αυτός με τη σειρά του ένας σκληρός μήνας της γερμανικής Κατοχής, από την άποψη των εκτελέσεων. Στη χειμαζόμενη θεσσαλική πόλη η Πρωτομαγιά του 44' δεν ήταν αναίμακτη, καθώς ανήμερα δολοφονήθηκε ο Ζαφείρης Λυμπεράκης, που εργαζόταν στο μηχανουργείο Δημάδη. Η πιο τρομερή μέρα ήταν στις 21 Μαΐου, όταν βρέθηκαν κρεμασμένοι στην πλατεία Ελευθερίας και στο Οξυγόνο οι αγωνιστές Ιωάννης Καγιάφας, Παύλος Κεντίογλου, Σάββας Χυτίρογλου και Θεμιστοκλής Στύλλας. Οι δύο πρώτοι ήταν φορτοεκφορτωτές, ενώ ο Χυτίρογλου ήταν κρεοπώλης. Και οι τέσσερις αδικοχαμένοι άνδρες μεταφέρθηκαν στην κρεμάλα μισολιπόθυμοι, λόγω των φρικτών βασανιστηρίων που είχαν υποστεί.⁷⁹

Απέναντι από τα Δικαστήρια, στην πλατεία Ελευθερίας, κρεμάστηκαν ακόμη τρεις Βολιώτες. Επρόκειτο για τους Νίκο Τζόβινο, Ελευθέριο Μπαλτσαβιά και Χρήστο Δεσποτόπουλο. Ο Τζόβινος ήταν υποδηματοποιός, ο Μπαλτσαβιάς εργαζόταν ως σερβιτόρος και ο Δεσποτόπουλος ως ζαχαροπλάστης.⁸⁰ Ανάμεσα στους εκτελεσμένους ήταν ο πρώην ποδοσφαιριστής, Νίκος Μαλεβέτας, ο οποίος αγωνίστηκε στην ομάδα του Ολυμπιακού Βόλου τη δεκαετία του '40. Ο Μαλαβέτας συνελήφθη στην ταβέρνα του Τσουράπα, όπου είχε πάει με τη σύζυγό του, μετά το γλέντι που είχε προηγηθεί στο σπίτι του, ώστε να γιορτάσει το γάμο του. Οι άνδρες του ΕΑΣΑΔ μαζί με τους Γερμανούς τον έσυραν σχεδόν γυμνό στην αγχώνη στις 22 Μαΐου. Όμως επειδή ο Μαλαβέτας ήταν μεγαλόσωμος, το σχοινί της αγχώνης έσπασε τρεις φορές. Έτσι, οι άνδρες του ΕΑΣΑΔ τον πυροβόλησαν και τον σκότωσαν δεμένο στην κρεμάλα, από όπου τον παρέλαβαν οι δικοί του.⁸¹

Οι δολοφονίες από τον ΕΑΣΑΔ συνεχίστηκαν με αμείωτο ρυθμό μέχρι το τέλος του μήνα. Δέκα ημέρες ύστερα από την εκτέλεση του Μαλαβέτα και των συναγωνιστών του, στις 31 Μαΐου, μία γυναίκα και τριανταεννέα άνδρες που ήταν κάτοικοι Μαγνησίας, βρήκαν τραγικό θάνατο, καθώς απαγχονίστηκαν ως αντίποινα για την επίθεση του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας στη σιδηροδρομική γραμμή Τρικάλων-Βόλου, στο σταθμό της Ορμάν Μαγούλας. Οι περισσότεροι από τους εκτελεσθέντες ήταν μέλη του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ. Παραθέτουμε τον κατάλογο με τα ονόματα που υπέφεραν το μαρτυρικό θάνατο στην αγχώνη. Οι νεκροί ήταν οι: Αθανάσιος Αλεξίου, Χαράλαμπος Πορλίγκης, Αποστόλης Βλάχος, Νίκος Καλοβρέχτης, Γιώργος Σουτραλής, Σωτήρης Χαλκιάς, Γιώργος Μαραντάνης, Βασίλης Λυχνάρας, Ζαχαρίας Παρούσης, Κώστας Ζαφειρίου, Ιωάννης

78 Αρσενίου, σ. 59-60, Βογιατζής, σ. 152-153, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 91, Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). *Το πρώτο αίμα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας*. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL: https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athina

79 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 120, Βογιατζής, σ. 168, 172-173.

80 Βογιατζής, σ. 173.

81 Βογιατζής, σ. 174, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 120-121.

Καρατσίκος, Μιχάλης Στακογιάννης, Σπύρος Στεργίου, Ιωάννης Τσουτραλής, Γιώργος Στρατής, Κώστας Κουβαράς, Αχ. Γεωργουσούλης, Βλ. Καρατάσης, Δημήτρης Κουτσούβελης, Β. Κλειτσογιάννης, Γιώργος Κλίκας, Νίκος Κοπάλης, Β. Ευαγγέλου, Γιώργος Αθανασίου, Νίκος Μανσάμης, Νίκος Παπαοικονόμου, Ι. Θεοχαρόλης, Ε. Αντωνίου, Ελένη Μαυρογιάννη, Γιώργος Τάκος, Κυρ. Ευθυμίου, Γ. Τσίτσας, Χριστόφορος Φωτιάς, Γ.Φόρος, Α. Πετούνης, Γιώργος Τρεψιάδης, Α. Βαλατσός, Ι. Όρντας και Νίκος Μαστορακάκης.⁸²

Στις 7 Ιουλίου του 1944, οι ΕΑΣΑΔίτες, οι Γερμανοί και τα μέλη της οργάνωσης ΕΕΕ εκτέλεσαν δια απαγχονισμού τρεις γυναίκες: τη Λουκία Τοπάλη, την κόρη της Σοφία και τη Φιλίτσα Καλαβρού. Οι τρεις αδικοχαμένες γυναίκες οδηγήθηκαν από τους ΕΑΣΑΔίτες με το τρένο από το Βόλο στα Κάτω Λεχώνια. Όσοι βρέθηκαν εκείνη τη μέρα στο σιδηροδρομικό σταθμό κι όσοι βρίσκονταν στα καφενεία, έντρομοι έσπευσαν να κρυφτούν. Η Λουκία και Σοφία Τοπάλη και η Φιλίτσα Καλαβρού σύρθηκαν σε μία μουριά και κρεμάστηκαν. Η Λουκία και Σοφία Τοπάλη κατάγονταν από ευκατάστατη οικογένεια του Βόλου. Ως επίσημη δικαιολογία για τη δολοφονία τους προβλήθηκε η ενίσχυση του ΕΑΜ από μέρους τους. Το πραγματικό, όμως, κίνητρο ήταν η λεηλασία από τους Γερμανούς, τον ΕΑΣΑΔ και την ΕΕΕ, καθώς στην οικία Τοπάλη είχαν μεταφερθεί πολύτιμα αντικείμενα και <<προίκες κοριτσιών>> από τα γειτονικά σπίτια, λόγω της ολλανδικής υπηκοότητας της Λουκίας Τοπάλη. Όσον αφορά τη Φιλίτσα Καλαβρού, ο σύζυγός της ήταν μέλος του ΕΛΑΣ στο Πήλιο, γεγονός που στάθηκε αφορμή για την εκτέλεσή της.⁸³

Τη μέρα εκείνη της δολοφονίας της οικογένειας Τοπάλη, ο Γιάννης Παπανδρέου, πρώην πρόεδρος των συνταξιούχων του ΤΕΒΕ Μαγνησίας, που έτυχε να ταξιδέψει με ένα φίλο του μέχρι τα Κάτω Λεχώνια, προκειμένου να μαζέψουν κυδώνια και να τα πάνε σπίτι τους, περιέγραψε όλα όσα εκτυλίχθηκαν στην περιοχή και αναφέρθηκε στο θάνατο των τριών άτυχων γυναικών:

<<Θα πρέπει τότε να ήμουν 14 ετών και φορώντας τα κοντά μας παντελόνια, μαζί με ένα φίλο μου φτάσαμε στο σταθμό των Κάτω Λεχωνίων όπου κατεβήκαμε από το τρενάκι. Κατεβαίνοντας από το τρενάκι βλέπουμε στην πλατεία των Κάτω Λεχωνίων, αυτή να είναι γεμάτη από ΕΑΣΑΔίτες που φώναζαν στο κόσμο και να τους μαζεύουν εκεί. Εμάς μόλις μας είδαν, μας φώναζαν άγρια και μας έδιωξαν από εκεί. Εμείς φύγαμε από εκεί και κατευθυνθήκαμε στα λεγόμενα "Τοπαλέικα" όπου υπήρχαν κυδωνιές και κόψαμε φρούτα. Μόλις μαζέψαμε κάποια ποσότητα κυδωνιών, επιστρέψαμε πάλι στην πλατεία των Κάτω Λεχωνίων, για να πάρουμε πάλι το τρενάκι για να επιστρέψουμε στο Βόλο στα σπίτια μας. Φτάνοντας στην πλατεία των Κάτω Λεχωνίων βλέπουμε τους άντρες των ΕΑΣΑΔ να είναι ξαπλωμένοι εκεί, να πίνουν και να τραγουδούν. Πολλοί από αυτούς κάθονταν πάνω σε κουβέρτες και άλλα στρωσίδια, τα οποία προέρχονταν από το πλιάτσικο που είχαν κάνει

82 Βογιατζής, σ. 176-177, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 121, Παπαδόπουλος, σ. 149.

83 Βογιατζής, σ. 191-193, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 116, Παπαγιάννης, σ. 358.

προηγούμενως σε διάφορα σπίτια. Όμως ήταν κυρίως από το σπίτι των Τοπάληδων, όπου οικογένειες που είχαν κορίτσια για παντρεία έκρυβαν τα προικιά τους, ώστε να τα προφυλάξουν από τη μανία των ΕΑΣΑΔιτών. Όμως λίγο πιο πέρα κοιτώντας το μάτι μας, βλέπει να είναι κρεμασμένες από τα τρία δέντρα που ήταν εκεί, τρεις γυναίκες. Ήταν η μάνα Τοπάλη, η κόρη της και λίγο πιο πέρα, η Τριανταφυλλιά Καλαβρού...>>⁸⁴

84 Μαρτυρία Γιάννη Παπανδρέου, Φλεβάρης 2007, όπως παρατίθεται στο Βογιατζής, σ. 193.

Οι εκτελεσμένες Λουκία και Σοφία Τοπάλη και η Φιλίτσα Καλαβρού.

Μετά από τις δολοφονίες αυτές κανείς δεν μπορούσε να νιώθει ασφαλής στο Βόλο. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ο Κ.Γ. στην κατάθεσή του ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Βόλου: <<Κατά τον χρόνον της ΕΑΣΑΔοκρατίας ήτο αφόρητος. Έφυγες για τη δουλειά σου και δεν γνώριζες αν θα φθάσης ζωντανός. Εσκότωναν τον κόσμο στο δρόμο αδιακρίτως>>. ⁸⁵

Ούτε τα παιδιά δεν γλίτωναν από τη βίαιη δράση των μελών της οργάνωσης, όπως είδαμε και σε μία προγενέστερη μαρτυρία.

Ως για τα Εασάδια, ως για τα Εασάδια, που λέμε αυτοί οι προδότες{...} Μια μέρα που είχαν έρθει στο Βόλο, λέει απ' τη γειτονιά τα παιδιά " Πάμε να δούμε πού είναι, πώς είναι τα Εασάδια, πώς είναι", ακούγαμε να πούμε ο Μακεδόνας, ο έτσι, ο άλλος κι απέναντι από τη Δημητριάδος, απ' την Τράπεζα την Αγροτική σ' ένα στενό ήτανε ένα ξενοδοχείο, μέναν εκεί. Κι όπως ξεκινήσαμε εμείς από δω απ' τη Νέα Ιωνία που μέναμε εκεί τα φιλαράκια όλα, άλλος δώδεκα χρονών, άλλος έντεκα, άλλος δέκα {...}. Κι είχαμε κι ένα χιλιάρικο προπολεμικό τάχατες άμα μας πιάσουνε να πούμε ότι πάμε να πάρουμε Καραγκιόζη ν' αγοράσουμε για να παίζουμε- τα μυαλά μας τότες μικρά. Λοιπόν, μπαίνοντας μέσα ήταν ένας σκοπός που 'χε μια καραμπίνα ιταλικιά να πούμε εκεί. Αλτ! λέει και μας σταμάτησε εκεί μπροστά στην πόρτα στο ξενοδοχείο, μάλιστα είχε δυο τρία σκαλάκια κι είχε ένα μπαλκόνι εκεί πέρα και μας... "Πού πάτε" λέει " Τι είστε, αετόπουλα είστε;". Τι αετόπουλα ρε μπάρμπα, εμείς έχουμε ένα χιλιάρικο πα να το πάρουμε Καραγκιόζη να παίζουμε" λέμε. Και μάλιστα ο ξάδερφός μου αυτός ο Μαύρος πήγε να τρέξει και τον σημάδευε να τον σκοτώσει." Γύρνα ρε Γιάννη" του λέω, πρώτος μου ξάδερφος. "Γύρνα ρε Γιάννη πίσω θα σε σκοτώσει" και γύρισε και μας έβαλε στη σειρά. Του Τάτση οι δυο οι γιοι να πούμε απ' το φόβο τους κατουρηθήκανε και τους έπιασε τα κατουρλιά να πούμε κει πέρα και μας έβαλε σφουγγαρίσαμε το αυτό, πήραμε νερό καθαρίσαμε το δάπεδο εκεί που κατουρήσανε και μας έβαλε στη σειρά και μας πλάκωσε στις μπουνιές και στις κλωτσιές και μας έδιωξαν και φύγαμε να πούμε κι από τότε δεν ζαναπήγαμε εκεί>>. ⁸⁶

Ολοκληρώνοντας αυτήν την υποενότητα, θα αναφερθούμε στις προσπάθειες εξόντωσης της εβραϊκής κοινότητας του Βόλου από τους Γερμανούς και τον ΕΑΣΑΔ.

Εκτός από τα μέλη του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, στο στόχαστρο των Γερμανών και του ΕΑΣΑΔ βρέθηκαν και οι Εβραίοι του Βόλου. Το 1940, η εβραϊκή κοινότητα του Βόλου αριθμούσε 872 μέλη ⁸⁷.

85 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 116-117.

86 Ό.π., σ. 118.

87 Τσικρίκης, σ. 71, Κερασία (Έρση) Μαλαγιώργη, Ακολουθώντας τους Εβραίους του Βόλου, 1943-44: Προφορικές μαρτυρίες και συλλογική μνήμη, στο Ν. Χριστοφής (Επιμ.), Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία. Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του '40, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2017, σ. 102.

Τον Απρίλιο του 1941 ο Βόλος καταλήφθηκε από τα ιταλικά στρατεύματα, αλλά οι Εβραίοι δεν αντιμετώπισαν διώξεις. Όμως, όταν ο Βόλος βρέθηκε υπό την κατοχή των Γερμανών, οι Εβραίοι της πόλης δέχθηκαν απηνείς διώξεις.⁸⁸

Στην προσπάθεια εξόντωσης της εβραϊκής κοινότητας Βόλου συνέδραμε και ο ΕΑΣΑΔ. Παρατίθεται η συνέντευξη που παραχώρησε η Λούνα Χακίμ στην Κερασία Μαλαγιώργη αναφορικά με τη σύλληψη του παππού της από τον ΕΑΣΑΔ και τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε σ'αυτήν ο Τάκης Μακεδόνας στα Λεχώνια στη διάρκεια μιας εκκαθαριστικής επιχείρησης:

<< Όταν τους κατέβασαν κάτω στα Λεχώνια, κι εκεί τους ε...τους χώρισαν. Γυναίκες να γυρίσουν πίσω και γέρ' και... τους άντρες...τους παίρναν, για να... τους... στα στρατόπεδα, για να τσ' πάρουν, μες στην Κίτρινη Αποθήκ'! Ο παππούς μου ο καημένος πόσο φοβόταν απ'αυτόν να μην τον... πιάσουν. Και τον...οι Γερμανοί τον βάλαν μαζί με τσ' γυναίκες να γυρίσ'. Αυτός (ο Τάκης Μακεδόνας) τον κοιτάει, λέει: <<Εσύ είσαι Εβραίος>>, λέει, τον γνώρισε. Τον δίν' δυο χαστούκια και τον περνάει εκεί. Στο τέλος πέθανε στο τρένο ο παππούς μου, σ'αυτά τα τρένα που...(τους πήγαιναν στο Άουσβιτς).⁸⁹

Οι Εβραίοι του Βόλου, όπως ήδη επισημάνθηκε βρέθηκαν στο στόχαστρο των γερμανικών δυνάμεων, αλλά, χάρη κυρίως σε συντονισμένες προσπάθειες του τοπικού ΕΑΜ, η πλειοψηφία τους σώθηκε από το Ολοκαύτωμα, καθώς φυγαδεύτηκαν σε χωριά του Πηλίου, όπου αρκετοί απ'αυτούς προσχώρησαν στις τάξεις του ΕΑΜ, της ΕΠΟΝ και του ΕΛΑΣ. Μεταξύ των διασωθέντων Εβραίων της πόλης ήταν ο αρχираβίνος Πέσαχ, ο οποίος φυγαδεύτηκε μαζί με την οικογένειά του στα Κανάλια από δύο μέλη του ΕΑΜ.⁹⁰

Μετά τη διάσωσή του από τους Γερμανούς και τα μέλη του ΕΑΣΑΔ, ο αρχираβίνος Πέσαχ εξέφρασε τη βαθιά του ευγνωμοσύνη προς τον ΕΛΑΣ και τις υπόλοιπες απελευθερωτικές οργανώσεις για την προστασία που παρείχαν στους Εβραίους του Βόλου. Ο αρχираβίνος Πέσαχ απέστειλε θερμό ευχαριστήριο γράμμα προς το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ, το οποίο καταλήγει ως εξής:

<< Η παγκόσμιος Ιστορία του Εβραϊσμού και η νεωτέρα τοιούτη θα μνημονεύουν μεταξύ των άλλων και εις ιδιαίτερον κεφάλαιον το σημαντικόν γεγονός της διασώσεως των Εβραίων της Ελλάδας, οίτινες κατέφυγον με την προστασίαν του ΕΛΑΣ και την παρασχεθείσαν εις αυτούς συνδρομήν και υποστήριξιν κατά την διάρκειαν του σκληρού διωγμού των υπό των βαρβάρων Γερμανών. Ημείς δε οι Ισραηλίται της Ελλάδος ουδέποτε θα λησμονήσωμεν την μεγάλην αυτήν ης

⁸⁸ Μαλαγιώργη, σ. 102.

⁸⁹ Συνέντευξη της Λούνας Χακίμ στην Κερασία Μαλαγιώργη (2013), όπως παρατίθεται στο Κερασία (Έρση) Μαλαγιώργη, Ακολουθώντας τους Εβραίους του Βόλου, 1943-44: Προφορικές μαρτυρίες και συλλογική μνήμη, σ. 109-110.

⁹⁰ K.E. Fleming, *A Jewish History*, Princeton University Press, 2008, σ. 139, Βογιατζής, σ. 111, Μαλαγιώργη σ. 103.

ετύχαμεν εκ μέρους του ηρωικού εθνικού στρατού του ΕΛΑΣ και των οπαδών των λοιπών απελευθερωτικών οργανώσεων του ΕΑΜ...>>⁹¹

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αρκετοί Εβραίοι προσχώρησαν στο ΕΑΜ, τον ΕΛΑΣ και την ΕΠΟΝ και συμμετείχαν στην αντίσταση κατά των Γερμανών. Εκείνοι που στελέχωσαν το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και την ΕΠΟΝ ήταν κυρίως νέοι μη προστάτες οικογενειών, ενώ πολλές ήταν και οι γυναίκες.⁹² Ολοκληρώνοντας την υποενότητα αυτή θα αναφερθούμε στα κίνητρα συμμετοχής των Εβραίων στην Αντίσταση, τα οποία ήταν τα εξής: α) ο πατριωτισμός, ο αντιφασιστικός χαρακτήρας του ΕΑΜ και η διάθεση για αντίσταση. Παρόλο που το ΕΑΜ ήταν ελκυστικό για τους Εβραίους, συνήθως δε συμμετείχαν σ'αυτό για λόγους πολιτικής τοποθέτησης. β) η βοήθεια και η προστασία που πρόσφερε στους Εβραίους η Αντίσταση και η ανάγκη συμμετοχής σ'αυτήν. γ) η δυνατότητα που τους έδινε η Αντίσταση με τις πολιτιστικές της δραστηριότητες να αξιοποιούν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους και να ξεχνιούνται. Για παράδειγμα, οι Εβραίοι είχαν τη δυνατότητα να χορεύουν με τη συνοδεία αντάρτικων τραγουδιών.⁹³

3.1.2. Η συνεργασία ΕΑΣΑΔ και ΕΕΕ. Η δράση της ΕΕΕ στα Τρίκαλα.

Ο Αύγουστος του 1944 ήταν ένας εξίσου δύσκολος μήνας για τους κατοίκους του Βόλου. Από την Πέμπτη 17 Αυγούστου οι Γερμανοί απαγόρευσαν την κυκλοφορία στην πόλη, κατά τη διάρκεια της νύχτας.⁹⁴

Η 20η Αυγούστου ήταν μία δύσκολη μέρα για τους κατοίκους του Βόλου. Στις φυλακές της οδού Αλεξάνδρας παρέμεναν φυλακισμένοι αρκετοί αντάρτες. Μεταξύ των κρατουμένων ήταν ένα νεαρό αγόρι, μόλις είκοσι ετών. Ήταν ο Γιάννης Παλάσκας. Εκείνη τη μέρα εκτελέστηκε. Το πτώμα του, οι Γερμανοί και οι άνδρες του ΕΑΣΑΔ το πέταξαν πίσω από το υποκατάστημα της Τράπεζας της Ελλάδας.⁹⁵

Το ίδιο διάστημα τα μπλόκα σε κεντρικά σημεία του Βόλου και στις συνοικίες αυξήθηκαν. Επιπρόσθετα, οι συλλήψεις και οι αποστολές εργατών στη Γερμανία παρουσίασαν αυξητική τάση, όχι μονάχα στη Θεσσαλία, αλλά σ'ολόκληρη τη χώρα.⁹⁶

Αναφορικά με το Βόλο, το πρώτο μεγάλο μπλόκο των Γερμανών έγινε στον Άνω Βόλο από τον Αϊ-Γιώργη Μπαξέδων έως την Πορταριά στις 25 Απριλίου 1944, όπου συνελήφθησαν εκατοντάδες πολίτες. Ήταν η εποχή που οι Βολιώτες μετέβαιναν στον Άνω Βόλο αναζητώντας περισσότερη ασφάλεια, αλλά οι Γερμανοί το αντιλήφθηκαν. Στις 27 Απριλίου 1944 στήθηκε πάλι μεγάλο

91 Το γράμμα του αρχιραβίνου Πέσαχ όπως παρατίθεται στο Βογιατζή, σ. 111.

92 Μαλαγιώργη, σ. 114.

93 Ό.π., σ. 114.

94 Βογιατζής, σ. 211.

95 Ό.π., σ. 211.

96 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 123.

μπλόκο στην ίδια περιοχή, ενώ το βράδυ της 6ης Μαΐου επαναλήφθηκε. Στο μπλόκο αυτό φυλακίστηκαν εξήντα άτομα, οι πενήντα τέσσερις από τους οποίους σώθηκαν χάρη στην επέμβαση του Γερμανού πρόξενου Έλμουτ Σέφελ. Στις 30 Μαΐου έγινε μπλόκο στην πλατεία Ελευθερίας, όπου συνελήφθησαν τριάντα άτομα, τα οποία παρακινούνταν να ενταχθούν στον ΕΑΣΑΔ. Τα μπλόκα συνεχίστηκαν καθ'όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού και σ'άλλες περιοχές όπου ήταν συγκεντρωμένος πολύς κόσμος, όπως στα Παλιά και τη Νέα Ιωνία.⁹⁷

Το μεγαλύτερο μπλόκο ήταν αυτό που στήθηκε στην περιοχή των Παλαιών ανήμερα το Δεκαπενταύγουστο και στην περιοχή όπου βρισκόταν το παλιό Χάνι. Σ'αυτό το μπλόκο οι άνδρες του ΕΑΣΑΔ μαζί με τους Γερμανούς προχώρησαν σε εκατοντάδες συλλήψεις.⁹⁸

Το τελευταίο μπλόκο στήθηκε επίσης στην περιοχή των Παλαιών στις 2 Σεπτεμβρίου 1944. Από όσους συνελήφθησαν εκεί, εκτελέστηκαν την επόμενη μέρα δεκαεννιά άτομα στην τοποθεσία Κάκαβος.⁹⁹

Ποιες σκοπιμότητες κρύβονταν όμως πίσω από τα μπλόκα και τις αγριότητες; η απάντηση είναι η αποστολή εργατών από το Βόλο στη Γερμανία για την εξυπηρέτηση των οικονομικών σχεδιασμών του Άξονα. Η τροφοδότηση των κατέργων της Γερμανίας με άφθονο εργατικό δυναμικό αποτέλεσε έναν από τους βασικούς στόχους των συλλήψεων. Η εκστρατεία για τη στρατολόγηση Ελλήνων εθελοντών, προκειμένου να εργαστούν στο Ράϊχ είχε αρχίσει στη Θεσσαλονίκη τον Ιανουάριο του 1942 και στέφθηκε με επιτυχία, καθώς η καλή διατροφή αποτελούσε ένα ισχυρό κίνητρο για να δηλωθεί κάποιος ως εθελοντής εργάτης για το Γ'Ράϊχ. Επιπλέον, η προσπάθεια στρατολόγησης εθελοντών ευνοήθηκε από την προβολή ειδικών προπαγανδιστικών ταινιών με θεατές τους υποψήφιους εργάτες και τα μέλη των οικογενειών τους.¹⁰⁰

Οι Γερμανοί δημοσίευαν αγγελίες στον ελληνικό Τύπο, ζητώντας για το Ράϊχ καμαριέρες, οικιακές βοηθούς και ειδικευμένους εργάτες. Ήδη από το 1942 είχαν μεταφερθεί από την Ελλάδα στη Γερμανία συνολικά 11.977 εργάτες και εργάτριες, με τις γυναίκες να αντιπροσωπεύουν το 20% του συνόλου. Επιπρόσθετα, στη Γερμανία μετέβησαν μαυραγορίτες της Κατοχής, που είδαν τη μετάβασή τους στη χώρα ως ευκαρία να διευρύνουν τις μαυραγορίτικες δραστηριότητές τους.¹⁰¹

Το 1944 ο αριθμός των εργατών που μεταφέρθηκαν στη Γερμανία αυξήθηκε, εξέλιξη που συμβάδιζε με τη γενική άνοδο όλων των δεικτών οικονομικής αφάιμαξης της Ελλάδας από τους Γερμανούς το ίδιο έτος, η οποία με τη σειρά της αντικατόπτριζε την ένταση της πολεμικής

97 Τσικρίκης, σ. 65-66.

98 Βογιατζής, σ. 219, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 124.

99 Τσικρίκης, σ. 66.

100 Χατζηιωσήφ, σ. 206.

101 Ό.π., σ. 207.

παραγωγής στην ίδια τη Γερμανία μετά την ανάληψη της διεύθυνσής της από τον Άλμπερτ Σπέερ.¹⁰² Έτσι στους οκτώ πρώτους μήνες του 1944 αναχώρησαν από το Σταθμό Λαρίσης στην Αθήνα 18 σιδηροδρομικοί συρμοί με εργάτες για το Ράϊχ. Οι εκθέσεις των αξιωματικών Αμυντικής Οικονομίας δίνουν για το 1944 7.442 εργάτριες και εργάτες, αλλά διακόπτονται τον Ιούλιο. Τα στοιχεία των Γερμανών αξιωματικών δείχνουν για όλη την κατοχική περίοδο 22.794 αναχωρήσεις, ενώ με βάση τον αθηναϊκό Τύπο φτάνουμε τους 34.500.¹⁰³

Στη Γερμανία οδηγήθηκαν και πολλοί αντιστασιακοί για καταναγκαστική εργασία στα εργοστάσια της. Σε έκθεσή του το Σεπτέμβριο του 1944 αντιαμικός παράγοντας του Βόλου έγραφε : << {...} Από το τέλος Απριλίου μέχρι των αρχών Ιουνίου 1944 φονεύουν περί τους 220 κομμουνιστές. Στέλνουν εις Γερμανία δεκάδες ολοκλήρους και εγκλείουν εις τας φυλακάς και εις τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως πλείστους>>¹⁰⁴

Η μαρτυρία του Μίλτου Βαλώτη για την αποστολή Ελλήνων Βολιωτών, που συλλαμβάνονταν σε μπλόκα συγκλονίζει:

*Κατέβαινε ο κόσμος στα Παλιά, γιατί εκεί ήταν η {...}κεντρική αγορά ας το πούμε {...}Και κάναν μπλόκο {...} ήταν εννιά η ώρα το πρωί. Και με τα γερμανικά τα αυτοκίνητα κάναν μπλόκο τα εασάδια. {...} Και πιάσανε γύρω στα {...} 25 άτομα, τους βάλαν στα αυτοκίνητα και τους πήγαν στην Κίτρινη Αποθήκη. Στην Κίτρινη Αποθήκη πριν φύγουν, ανάλογα τους ξεκαθάριζαν ποιοι ήταν πιο επικίνδυνοι ή τους εκτελούσαν, ή αν ήταν νέοι πήγαιναν για τα στρατόπεδα της Γερμανίας {...}.*¹⁰⁵

Άλλες σκοπιμότητες που κρύβονταν πίσω από τα μπλόκα αφορούσαν τα μεγάλα οικονομικά οφέλη όσων συνέδεσαν τη δράση τους με τους ξένους κατακτητές. Οι δωσιλογικές οργανώσεις της Θεσσαλίας συντηρούνταν από τους Γερμανούς και οι πόροι τους προέρχονταν από επιβολή παρακρατήματος και από λάφυρα από κοινές επιχειρήσεις κατά των αντιπάλων τους. Η επιβολή παρακρατήματος σε εισερχόμενα εμπορεύματα και η παρακράτηση τροφίμων αποτελούσαν συνήθεις πρακτικές από τα μέλη του ΕΑΣΑΔ, οι οποίες προκαλούσαν σε μεγάλο βαθμό αντιδράσεις στην τοπική κοινωνία, ώστε οι αρχηγοί τους να δημοσιεύουν ανακοινώσεις με τις οποίες απαγόρευαν ρητά την επιβολή παρακρατήματος και τη διεξαγωγή εράνου χωρίς γραπτή άδεια. Επιπρόσθετα, οι οργανώσεις αυτές συντηρούνταν από διόλου ευκαταφρόνητα ποσά ενίσχυσης από την οργάνωση ΕΕΕ (Εθνική Ένωση Ελλάς). Ποια ήταν όμως η ΕΕΕ και ποια ήταν η δράση της στο Βόλο και στα Τρίκαλα ;¹⁰⁶

102 Ο Άλμπερτ Σπέερ διετέλεσε υπουργός Εξοπλισμών του Γ' Ράϊχ . Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως υπουργός Εξοπλισμών ζητούσε περισσότερους εργάτες σκλάβους για τις ανάγκες της ναζιστικής Γερμανίας.

103 Ό.π., σ. 207-208.

104 Ό.π., σ. 209.

105 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 124-125.

106 Ό.π., σ. 126-127.

Η ΕΕΕ ήταν μία φασιστική, αντικομμουνιστική και αντισημιτική οργάνωση, που ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1927,¹⁰⁷ με τη μορφή πολιτικού συλλόγου και είχε παραρτήματα σε αρκετές πόλεις. Στη Θεσσαλονίκη, η οργάνωση αριθμούσε πολλά μέλη, η πλειοψηφία των οποίων ήταν έμποροι, δημόσιοι υπάλληλοι και εργάτες.¹⁰⁸ Επιπρόσθετα, η οργάνωση ΕΕΕ αποτελούνταν από πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στην πόλη μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Τα μέλη της πήραν από την αρχή ξεκάθαρη αντισημιτική θέση και επέκριναν την απόφαση των Εβραίων (εκείνη την περίοδο ζούσαν στη Θεσσαλονίκη περίπου 60.000 Εβραίοι) να μη στέλνουν τα παιδιά τους σε ελληνικά χριστιανικά σχολεία.¹⁰⁹

Οι πρόσφυγες αντιμετώπιζαν τους Εβραίους ως ξένους, καθώς δεν είχαν παρελθόν συμβίωσης μαζί τους. Η εχθρότητα της κρατικής διοίκησης διεύρυνε το χάσμα μεταξύ Εβραίων και προ-σφύγων, και πολλοί Εβραίοι αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν.¹¹⁰

Η πιο γνωστή ενέργεια της οργάνωσης ΕΕΕ στη Θεσσαλονίκη ήταν ο εμπρησμός του εβραϊκού οικισμού Κάμπελ το 1932.¹¹¹

Οι Γερμανοί διέλυσαν την ΕΕΕ, αλλά την επανίδρυσαν το 1944. Η οργάνωση επανεμφανίστηκε το 1944, με αρχηγό τον Κωνσταντίνο Γούλα ως στρατιωτική οργάνωση και δραστηριοποιήθηκε επίσης στη Θεσσαλία.¹¹²

Τους σκοπούς της οργάνωσης, μας τους δίνει ο δικηγόρος Β. Σχινάς¹¹³ προσωρινός πρόεδρος -όπως γράφει- του Πολιτικού Συλλόγου ΕΕΕ στη Λάρισα, σε άρθρο του που δημοσιεύτηκε σε τρεις συνέχειες στο Λαρισαϊκό Τύπο, στις 21-23 Ιουνίου 1946. Ο τίτλος του ήταν << Σκοποί του σημερινού αγώνα- Έλληνες και Γερμανοί>> και άρχιζε: << Ο επαναστατικός αγών, τον οποίον ήρχισαν από τινων μηνών τα εθελοντικά Σώματα εν συνεργασία μετά των Ελλάδι Γερμανικών Δυ-νάμεων, αποβλέπει εις δύο σκοπούς: 1) εις την εξαφάνισιν του Κομμουνισμού διά των όπλων και της προπαγάνδας και 2) εις τον προσανατολισμόν των Ελλήνων εις τας αρχάς του Εθνικοσοσιαλισμού>>.¹¹⁴

Στο Βόλο, ως αρχηγός της ΕΕΕ φερόταν ο γιατρός Νικόλαος Γεκενίδης, ο οποίος επιχείρησε

107 Κουσουρή, σ. 548, Fleming, σ. 94, Βόγλης, σ. 106.

108 ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας". Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", σ. 82.

109 Fleming, σ. 94.

110 Fleming, σ. 167-168, Βόγλης, σ. 107.

111 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 126, Βόγλης, σ. 106, Fleming, σ. 98.

112 Μ. Σπηλιωτοπούλου, Π. Παπαστράτης (Επιμ.), Χρονολόγιο..., σ. 298, Fleming, σ. 114, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος. " Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας". Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", σ. 82.

113 Ο Β. Σχινάς ήταν διερμηνέας των Γερμανών στη Λάρισα και μέλος της ΕΕΕ .

114 << ΛΑΡΙΣΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ>>, εφημερίδα της Λάρισας, κοινή έκδοση << Ελευθερίας>> και << Κήρυκα>> που ελέγχονταν απόλυτα από το στρατό κατοχής, 21 Ιούνη 1944, Παπαγιάννης, σ. 30.

να στρατολογήσει επαγγελματίες με ομιλίες σε κλειστές συγκεντρώσεις γιατρών και εμπόρων.¹¹⁵

Εκτός από το Βόλο, η ΕΕΕ ανέπτυξε δράση και στα Τρίκαλα. Εκεί αρχηγός της οργάνωσης ήταν ο ηλεκτρολόγος Χρήστος Μαντζούκας, ο οποίος είχε ως πρωτοπαλίκαρο το Γιάννη Μακρή και τον Ηλία Τσιαντούλα.¹¹⁶

Ο Χρήστος Μαντζούκας ήταν πολέμιος του κομμουνισμού και του ΕΑΜ. Ενδεικτικό του μίσους που έτρεφε για το ΕΑΜ αποτελούσε το γεγονός ότι πίεζε τους μαθητές και τις μαθήτριες των Τρικάλων να υπογράψουν δηλώσεις αποκήρυξης του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ, γιατί αλλιώς θα τους έστελνε σε γερμανικούς οίκους ανοχής.¹¹⁷

Τα μέλη της ΕΕΕ, που αυτοαποκαλούνταν τριεψηλίτες απολάμβαναν προνόμια, τα οποία τους εξασφάλιζαν πλουτισμό. Επιπρόσθετα, τα μέλη της ΕΕΕ συνεργάζονταν στενά με τους Γερμανούς και τους μεγαλοαστούς της πόλης, με στόχο να πλήξουν το ΕΑΜ, το οποίο διατηρούσε ισχυρά ερείσματα εντός των κατώτερων στρωμάτων της τρικαλινής κοινωνίας και εντός της πνευματικής ελίτ της πόλης. Έτσι στο πλαίσιο της αναχαίτισής του, οι ανακρίσεις, οι δολοφονίες και οι λεηλασίες σπιτιών αριστερών, η συμμετοχή σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στο πλευρό των Γερμανών, οι αποστολές ομήρων στη Γερμανία και η τρομοκρατία κατοίκων της υπαίθρου βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη.¹¹⁸

Οι τριεψηλίτες ασπάζονταν τον εθνικοσοσιαλισμό και έπλεκαν το εγκώμιο του Χίτλερ. Έτσι δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι υιοθέτησαν τον τίτλο <<Εθνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα.¹¹⁹

Όσον αφορά τον αριθμό των μελών της οργάνωσης ΕΕΕ, σύμφωνα με αναφορά πληροφοριοδότη της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης του Καίρου το καλοκαίρι του 1944, μέσα στην πόλη η οργάνωση αριθμούσε 150 άνδρες.¹²⁰

Όσον αφορά την αμφιέσή τους, οι τριεψηλίτες συνήθιζαν να κυκλοφορούν στα Τρίκαλα, φορώντας κίτρινα πουκάμισα και μαύρες μπότες για να τονίσουν τον ελληνοβυζαντινό χαρακτήρα της οργάνωσης. Αυτός ο χαρακτήρας τονιζόταν και από το δικέφαλο αετό, τον οποίο είχαν έμβλημα.¹²¹

115 Παπαγιάννης, σ. 29, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 126-127, Παπαδόπουλος, σ. 119.

116 Κωνσταντινίδης, σ. 185.

117 Παπαγιάννης, σ. 165.

118 Κωνσταντινίδης, σ. 111, 185, 198, 223, Πριόβολος, σ. 248, Κλιάφα, σ. 55, 60, 134,

Κλιάφα, Μαρούλα. (Δεκέμβριος 2012). <<Η δράση της οργάνωσης ΕΕΕ στα Τρίκαλα κατά το 1944>>. (Τεύχος 534), σ. 27-29.

119 Κωνσταντινίδης, σ. 185.

120 Κωνσταντινίδης, σ. 186.

121 Κωνσταντινίδης, σ. 186, Κλιάφα, σ. 36.

Η πλειοψηφία των μελών των τριεψηλιτών απαρτιζόταν από εγκληματικά στοιχεία, ληστές, χασικλήδες και εκβιαστές. Να κάποιες ενέργειες που τους χαρακτήριζαν:

<<Βάζουν σε εφαρμογή τη Μανιαδάτικη μέθοδο αποκήρυξης του ΕΑΜ, μπαίνουν στα σπίτια για έρευνες και σαν κοινοί λωποδύτες που είναι αρπάζουν ό, τι βρουν μπροστά τους. Οι πατριώτες θα τους περιποιηθούν σαν όλους τους προδότες>>...¹²²

<<... Διακόσια δισεκατομμύρια έχουν βάλει ίσαμε σήμερα στο χέρι την αγορά του Βόλου ΕΑΣΑΔ, ΕΕΕ, ΕΑΟ. Επιπλέον ο έρανος με το πιστόλι στ'αυτί!>>. ¹²³

<<Ξεγυμνώνανε τους πολίτες πριν τους εκτελέσουν, ρημάζανε μέχρι βελόνι τα μαγαζιά και τα σπίτια τους. Σειρά από διαρρήξεις γίνονταν κάθε βράδυ στο κέντρο της πόλης. Κλέβονταν και αναμεταζύ τους. Βούτηζαν ακόμα και τις βενζίνες του Γερμανού προξένου... Οι <<εθνικιστές>> του Μακεδόνα άνοιξαν το σπίτι της μάνας του και τα σήκωσαν όλα>>. ¹²⁴

<<Από τέλος Απριλίου μέχρι αρχών Ιουνίου 1944 φονεύουν περί τους 220 κομμουνιστάς. Στέλλουν εις Γερμανίαν δεκάδες ολοκλήρους και εγκλείουν εις τας φυλακάς και εις τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως πλείστους. Με τας συλλήψεις λεηλατούν και τα σπίτια και τα καταστήματα των συλλαμβανωμένων. Φθάνω (ο Παπασακελλαρίου) εις τον Βόλον την 8ην Μαΐου 1944. Βλέπω κατάστασιν τρόμου και φρίκης. Οι κομμουνισταί και οι ΕΑΜίται έφευγαν εκ Βόλου σωρηδόν, τρεπόμενοι εις τα χωρία του Πηλίου και οι σχετικώς ευπορούντες εις Αθήνας. Των διώξεων τούτων πίπτουν θύματα και εθνικισταί. Απολύονται μεν, αλλά η περιουσία αυτών ελεηλατήθη ήδη...>>¹²⁵

<< Η νέα τάξη εμπεδώνεται με ληστείες, εκβιασμούς, δολοφονίες. Στις 3 Μαΐου, δύναμη Γερμανών και ράλληδων πήγαν στα χωριά Σωτήρα, Ράζα Βάνι και Σκλάταινα. Στη Σκλάταινα σκότωσαν 7 αγωνιστές, μεταξύ των οποίων κι έναν δάσκαλο. Έκαψαν ένα σπίτι, όλα τα μαντριά και 6 καλύβες. Στη Βάνια έκαψαν επίσης μερικές καλύβες. Την ίδια μέρα πήραν απ'τη Μεγάρχη πολλά πρόβατα. Στις 5 του Μάη, δύναμη Γερμανών με 13 αυτοκίνητα πήγαν ξανά στη Μεγάρχη, όπου πυροβολήσαν, χωρίς αποτέλεσμα τους χωρικούς που έφευγαν. Από 'κει πέρασαν απ'το Διάλεση και Βαλτσινό, όπου σκότωσαν έναν χωρικό και τον πήραν μαζί τους. Άρπαζαν ό,τι βρήκαν στα σπίτια του χωριού, κουτάλια, ποτήρια, πιάτα ακόμη κι ένα ... μολύβι από ένα παιδάκι 5 χρονών! Μαζί με τους Γερμανούς ήταν και ντόπια καθάρματα>>. ¹²⁶

Η εφημερίδα *Λευτεριά* αναφέρεται στο μοίρασμα της λείας από το πλιάτσικο που έκαναν στο λαό μας τα μέλη των οργανώσεων ΕΕΕ, ΕΑΣΑΔ και ΕΑΟ. <<Πάνω από 200 μέλη του ΕΑΣΑΔ,

122 << Κόκκινη Σημαία>> Θεσσαλικό Όργανο του ΚΚΕ, 8.4.1944, Αριθμός φύλλου 4, σ. 2.

123 << Ο ΡΗΓΑΣ>>, Όργανο της Πανθεσσαλικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ., 9.7.44. Παρατίθεται στο Παπαγιάννης, σ. 361.

124 Σωτ. Ιατρούλης, *Τα χρόνια που πέρασαν, οι μνήμες που μένουν*, Αθήνα 1999, σ. 21.

125 Έκθεση Παπασακελλαρίου, όπως παρατίθεται στον Αρσενίου, σ. 46.

126 << Ο ΡΗΓΑΣ>>, Όργανο της Πανθεσσαλικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ., 15.5.1944. Παρατίθεται στο Παπαγιάννης, σ. 387-388.

ΕΕΕ, ΕΑΟ βρίσκονται τώρα σε στρατόπεδο συγκέντρωσης σε μια γωνιά του Πηλίου, συφιλιδικοί και πόρνες, χασισοπότες που τους προμήθεψαν χασίσι οι Γκλαβάνηδες για να τους ευχαριστήσουν. Σωστός σωρός βρωμιάς είναι οι καταθέσεις τους κάθε μια τους και μια αποκάλυψη... Ανάμεσα στους Γερμανούς και τις εθνικιστικές οργανώσεις υπάρχει συμφωνία για το πλιάτσικο. Σύμφωνα μ'αυτήν 15% μόνο δικαιούνται οι εθνικιστές και το υπόλοιπο έπρεπε να το δίνουν στους Γερμανούς>>. ¹²⁷

Η Κόκκινη Σημαία, Θεσσαλικό Όργανο του ΚΚΕ, υποστήριξε ότι οι Γερμανοί εξόπλιζαν την ΕΕΕ και τον ΕΑΣΑΔ.

<<Οι Γερμανοί για να καταβάλουν το λαό μας περιμάζωσαν από την Αθήνα, από τον Πειραιά, από άλλες πόλεις και κυρίως από τη Σαλονίκη φονιάδες, εγκαθέρχτους εγκληματικών φυλακών, κλέφτες, χασικλήδες, έκφυλους, μπόλικη αλητεία και τους εγκατέστησαν στις 4 θεσσαλικές πόλεις. Τα άτομα αυτά αποτελούν τα μαχητικά τμήματα των αντικομμουνιστικών <<Εθνικών οργανώσεων>>, όπως ο ΕΑΣΑΔ και τα γνωστά στον ελληνικό λαό από παλιότερη δράση τους σε εμπρησμό, πλιάτσικο και δολοφονίες φασιστικά ΕΕΕ. Σε εγκληματικότητα τα σώματα αυτά ξεπερνούν και τους ίδιους τους Γερμανούς φασίστες.

Με τη βία, με εκβιασμούς, με παχιές υποσχέσεις, με παρακίνηση στην αρπαγή, με άτιμες συκοφαντίες έγιναν και γίνονται προσπάθειες να στρατολογηθούν μισθοφόροι στους Ράλληδες του ΕΑΣΑΔ και των ΕΕΕ. ¹²⁸

Σε αντιδιαστολή με τα μέλη της ΕΕΕ, που δραστηριοποιήθηκαν μέσα στα Τρίκαλα, στην τρικαλινή ύπαιθρο ανέπτυξε δράση ο ΕΑΣΑΔ. Τα μέλη του ήταν κυρίως αγρότες χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση και σαφή πολιτικό προσανατολισμό. Η έλλειψη ισχυρής ηγεσίας της οργάνωσης στα Τρίκαλα έκανε τη δράση της υποτονική. Είναι χαρακτηριστικό ότι υπάρχει μόνο μία δημοσιευμένη ανακοίνωση του ΕΑΣΑΔ στον Τύπο της πόλης χωρίς την υπογραφή του επικεφαλής. ¹²⁹

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας στη δράση της ΕΕΕ στα Τρίκαλα πρέπει να τονιστεί ότι στις προσπάθειες αναχαίτισης του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στην πόλη, συνέδραμε και ο ΕΔΕΣ, ο οποίος επιχείρησε να διαμορφώσει έναν ισχυρό αντίπαλο πόλο στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Το καλοκαίρι του 1943 μερικοί αξιωματικοί του ΕΔΕΣ ίδρυσαν το Αρχηγείο Θεσσαλίας της οργάνωσης. Στόχος των αξιωματικών αυτών, που αριθμητικά πλησίαζαν τους 60, ήταν όχι τόσο η αντίσταση στους ξένες κατακτητές, όσο η ενθάρρυνση των αντικομμουνιστών-αντιστατών κατοίκων της θεσσαλικής πόλης, οι οποίοι αντετίθεντο σφόδρα στη δράση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Τελικά, προς τα τέλη Οκτωβρίου 1943, το Αρχηγείο Θεσσαλίας, πιεζόμενο από τους άνδρες του ΕΛΑΣ, διαλύθηκε. ¹³⁰

127 <<ΛΕΥΤΕΡΙΑ>>, Όργανο της Περιφερειακής Επιτροπής Βόλου του ΚΚΕ, αρ. Φύλλου 96, 18.6.1944.

128 <<Κόκκινη Σημαία>> Θεσσαλικό Όργανο του ΚΚΕ, 1.5.1944, Τίτλος *οι Γερμανοί οπλίζουν καθάρματα*. Παρατίθεται στο Παπαγιάννης, σ. 380.

129 Κωνσταντινίδης, σ. 187.

130 Πριόβολος, σ. 236.

3.2. Αντίδραση στη δράση του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο, η μάχη της σοδειάς και το χτύπημα στα Κάτω Λεχώνια.

Στην ενότητα αυτή θα γίνει αναφορά στην αποδοκιμασία της τοπικής κοινωνίας απέναντι στα στυγερά εγκλήματα, που διέπρατταν οι ΕΑΣΑΔίτες, αλλά και στην κλιμάκωση της βίας από πλευράς ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και ΟΠΛΑ απέναντι στον ΕΑΣΑΔ και τις άλλες δωσιλογικές οργανώσεις. Επιπλέον, θα αναφερθούμε στη συνεργασία των Γερμανών αντιφασιστών με τον ΕΛΑΣ Πηλίου και στη δράση του ΕΛΑΝ στο Βόλο. Τέλος, θα γίνει αναφορά στη δράση της ΟΠΛΑ στα Τρίκαλα και στην παρουσία του ΕΛΑΣ στα Τρίκαλα.

Ως απόρροια της κλιμάκωσης της δράσης του ΕΑΣΑΔ, η κατάσταση στο Βόλο δεν άργησε να εκτραχυνθεί. Οι ΕΑΣΑΔίτες ξεπέρασαν σε αγριότητα τους Γερμανούς κατακτητές προκαλώντας την επέμβασή τους. Ο Γερμανός φρούραρχος ανακοίνωσε στον τοπικό Τύπο ότι απαγορεύονταν οι καταδίκες και οι συλλήψεις από τον ΕΑΣΑΔ, την ΕΕΕ και την ΕΑΟ. Οι καταδίκες και οι συλλήψεις θα επαφίονταν στην κρίση της γερμανικής διοίκησης και οι παραβάτες θα εκτελούνταν με συνοπτικές διαδικασίες. Παρακάτω, παρατίθεται αναλυτικά η έκδοση διαταγής του Γερμανού φρουράρχου.

<<Αι Εθνικαί οργανώσεις ΕΕΕ, ΕΑΣΑΔ, ΕΑΟ, εν ουδεμία περιπτώσει δικαιούνται να ενεργούν συλλήψεις, κατασχέσεις ή καταδίκας. Το δικαίωμα τούτο ασκεί μόνον η Γερμανική δύναμις Κατοχής, εφ' όσον τούτο καθίσταται αναγκαίον διά τα συμφέροντα του Στρατού ή διά την ησυχίαν και την ασφάλειαν του πληθυσμού. Άπασαι αι μονάδες και αι περιπολίες διετάχθησαν να εποπτεύουσιν αυστηρότατα την εκτέλεσιν της διαταγής ταύτης και να αντιμετωπίζουσι παραβάσεις αμέσως διά των όπλων. Εις περιπτώσεις κατά τις οποίες ήθελον παρουσιασθή ανάγκη βοήθειας τοπικής φύσεως, θα ζητείται τοιαύτη από τους αρχηγούς των Εθνικών οργανώσεων ή από τας ελληνικάς αρχάς. Αύται όμως θα τίθενται υπό Γερμανικήν ηγεσίαν... Ο φρούραρχος Κράις.>>.¹³¹

Στη Λάρισα, οι αρχές Κατοχής προχώρησαν ένα βήμα παραπέρα. Γερμανικό στρατοδικείο επέβαλε τη θανατική ποινή σε άνδρα του ΕΑΣΑΔ, που είχε εκθέσει ανεπανόρθωτα με τις πράξεις του το γερμανικό στρατό. Το μέλος του ΕΑΣΑΔ, που εκτελέστηκε δημόσια δια απαγχονισμού ήταν κάποιος Λευτέρης Αλεξόπουλος, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι είχε επιδοθεί σε πλιάτσικο σπιτιών και ότι είχε ασελήσει σε βάρος γυναικών.¹³²

Στη Λάρισα, όπως και στις άλλες θεσσαλικές πόλεις όπου έδρασε η συγκεκριμένη οργάνωση, οι ΕΑΣΑΔίτες συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον του ΕΑΜ μαζί με το γερμανικό στρατό και επιδίδονταν σε πλιάτσικο σπιτιών και βιαιοπραγίες εναντίον γυναικών.¹³³

¹³¹ Βογιατζής, σ. 213.

¹³² Παπαγιάννης, σ. 33, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 130, Εφημερίδα Λαρισιαϊκός Τύπος 1944.

¹³³ Ο.π., σ. 30.

Οι ΕΑΣΑΔίτες φημίζονταν για τη βίαιη δράση τους και απαγχόνιζαν τους αντιστασιακούς αγωνιστές. Παρατίθεται η συγκλονιστική μαρτυρία της Καλλιόπης Αγγελακάκη, της οποίας ο σύζυγος γνώρισε φρικτό θάνατο από τα μέλη του ΕΑΣΑΔ.

<<Τον δικό μου τον άνδρα τον συνέλαβαν οι Γερμανοί οίτινες και τον κρέμασαν στην μέση της πλατείας, λόγω του ότι του βρήκαν πιστόλι επάνω του. Οι Γερμανοί μου είπαν ότι προηγουμένως ότι τον άνδρα μου τον έδωκαν εις τον ΕΑΣΑΔ>>.¹³⁴

Τα ειδεχθή εγκλήματα που διέπρατταν τα μέλη του ΕΑΣΑΔ, σαν αυτό παραπάνω, πυροδότησαν κύμα οργής στο ΕΑΜ το οποίο μέσα από τις στήλες των αντιστασιακών εφημερίδων προέτρεπε τα μέλη του ΕΑΣΑΔ να παραδοθούν και να καταταγούν στον ΕΛΑΣ. Επιπλέον, στις αρχές Αυγούστου το Εργατικό ΕΑΜ προκήρυξε δίωρη στάση εργασίας στα εργοστάσια του Βόλου, με βασικό αίτημα την παύση της τρομοκρατίας.¹³⁵

Τα στυγερά εγκλήματα που διαπράττονταν από τους ΕΑΣΑΔίτες προκάλεσαν και την αντίδραση της τοπικής κοινωνίας του Βόλου. Στα τέλη Αυγούστου 1944, 2.000 γυναίκες από το Πήλιο, διαμαρτυρήθηκαν στο Γερμανό Φρούραρχο της πόλης για την εντεινόμενη τρομοκρατία.¹³⁶

<<2.000 χαροκαμένες μάνες, αδελφές, εργάτριες και νοικοκυρές μαζί με τον υπόλοιπο λαό του Βόλου, ξεχύθηκαν στους δρόμους και κατευθύνθηκαν στο Φρουραρχείο, διαδηλώνοντας το μίσος τους, και ζητώντας το διώξιμο των ληστοσυμμοριών και το σταμάτημα της τρομοκρατίας. Τα καθάρματα βλέποντας το λαϊκό αυτό μίσος που ξεσπούσε σε βάρος τους άρχισαν να πυροβολούν με λύσσα. Ακλόνητος ο βολιώτικος λαός εξακολουθεί τη διαμαρτυρία του. Οι κατακτητές τρομαγμένοι απ'το μαχητικό αυτό ξέσπασμα και για να προλάβουν μεγαλύτερη εξέγερση συλλαμβάνουν και αποπλίζουν μερικούς ΕΑΣΑΔίτες.>>¹³⁷

Τον Ιούνιο του 1944 διεξήχθη η <<μάχη της σοδειάς>> ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τον ΕΑΣΑΔ. Αξίζει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε τούτη τη μάχη, αλλά και στους λόγους για τους οποίους οι Γερμανοί επιθυμούσαν να ελέγξουν τους χώρους αλωνισμού και θερισμού στο θεσσαλικό κάμπο, εγκαθιστώντας αλωνιστικά συγκροτήματα.¹³⁸

Από την αρχή της Κατοχής οι Γερμανοί έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην ελληνική αγροτική παραγωγή. Με την πάροδο του πολέμου οι ανάγκες τους σε τρόφιμα μεγάλωναν τόσο για τους στρατιώτες τους όσο και για το γερμανικό λαό. Το ενδιαφέρον τους για τη σοδειά του θεσσαλικού κάμπου αυξήθηκε. Για το μάζεμα της σοδειάς οι Γερμανοί ήλεγχαν όλο το θεσσαλικό κάμπο, με φυλάκιά τους, ενώ σε επίκαιρα σημεία και πόλεις είχαν εγκατεστημένες φρουρές. Κάθε

134 Όπως παρατίθεται στο Παπαγιάννης, σ. 79.

135 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 131, Αναγέννηση, 9 Αυγούστου 1944.

136 Ό.π, σ. 131.

137 Βογιατζής, σ. 214-215.

138 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 129.

φρουρά ήλεγχε μια περιοχή σε ακτίνα 20-30 χιλιομέτρων, έτσι που δεν αφήνονταν κενά. Επρόκειτο για ένα καλοσχεδιασμένο σύστημα ελέγχου του θεσσαλικού κάμπου.¹³⁹

Σύμφωνα με το Στέφανο Σαράφη, τον Ιούνιο του 1944 που άρχισε η συγκομιδή της παραγωγής, οι Γερμανοί συνεπικουρούμενοι από τα μέλη του ΕΑΣΑΔ ήθελαν να ελέγξουν την παραγωγή και ετοίμαζαν την υπηρεσία συγκέντρωσης, καθώς και τα συγκροτήματα αλωνιστικών μηχανών. Θα άφηναν στον πληθυσμό μονάχα ό,τι του χρειαζόταν για ένα μήνα και το υπόλοιπο θα το έπαιρναν και κάθε μήνα θα έδιναν στους αγρότες μια αναλογία για τις ανάγκες τους.¹⁴⁰

Ο Σαράφης υποστήριζε ότι το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ έπρεπε να ματαιώσει το σχέδιο των Γερμανών, ώστε να μη γίνει η συγκέντρωση της παραγωγής και να μείνουν όλα τα τρόφιμα και άλλα είδη στους παραγωγούς για να τα διαθέσουν σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Για το σκοπό αυτό, το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ έβγαλε μια διαταγή για τη μάχη της σοδειάς, που όριζε τα παρακάτω:

<< 1) για την πεδιάδα Θεσσαλίας, ζώνες ενέργειες: α) νότια του Πηνειού και δυτικά της σιδηροδρομικής γραμμής Λαμία-Λάρισα η I μεραρχία με δύο τουλάχιστον τάγματα και μια ίλη ιππικού, β) νότια του Πηνειού και ανατολικά της σιδηροδρομικής γραμμής Λαμία- Λάρισα η XVI ταξιαρχία με δύο τάγματα πεζικού και σε συνεργασία με ολόκληρη την ταξιαρχία ιππικού. γ) βόρεια του Πηνειού, η X μεραρχία τουλάχιστον με ένα τάγμα και μια ίλη ιππικού. 2) για τις άλλες περιοχές οι μεραρχίες θα κανόνιζαν ανάλογα μέσα στους τομείς τους. 3) Τα τμήματα θα κατέβαιναν με μικρές ομάδες στην πεδιάδα και θα χτυπούσαν κάθε τμήμα γερμανικό ή ελληνικό, που συνεργάζονταν με τους γερμανούς, που θα επιχειρούσε να βγει από τις πόλεις και να προστατεύσει τα συγκροτήματα των αλωνιστικών μηχανών. Κατά την ενέργεια αυτή θα χρησιμοποιούνταν και ο εφεδρικός ΕΛΑΣ των χωριών για ενίσχυση του μόνιμου ΕΛΑΣ. 4) Θα χτυπούσαν τα συγκροτήματα αλωνιστικών μηχανών και θα κατέστρεφαν τις μηχανές ή αν ήταν δυνατό θα έπαιρναν τις μηχανές και θα τις χρησιμοποιούσαν για να διευκολύνουν τους χωριάτες στο αλώνισμα υπό την προστασία του ΕΛΑΣ.¹⁴¹

Σύμφωνα με τις οδηγίες αυτές, άρχισε μια γενική επίθεση του ΕΛΑΣ εναντίον των Γερμανών και διεξήχθησαν μικρές μάχες. Ο εφεδρικός ΕΛΑΣ ανάγκασε τους Γερμανούς να κλειστούν στις πόλεις και στα φυλάκιά τους. Έτσι οι αγρότες συγκέντρωσαν απρόσκοπτα την παραγωγή τους. Σύμφωνα με το Σαράφη, οι σχέσεις ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τους αγρότες ήταν αρμονικές, γεγονός που αποδεικνύεται από την προθυμία των ανδρών του ΕΛΑΣ να βοηθήσουν τους αγρότες στο θέρισμα και στο αλώνισμα.¹⁴²

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας για τη μάχη της σοδειάς, αξίζει να επισημάνουμε ότι για

139 Παπαδόπουλος, σ. 195.

140 Σαράφης, σ. 308.

141 Ό.π., σ. 308-309.

142 Ό.π., σ. 309.

να σωθεί η σοδειά, πέρα από τον ΕΛΑΣ και το ΕΑΜ κινητοποιήθηκε αμέσως. Χιλιάδες στελέχη του κινητοποίησαν τα χωριά στο θεσσαλικό κάμπο, εξηγώντας στους κατοίκους την ανάγκη να μην αρπαχθεί από τους κατακτητές το σιτάρι. Προκηρύξεις και ο αντιστασιακός Τύπος επαναλάμβαναν αδιάλειπτα το σύνθημα: <<ούτε σπειρί σιτάρι στον κατακτητή>>. Παράλληλα, από τα χωριά επιτροπές απευθύνονταν στις κατοχικές αρχές και διαμαρτύρονταν κατά της συγκέντρωσης σιταριού.¹⁴³

Ολοκληρώνοντας αυτήν την ενότητα, θα αναφερθούμε στη μάχη που διεξήχθη ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τον ΕΑΣΑΔ στα Κάτω Λεχώνια, στη συνεργασία των Γερμανών αντιφασιστών των ταγμάτων 999 με τον ΕΛΑΣ Πηλίου και στη δράση του ΕΛΑΝ στο Βόλο.

Τη νύχτα της 8ης προς 9η Ιουλίου 1944, ο ΕΛΑΣ Πηλίου επέφερε μεγάλο χτύπημα κατά του ΕΑΣΑΔ και των Γερμανών στα Κάτω Λεχώνια, τα οποία υπέφεραν την περίοδο εκείνη από τη βίαιη δράση των Γερμανών και των δωσιλόγων της Μαχητικής Ομάδας Λεχωνίων του Καλαμπαλίκης. ΕΑΣΑΔίτες και Γερμανοί, αφού ήπιαν εκείνη τη νύχτα, έπεσαν να κοιμηθούν. Η δύναμη των ανταρτών, περίπου 100 άνδρες κατανεμημένοι σε τρεις ομάδες, εισχώρησαν με κατεύθυνση τα δύο σπίτια, όπου ΕΑΣΑΔίτες και Γερμανοί κοιμόντουσαν. Όταν έγιναν αντιληπτοί οι άνδρες του ΕΛΑΣ από τους σκοπούς, άρχισε μία φοβερή μάχη σε διάφορα σημεία της περιοχής που διήρκεσε τουλάχιστον τρεις ώρες. Εντέλει, οι ΕΛΑΣίτες κατάφεραν να πλησιάσουν το πρώτο σπίτι, όπου βρίσκονταν μέσα οι Γερμανοί και αφού το έζωσαν με εκρηκτικά, τα πυροδότησαν, με αποτέλεσμα να βρουν το θάνατο εφτά από αυτούς. Λίγο αργότερα, μία νέα έκρηξη συντάραξε τα Κάτω Λεχώνια. Αυτή τη φορά είχε χτυπηθεί το σπίτι όπου βρίσκονταν μέσα οι ΕΑΣΑΔίτες, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ένα μέλος του και να τραυματιστούν εννέα. Σε λίγο κατόρθωσαν να φτάσουν γερμανικές ενισχύσεις από το Βόλο, όμως στο μεταξύ οι αντάρτες του ΕΛΑΣ συμπύχθηκαν κι έφυγαν προς το Πήλιο.¹⁴⁴

Με τον ΕΛΑΣ Πηλίου συνεργάζονταν και οι Γερμανοί αντιφασίστες, στρατιώτες των ταγμάτων 999.¹⁴⁵ Η δράση των Γερμανών αντιφασιστών περιελάμβανε την παροχή πληροφοριών και εφοδίων στον ΕΛΑΣ και δολιοφθορές. Επιπλέον, μερικά μέλη των ταγμάτων 999 συγκρότησαν την

143 Παπαδόπουλος, σ. 196.

144 Βογιατζής, σ. 193-194, Παπαγιάννης, σ. 34-35, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 131, ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης, τόμ. 4: XVI Μεραρχία ΕΛΑΣ, 54ο Σύνταγμα, <<Έκθεσις γενομένου νυχτερινού εγχειρήματος εις Κάτω Λεχώνια, 8 προς 9 Ιουλίου 1944>>, σ. 114-118, Εφημερίδα Ταχυδρόμος, 12 Ιουλίου 1961, Παπαδόπουλος, σ. 149.

145 Στην Ελλάδα, η αντίσταση των Γερμανών στρατιωτών στο ναζισμό ήταν ισχυρότερη στις τάξεις των ταγμάτων 999. Τα τάγματα αυτά, τριάντα τον αριθμό, συστάθηκαν στα μέσα του 1942 και επανδρώθηκαν με 28.000 στρατιώτες, που είχαν κριθεί στο παρελθόν ανάξιοι να υπηρετήσουν, κυρίως για πολιτικούς λόγους, Erik Eberhard, *Γερμανοί αντιφασίστες στις τάξεις του ΕΛΑΣ στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, τόμ. Γ' Μέρος Β', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 71.

Αντιφασιστική Επιτροπή Βόλου και Περιχώρων, στο όνομα της οποίας μοίρασαν προκηρύξεις προς τους Γερμανούς στρατιώτες. Παράλληλα, συγκρότησαν στο πλαίσιο του ΕΛΑΣ μια διμοιρία με διοικητή τον Λούντβιχ Γκεμ, μέλος του άλλοτε Διεθνούς Μαχητικού Σοσιαλιστικού Συνδέσμου. Ο Γκεμ, προτού επιστρατευτεί στα τάγματα 999, ήταν κρατούμενος για πολλά χρόνια στις φυλακές και στο στρατόπεδο του Μπούχενβαλντ.¹⁴⁶

Στην περιοχή Βόλου-Λάρισας δρούσαν και άλλες αντιφασιστικές ομάδες. Στο 54ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ οι Γερμανοί αντάρτες εξέδιδαν την εφημερίδα Die Wahrheit (Αλήθεια).¹⁴⁷

Το καλοκαίρι του 1944 υπήρχαν περισσότεροι από 600 Γερμανοί αντιφασίστες στις τάξεις του ΕΛΑΣ. Το 80% απ'αυτούς υπήρξαν μέλη κάποιας οργάνωσης του γερμανικού εργατικού κινήματος, ορισμένοι είχαν λάβει μέρος στον Ισπανικό Εμφύλιο του 1936-1939 και οι μισοί απ'αυτούς είχαν περάσει από τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και τις ναζιστικές φυλακές. Με την έναρξη της αποχώρησης των Γερμανών από το Βόλο και την υπόλοιπη Ελλάδα αυξήθηκε ο αριθμός των αυτομολησάντων. Οι περισσότεροι οργανώθηκαν σε μικρές ομάδες και εντάχθηκαν σε διαφορετικές μονάδες του ΕΛΑΣ.¹⁴⁸

Παράλληλα με τη δράση του ΕΛΑΣ και των Γερμανών αντιφασιστών στο Βόλο, υπήρχε και έντονη δραστηριότητα του ΕΛΑΝ (Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό). Το ΕΛΑΝ είχε εμπορικές και πολεμικές αποστολές συγχρόνως. Όσον αφορά τις πολεμικές αποστολές, η ναυτική δύναμη του ΕΛΑΝ ήταν επιφορτισμένη με την λαφυραγώγηση των θαλάσσιων μεταφορών του εχθρού και την προστασία των θαλάσσιων μεταφορών του ΕΛΑΣ. Επιπρόσθετα, η ναυτική δύναμη του ΕΛΑΝ επιτηρούσε εχθρικές κινήσεις των Γερμανών και των ΕΑΣΑΔιτών κατά μήκος της παραλιακής περιοχής και καταδίωκε εχθρικά σκάφη. Όσον αφορά τις εμπορικές αποστολές, οι δυνάμεις του ΕΛΑΝ μετέφεραν τρόφιμα, υλικά και εφόδια του ΕΛΑΣ και προσπάθησαν να αναπτύξουν εμπορικές δραστηριότητες για λογαριασμό του ΕΛΑΣ.¹⁴⁹

Στα μέσα του 1944 η ανάπτυξη του ΕΛΑΝ υπήρξε αλματώδης. Το Μάρτιο του 1944 συγκροτήθηκε στο Βόλο η 4η Μοίρα (Πηλίου-Παγασητικού), η οποία υπαγόταν στο 54ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Ο πρώην αξιωματικός του Λιμενικού Σόλωνας Καταφυγιώτης ανέλαβε τη διοίκηση της 4ης Μοίρας ως στρατιωτικός υπεύθυνος με καπετάνιο το Δημήτρη Ζούνη έχοντας σαν βάση τον Αι Γιάννη Πηλίου. Η πρώτη αποστολή της Μοίρας, στα πλαίσια της επιχείρησης <<Κιβωτός>> ήταν η μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων τροφίμων, ιματισμού, όπλων και καυσίμων από αγγλικές και αργότερα αμερικανικές βάσεις που λειτουργούσαν στα παράλια της Μικράς Ασίας.¹⁵⁰

146 Eberhard, σ. 75.

147 Ό.π., σ. 75-76.

148 Ό.π., σ. 76.

149 Σαράφης, σ. 428-429, Παπαδόπουλος Α. Δημήτρης, ΕΛΑΝ Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό 1943-1945, Περιοδικό Πολεμικές Σελίδες, Αθήνα 2007, σ. 16-17.

150 Σαράφης, σ. 429, Παπαδόπουλος Α., σ. 56-57.

Η 4η Μοίρα, που διέθετε τότε 20 καίκια εκτέλεσε μέσα σε οκτώ μήνες 40 περίπου δρομολόγια στη Μικρά Ασία χωρίς σχεδόν καμία απώλεια. Ταυτόχρονα, υπήρξε σοβαρή η παρενόχληση των εχθρικών συγκοινωνιών από την πολεμική δράση της 4ης Μοίρας.¹⁵¹

Όσον αφορά τις πιο χαρακτηριστικές επιχειρήσεις της 4ης Μοίρας στο Βόλο, στις 29 Ιουλίου 1944 αντιαεροπορικό πυροβόλο του 54ου Συντάγματος κατέρριψε γερμανικό υδροπλάνο, που βομβάρδιζε και πολυβολούσε τέσσερα σκάφη του ΕΛΑΝ στον όρμο του Βένετου.¹⁵²

Στις 15 Αυγούστου 1944 σκάφη του ΕΛΑΝ καταβύθισαν πλοιάριο με 20 ΕΑΣΑΔίτες κι έναν Γερμανό, που επέστρεφαν στο Βόλο μετά την εκτέλεση 9 Αλονησιωτών, με την κατηγορία ότι είχαν ενταχθεί στο ΕΑΜ.¹⁵³

Στις 20 Οκτωβρίου 1944, μία μέρα μετά την απελευθέρωση του Βόλου, στην οποία θα γίνει αναφορά στη συνέχεια, μικτά συνεργεία του ΕΛΑΝ και του 54ου Συντάγματος επιχειρήσαν να άρουν τις ναρκοθετήσεις του λιμανιού της πόλης, που δεν πρόλαβαν να πυροδοτήσουν υποχωρώντας οι Γερμανοί.¹⁵⁴

Με την ολοκλήρωση της απελευθέρωσης το ΕΛΑΝ είχε αναπτυχθεί τόσο ώστε διέθετε 100 και πλέον μηχανοκίνητα ιστιοφόρα και άλλα πλοιάρια μεταξύ των οποίων ένα μεγάλο ρυμουλκό και μία τορπιλλάκατο με συνολικό εκτόπισμα 4000 τόνους και άνω. Μερικά από τα σκάφη αυτά είχαν εκτόπισμα 200 τόνων και άνω και έφεραν οπλισμό, αυτόματα όπλα, πολυβόλα και όλμους. Η συνολική δύναμή του σε άνδρες ανερχόταν σε 1200 περίπου καπεταναίους, αξιωματικούς και αντάρτες. Σύμφωνα με το Σαράφη, το ΕΛΑΝ είχε κατορθώσει να ελέγχει όλες τις θαλάσσιες ακτές της Ελλάδας.¹⁵⁵

Σύμφωνα με τους όρους της Συμφωνίας της Βάρκιζας, στην οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια, το ΕΛΑΝ αποστρατεύτηκε μαζί με τον ΕΛΑΣ και παρέδωσε τον οπλισμό και τα σκάφη του στους Έλληνες και Άγγλους ναυτικούς.¹⁵⁶

3.2.1. Η δράση της ΟΠΛΑ στο Βόλο και στα Τρίκαλα και η παρουσία του ΕΛΑΣ στα Τρίκαλα.

Δράση απέναντι στον ΕΑΣΑΔ, ανέλαβε και η ΟΠΛΑ (Οργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκού Αγώνα), η οποία, όπως ήδη επισημάνθηκε, εκτέλεσε τον Ιταλό μελανοχίτωνα Καπάτι. Η ΟΠΛΑ αποτελούσε τον εκτελεστικό βραχίονα του ΚΚΕ/ΕΑΜ, καθώς εκτελούσε τους δωσίλογους που συ-

151 Παπαδόπουλος Α., σ. 57, Σαράφης, σ. 429.

152 Παπαδόπουλος Α., σ. 58.

153 Ό.π., σ. 58.

154 Ό.π., σ. 58.

155 Σαράφης, σ. 431.

156 Ό.π., σ. 432.

νεργάζονταν με τους ξένους κατακτητές. Επιπρόσθετα, η οργάνωση ήταν επιφορτισμένη με την περιφρούρηση των λαϊκών αγώνων και δήλωνε ότι θα περιφρουρούσε τις εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις, που αγωνίζονταν ενάντια στους κατακτητές για την απελευθέρωση της Ελλάδας και τη λαοκρατία.¹⁵⁷

Προτού αναφερθούμε στις εκτελέσεις στις οποίες προέβη η ΟΠΛΑ, αξίζει να παραθέσουμε τη μαρτυρία της Ανθής Σωτηρίου-Τσαλίκη στο Θανάση Βογιατζή, αναφορικά με την παρουσία της οργάνωσης στο Βόλο:

<<Επίσης και ο άλλος ο αδερφός μου, ο Δημήτρης, εντάχτηκε στην ΟΠΛΑ. Ορισμένες φορές ερχόταν στο σπίτι με τους συντρόφους του. Είχαν πάντα μαζί τους ένα μεγάλο καλάθι και μέσα σε αυτό έκρυβαν ένα οπλοπολυβόλο και τριγυρνούσαν για τους προδότες. Γιατί εκτός από την πείνα και τους κατακτητές, αποκτήσαμε από το '42 και μετά και τους προδότες, οι οποίοι σκότωναν εν ψυχρώ... Επικεφαλής της αντίστασης στις γυναίκες εδώ στη Νέα Ιωνία ήταν η Ειρήνη Σκαλίδου. Μια παλιά αγωνίστρια που είχε γυρίσει από την εξορία. Αυτή οργάνωσε την αδερφή μου στην Αλληλεγγύη. Η ΟΠΛΑ, όπου ήταν ο αδερφός μου ο Δημήτρης, ήταν εκείνη την εποχή το αντάρτικο της πόλης. Αναλάμβαναν αυτοί που ήταν στην ΟΠΛΑ να χτυπήσουν τους προδότες. Άλλα παιδιά από εδώ από τη Νέα Ιωνία που ήταν στην ΟΠΛΑ μαζί με τον αδερφό μου ήταν ένας ονόματι Μιτζικόφ, ο Γιώργος Δούρας, ο Δημήτρης Καλούμενος που σκοτώθηκε στον Εμφύλιο... Απ' ότι εγώ ήξερα, όλοι αυτοί που ανήκαν στην ΟΠΛΑ, μετά από κάποιο χτύπημα που είχαν κάνει μέσα στην πόλη, έφευγαν και κρυβόντουσαν στην περιοχή του Φυτόκου, πίσω από την εκκλησία. Εκεί υπήρχε ένα μεγάλο καλύβι μίας χήρας, λίγο πιο πέρα από ένα μεγάλο κτήμα.>>¹⁵⁸

Η ΟΠΛΑ προέβη στην εκτέλεση Ελλήνων συνεργατών των Γερμανών και αρχηγών δωσιλογικών οργανώσεων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την εκτέλεση του Βολιώτη Σπύρου Ανούση μέσα στα γραφεία του σιδηροδρομικού σταθμού Λάρισας-Βόλου, με τον εκτελεστή να κρατάει το όπλο κάτω από ένα μαρούλι. Ο Ανούσης ήταν αρχηγός της δωσιλογικής οργάνωσης ΕΑΟ, η οποία εμφανίστηκε στο Βόλο στις 8 Ιουνίου 1944, καθώς επίσης ανώτερος υπάλληλος των σιδηροδρόμων, οι οποίοι βρισκόνταν υπό την εποπτεία των Γερμανών.¹⁵⁹

Η ΟΠΛΑ αποπειράθηκε να εκτελέσει τόσο τον αρχηγό του ΕΑΣΑΔ, Τάκη Μακεδόνα¹⁶⁰ όσο και τον Παπασακελλαρίου, στις αρχές Σεπτεμβρίου 1944 στο σιδηροδρομικό σταθμό Βόλου. Την πρώτη αποτυχημένη απόπειρα ακολούθησε και δεύτερη αποτυχημένη προσπάθεια κατά την αναχώρηση του κατοχικού Δημάρχου από την πόλη, με την ανατίναξη βαγονιού αμαξοστοιχίας

¹⁵⁷ Βογιατζής, σ. 99-100, Ιάσοντας Χανδρινός, *Το τιμωρό χέρι του λαού*, Θεμέλιο, Αθήνα 2012, σ. 111-112, Παπαδόπουλος, σ. 148-149.

¹⁵⁸ Μαρτυρία Ανθής- Σωτηρίου-Τσαλίκη, Δεκέμβρης 2014, όπως παρατίθεται στο Βογιατζής, σ. 100-101.

¹⁵⁹ Παπαγιάννης, σ. 341, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 132, Βογιατζής, σ. 184, 213.

¹⁶⁰ Λάζου, Σκαλτσής, σ. 132, Βογιατζής, σ. 142-143.

στην οποία επέβαινε .¹⁶¹

Η ΟΠΛΑ ανέλαβε δράση ενάντια στην ΕΕΕ και στα Τρίκαλα και εκτέλεσε πολλά στρατιωτικά στελέχη, που συνεργάζονταν στενά με τους Γερμανούς. Ένα τέτοιο στέλεχος ήταν ο ανθυπολοχαγός Πολυδεύκης Χαντρινός, ο οποίος είχε οριστεί το Νοέμβριο του 1943 από τη γερμανική διοίκηση των Τρικάλων υπεύθυνος της πολιτικής επιστράτευσης για τα οδικά έργα του άξονα Καλαμπάκας-Τρικάλων-Κατάρας. Ήταν επί της ουσίας εκείνος που αποφάσιζε ποιοι Τρικαλινοί θα στέλνονταν για αναγκαστική εργασία, όπως γινόταν στις αρχές της γερμανικής Κατοχής.¹⁶²

Ολοκληρώνοντας αυτήν την υποενοότητα θα σταθούμε στην παρουσία των μονάδων του ΕΛΑΣ στα Τρίκαλα και στην ανάπτυξη του αντάρτικου στη θεσσαλική πόλη.

Το φθινόπωρο του 1942 η Νομαρχιακή Επιτροπή του ΕΑΜ Τρικάλων, στην προσπάθειά της να συγκροτήσει ομάδα ανταρτών, ήρθε σε συμφωνία με τον Τρικαλινό ταγματάρχη Κωστόπουλο, ο οποίος επιθυμούσε από το καλοκαίρι του ίδιου έτους να συγκροτήσει δική του ανταρτοομάδα, για τη σύσταση αντάρτικης ομάδας που θα δρούσε στον Κόζιακα και θα εντασσόταν στην στρατιωτική πτέρυγα του ΕΑΜ, τον ΕΛΑΣ. Ωστόσο, ο ταγματάρχης Κωστόπουλος δεν επιθυμούσε την ένταξή του στον ΕΛΑΣ και έτσι η συμφωνία βασίστηκε στην ανοχή και των δύο πλευρών. Στη συνέχεια, ο Κωστόπουλος ίδρυσε τη δική του αντιστασιακή οργάνωση τον ΕΣΑΠ, στην οποία εντάχθηκαν βασιλόφρονες με αποτέλεσμα την έναρξη διενέξεων με μέλη του ΕΑΜ και την τελική τους αποχώρηση από την ομάδα Κωστόπουλου. Οι αντιθέσεις μεταξύ Κωστόπουλου και ΕΑΜ/ΕΛΑΣ οδήγησαν στη διάλυση της αντάρτικης ομάδας του πρώτου στις αρχές του 1943.¹⁶³

Ο ΕΛΑΣ κατάφερε να συγκροτήσει στα χωριά του νομού Τρικάλων ολόκληρη μεραρχία με τα συντάγματά της.

Παράδειγμα πλήρως επανδρωμένης μονάδας αποτέλεσε η 1η Μεραρχία του ΕΛΑΣ, της οποίας το αρχηγείο βρισκόταν στην Καστανιά. Η δύναμη της 1ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ μπορούσε να συγκριθεί με την αντίστοιχη μεραρχία του τακτικού στρατού που είχε διαλυθεί πριν από δύο χρόνια. Διοικητής της μεραρχίας ορίστηκε ο Τρικαλινός Μήτσος Φλούλης, ο οποίος είχε υπηρετήσει ως συνταγματάρχης του τακτικού στρατού στον πόλεμο της Αλβανίας ενάντια στους Ιταλούς.¹⁶⁴

Η 1η Μεραρχία του ΕΛΑΣ χωρίστηκε σε τρία συντάγματα (1ο, 4ο και 5ο). Όλα τα συντάγματα είχαν Τρικαλινό διοικητή και την ακόλουθη διάταξη:

161 Βογιατζής, σ. 219-220, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 132, Τσικρίκης, σ. 69.

162 Κωνσταντινίδης, σ. 196, Πριόβολος, σ. 251.

163 Πριόβολος, σ. 232, Βασίλειος Καλόγηρος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στο νομό Τρικάλων: από την απελευθέρωση ως το τέλος του 1949*, Διπλωματική εργασία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, σ. 10

164 Κωνσταντινίδης, σ. 152, Σαράφης, σ. 296.

Το 4ο σύνταγμα είχε έδρα την Τρυγόνα Καλαμπάκας και διοικητή το συνταγματάρχη πεζικού Θανάση Παπαθανασίου.

Το αρχηγείο βόρειας Θεσσαλίας- 5ο Σύνταγμα- με έδρα τον Κονίσκο Καλαμπάκας είχε διοικητή τον ταγματάρχη Αντώνη Γούλα.

Το αρχηγείο της δυτικής Θεσσαλίας με έδρα το Νεοχώρι των Αγράφων είχε διοικητή τον ταγματάρχη Γιώργο Καρφή.¹⁶⁵

Η γρήγορη ανάπτυξη του αντάρτικου στο νομό Τρικάλων ευνοήθηκε από τη γεωγραφική θέση της περιοχής. Ο νομός Τρικάλων βρίσκεται στο μέσο της Ελλάδας με εκτεταμένη πεδιάδα στο ανατολικό κυρίως τμήμα του. Οι μεγάλοι ορεινοί όγκοι του Κόζιακα και των άλλων βουνών της Πίνδου αφήνουν δύο στενές ελεγχόμενες διαβάσεις (τη στενή κοιλάδα δυτικά της Καλαμπάκας και το στενό της Πόρτας).¹⁶⁶

4. Το τέλος του ΕΑΣΑΔ στο Βόλο και ο αιματοβαμμένος απολογισμός της δράσης του.

4.1. Το τέλος του ΕΑΣΑΔ και του αρχηγού του, Τάκη Μακεδόνα και η απελευθέρωση του Βόλου.

Το καλοκαίρι του 1944 έγινε προσπάθεια ανασυγκρότησης των τμημάτων των εθνικιστικών οργανώσεων ΕΑΣΑΔ, ΕΑΟ και ΕΕΕ πάνω σε νέες βάσεις. Στις αρχές Ιουλίου 1944, κατόπιν παρέμβασης της γερμανικής υπηρεσίας ασφάλειας, SD Λάρισας, συστάθηκαν δύο τάγματα ΕΑΣΑΔ, τα οποία διοικούνταν από αξιωματικούς, τοποθετημένους από το υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ενώ οι ΕΑΟ ενσωματώθηκαν στην υπηρεσία ασφάλειας, Λάρισας και αυτονομήθηκαν. Αξιωματικοί των Ταγμάτων Ασφαλείας από την Αθήνα, με επικεφαλής το λοχαγό Γιαννόπουλο, μετέβησαν στο Βόλο έχοντας λάβει εντολή να συγκροτήσουν τοπικό Τάγμα Ασφαλείας. Έλαβαν μάλιστα οδηγίες από τον ανώτερο διοικητή του γερμανικού συντάγματος, που βρισκόταν στο Βόλο, Ντόρνερ, ο οποίος τους συμβούλεψε να συμπεριφέρονται καλά στον κόσμο και ότι παρ'όλο που οι στιγμές ήταν δύσκολες δεν είχαν να φοβηθούν τίποτα, δεδομένου ότι επικρατούσε η άποψη ότι η Γερμανία θα συνθηκολογούσε γρήγορα με τους Συμμάχους. Η προσπάθεια, ωστόσο, συγκρότησης τάγματος δεν ευοδώθηκε, διότι διαφαινόταν η ήττα του Άξονα. Πολλοί ΕΑΣΑΔίτες, ανάμεσά τους και ο Μακεδόνας, ύστερα από τη δολοφονική απόπειρα εναντίον του από την ΟΠΛΑ, επιχείρησαν να διαφύγουν στην Αθήνα, αλλά δεν τους άφησε το γερμανικό φρουραρχείο Βόλου.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Κωνσταντινίδης, σ. 153.

¹⁶⁶ Ό.π., σ. 154.

¹⁶⁷ Λάζου, Σκαλτσής, σ. 132-133.

Κι ενώ ουσιαστικά δεν είχε αίσιο τέλος η συγκρότηση Ταγμάτων Ασφαλείας στο Βόλο, ο στρατηγός Παπαιωάννου με το βιομήχανο Γκλαβάνη και τον Ευαγγελίδη αποφάσισαν να μεταβούν στον ίδιο τον αρχηγό του ΕΔΕΣ, Ναπολέοντα Ζέρβα, ώστε να λάβουν οπλισμό, διότι τα όπλα που τους είχε υποσχεθεί ο Γούλας από την Αθήνα καθυστερούσαν να φτάσουν. Εντέλει αναχώρησαν για τα Τρίκαλα κι από κει για το Ζέρβα, τον οποίον συνάντησαν στις αρχές Αυγούστου 1944. Ωστόσο, ο Ζέρβας φάνηκε απρόθυμος να τους προμηθεύσει με όπλα, καθώς η ενέργεια αυτή θα μπορούσε να τους επιφέρει τεράστιο πλήγμα και να στιγματίσει την οργάνωση του ΕΔΕΣ και τον ίδιο τον αρχηγό του. Ο Ζέρβας είπε ότι << *τούτο είναι και πρακτικώς ανεφάρμοστον και ικανόν νας μας φέρει καταστροφή, διότι θα γνωσθή πώς μεταφέρθησαν και από ποιον παρεδόθησαν*>>. ¹⁶⁸ \

Οι επικεφαλής του ΕΑΣΑΔ δεν πτοήθηκαν απ'αυτήν την εξέλιξη και στα τέλη Αυγούστου του 1944 ο Μακεδόνας μετέβη στην Καρδίτσα και στα Τρίκαλα, προκειμένου να στρατολογήσει εθελοντές για τα Τάγματα. Η αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα, και κατά συνέπεια από το Βόλο, ματαίωσε τα σχέδια για στρατολόγηση εθελοντών. Ως απόρροια της επικείμενης αποχώρησης των Γερμανών, οι δυνάμεις του ΕΑΣΑΔ και της ΕΕΕ συμπύχθηκαν στο χωριό Δεμερλί. Στο Δεμερλί συγκεντρώθηκαν 300 περίπου άνδρες του ΕΑΣΑΔ απ'όλη τη Θεσσαλία με αρχηγό το Γρηγόρη Σούρλα, πρώην ΕΔΕΣίτη και μετέπειτα αρχηγό παρακρατικής οργάνωσης στα Φάρσαλα.¹⁶⁹

Στο Δεμερλί, κοντά στα Φάρσαλα, ο ΕΑΣΑΔ και οι υπόλοιπες εθνικιστικές οργανώσεις πρόσφεραν την τελευταία τους υπηρεσία στους Γερμανούς πάτρωνές τους. Η τοποθέτησή τους πάνω στη σιδηροδρομική γραμμή που συνέδεε τη Θεσσαλονίκη με την Αθήνα και τη Θεσσαλία, προσέβλεπε να διαφυλάξει την υποχώρηση των Γερμανών από τις συντονισμένες επιθέσεις του ΕΛΑΣ στη σιδηροδρομική γραμμή και στη Γούρα. Εντέλει, ο ΕΛΑΣ κατόρθωσε να διαλύσει αυτές τις ομάδες στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1944, με ταυτόχρονη επίθεσή του στο σιδηροδρομικό σταθμό του Δεμερλί. (Δυστυχώς, δε μπόρεσα να συγκεντρώσω περισσότερες πληροφορίες γι'αυτή τη μάχη).¹⁷⁰

168 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 133-134. Σύμφωνα με το Σαράφη, τα τμήματα ταγμάτων ασφαλείας, ΕΕΕ και ΕΑΣΑΔ συνεργάζονταν αποκάλυπτα με τις οργανώσεις του ΕΔΕΣ όχι μόνο στο Βόλο, αλλά και στην περιοχή δυτικής Στερεάς. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Σαράφη, σ. 203.

169 Ο Γρηγόρης Σούρλας ο οποίος καταγόταν από τα Φάρσαλα, φημιζόταν για το βίαιο και απρόβλεπτο χαρακτήρα του και ήταν λήσταρχος και πασίγνωστος ζωοκλέφτης. Ο Σούρλας συνεργάστηκε με τους Γερμανούς και ενεπλάκη σε σφοδρές συγκρούσεις με τον ΕΛΑΣ τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 1944. Το 1945 ήταν αρχηγός παρακρατικής οργάνωσης στα βρετανοκρατούμενα Φάρσαλα, βλ. Λατίφη, σ. 64, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 134-135.

170 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 135, Παπαγιάννης, σ. 34-35, ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης, τόμ. 4: Εθνικός Στρατός ΕΛΑΣ, XVI Ταξιαρχία, Επιτελείο Γραφείο ΙΙ, Μηνιαίο Δελτίο (αρ. 2 παράγ. ΙV Δ/γης Ε.Π. 1163 ΧΙΙΙ Μεραρχίας), 27 Αυγούστου 1944, σ. 198.

Δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν τα ίχνη των ΕΑΣΑΔιτών μέσα στις συνθήκες χάους που ακολούθησαν. Κάποιοι κατέφυγαν στην Αθήνα και όντας οπλισμένοι και οχυρωμένοι στο ξενοδοχείο <<Ερμής>> κοντά στην Ομόνοια, εκτόξευσαν χειροβομβίδα ενάντια σε εαμική διαδήλωση στις 15 Οκτωβρίου 1944, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν οκτώ μέλη του ΕΑΜ.¹⁷¹

Άλλα μέλη του ΕΑΣΑΔ προσπάθησαν να διαφύγουν μαζί με τους Γερμανούς, κατευθυνόμενα προς το βορρά και έλαβαν μέρος στη μάχη του Κιλκίς, όπου είτε συνελήφθησαν αιχμάλωτοι του ΕΛΑΣ είτε σκοτώθηκαν. Μετά τη σύγκρουση των Δεκεμβριανών και τη Συμφωνία της Βάρκιζας αρκετοί ΕΑΣΑΔίτες επέστρεψαν στο Βόλο και εντάχθηκαν χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες στη μεταπολεμική εθνοφυλακή, καθώς και στις ένοπλες δυνάμεις.¹⁷² Κάποια άλλα μέλη του ΕΑΣΑΔ παρέμειναν στη θεσσαλική πόλη, όπου και συνελήφθησαν από την Εθνική Πολιτοφυλακή και με βουλεύματα του Εισαγγελέα Πρωτοδικών παραπέμφθηκαν στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Βόλου.¹⁷³

Όσον αφορά τον αρχηγό του ΕΑΣΑΔ, Τάκη Μακεδόνα, αυτός αρχικά βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια μετέβη στο Κιλκίς, όπου και συνελήφθη από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ, μετά από σφοδρή μάχη ανάμεσά τους, που διήρκεσε δύο ημέρες. Εντέλει, ο Μακεδόνας φυλακίστηκε και στη συνέχεια αυτοκτόνησε με πιστόλι. Ο ΕΑΣΑΔίτης Τ. Οικονομίδης αποκάλυψε την ιστορία του αρχηγού του, μετά την Απελευθέρωση. Ο Οικονομίδης είχε συλληφθεί από τον ΕΛΑΣ, στις αρχές Νοεμβρίου του 1944 στο Κιλκίς. Ακολουθεί η δήλωσή του σχετικά με την τύχη του Μακεδόνα.

<<Φυσικά, δεν μπορούσαμε να παραμείνουμε στη Θεσσαλονίκη, όταν έφυγαν οι Γερμανοί. Και μαζί με τον Μακεδόνα πήγαμε στο Κιλκίς, όπου υπήρχαν περίπου 2.500 στρατιώτες της ΠΑΟ. Στις 3 Νοεμβρίου μας επιτέθησαν οι αντάρται και μετά διήμερον μάχην, παραδοθήκαμε, αφού εν τω μεταξύ, έπεσαν νεκροί περίπου 750 από εμάς. Αιχμάλωτοι, λοιπόν εγώ, ο Μακεδόνας και πολλοί άλλοι μεταφερθήκαμε στη Θεσσαλονίκη όπου μας έκλεισαν στο στρατόπεδο Παύλου Μελά. Ο Μακεδόνας όμως όταν μας αφόπλισαν είχε κρύψει κάτω από την μασχάλη του ένα μικρό πιστολάκι και τέσσερις-πέντε μέρες, αφού κλειστήκαμε στο στρατόπεδο με πλησίασε και μου λέει: Εγώ ήμουν ο αρχηγός στη Θεσσαλία και τους έκανα μεγάλη ζημιά. Ασφαλώς λοιπόν θα με σκοτώσουν. Αν με τουφεκίσουν έχει καλώς. Τι γίνεται όμως εάν θελήσουν να με γδάρουν ζωντανό...; Και όσο να αποτελείώσει την φράση του, τον βλέπω να βγάνει το μικρό πιστολάκι από την μασχάλη του και να πυροβολεί δύο φορές την καρδιά του. Έπεσε αμέσως νεκρός. Μετά από ένα τέταρτο ήρθαν οι αντάρτες που μας φρουρούσαν και πήραν το πτώμα του...>>¹⁷⁴

171 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 135-136, Πριόβολος, σ. 422.

172 Παπαγιάννης, σ. 47, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 136, Λαμπάτος, σ. 309.

173 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 137.

174 Βογιατζής, σ. 237-238, Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). Το πρώτο αίμα μετά την

Η αδερφή του αρχηγού του ΕΑΣΑΔ, Μάχη, η οποία είχε πάει μετά την Απελευθέρωση στην Αθήνα, συνελήφθη από μέλη του ΕΑΜ και σκοτώθηκε μέσα στις φυλακές Αβέρωφ, όπου κρατούνταν.¹⁷⁵

Την Πέμπτη 19 Οκτωβρίου του 1944 ο Βόλος απελευθερώθηκε από τους Γερμανούς. Τμήματα του 54ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ κατέλαβαν την πόλη και μαζί με την ταξιαρχία ιππικού, επέφεραν πολλές απώλειες στους Γερμανούς, σκοτώνοντας 400 απ'αυτούς μετά από σκληρή μάχη, που διήρκεσε οκτώ ώρες.¹⁷⁶

Τα τμήματα του ΕΛΑΣ Πηλίου, το 54ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ εισήλθαν στην πόλη, όπου τα υποδέχτηκε με ενθουσιασμό ο λαός.¹⁷⁷

Ο Δημήτρης Μπαλής, επιτελάρχης της θεσσαλικής Μεραρχίας του ΕΛΑΣ, κατέγραψε χαρακτηριστικά τις αναμνήσεις του:

<< Το απόγευμα της 19ης Οκτωβρίου του 1944, και το τελευταίο τμήμα του γερμανικού στρατού εγκατέλειψε το Βόλο. Σε λίγο νύχτωνε και οι Βολιώτες με αναμμένα τα ηλεκτρικά φώτα υπεδέχθησαν τους αντάρτες που έμπαιναν στην πόλη.>>¹⁷⁸

Λίγο πριν την απελευθέρωση της πόλης, η εφημερίδα *Λευτεριά* προέτρεψε τους αντάρτες του ΕΛΑΣ να απελευθερώσουν το Βόλο από τους Γερμανούς.

<<Οι ηρωικές παραδόσεις των εργαζομένων του Βόλου, ο μεγάλος αγώνας τους ενάντια στους χιτλεροφασίστες κατακτητές, αγώνας ποτισμένος με το αίμα εκατοντάδων συντρόφων και συναγωνιστών μας, ανοίγει τον δρόμο της τελικής εφόδου. Κομμουνιστές και κομμουνίστριες του Βόλου, εσείς που τριάμισι χρόνια κρατήσατε ψηλά τις σημαίες της πάλης του βολιώτικου λαού, που κρατήσατε ανυπότακτη την εργατούπολη, οδηγήστε το λαό στην απελευθέρωση και την σωτηρία. Κομμουνιστές του 54ου συντάγματος του ΕΛΑΣ, απελευθερώστε μαζί με το λαό το Βόλο μας. Εκδικηθείτε τους Ούνους...>>¹⁷⁹

Και συνεχίζει η εφημερίδα:

<<Όμως αυτές οι τελευταίες ώρες συνδυάζονται και από ένα μαρτύριο, αυτό της πείνας για τους εργαζόμενους... Οι εργαζόμενοι του Βόλου περνάνε μία φοβερή πείνα τις τελευταίες ημέρες από την Απελευθέρωση. Ο Ερυθρός Σταυρός σταμάτησε τις διανομές λόγω έλλειψης φορτίων. Οι χιλιάδες Ούνοι που περνάνε προσπαθώντας να φύγουν για τη Λάρισα έπεσαν σαν ακρίδα πάνω στα τρόφιμα και τα αφάνισαν. Ό,τι υπάρχει βρίσκεται κρυμμένο σε αστρονομικές τιμές και μόνο σε είδος. Η

απελευθέρωση της Αθήνας. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL:

https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athinas .

175 Βογιατζής, σ. 238.

176 Σαράφης, σ. 423.

177 Βογιατζής, σ. 239, Λατίφη, σ. 58, Τζαφλήρης, σ. 29.

178 Βογιατζής, σ. 243-244.

179 *Λευτεριά*, 18 Οκτώβρη 1944.

κατάσταση αυτή έφερε σε απόγνωση τον εργαζόμενο λαό. Το ΕΑΜ Βόλου σε μία πλατειά σύσκεψη έθεσε το θέμα της εξέρευσης των αποθεμάτων τροφίμων που έχουν οι έμποροι και οι μεγαλοπαραγωγοί...>>¹⁸⁰

Ο κόσμος ξεχύνεται στους δρόμους του Βόλου μετά της απελευθέρωση της πόλης από τους Γερμανούς

Πηγή: Volosmagnesia.wordpress.com

Η Κατίνα Λατίφη μας μεταφέρει το κλίμα χαράς που επικρατούσε στη θεσσαλική πόλη μετά την απελευθέρωσή της από τους Γερμανούς:¹⁸¹

180 Ό.π.

181 Η Κατίνα Λατίφη-Τέντα έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση, ως μέλος της ΕΠΟΝ Βόλου, ενώ αργότερα πολέμησε στον Εμφύλιο Πόλεμο μέσα από τις γραμμές του Δημοκρατικού Στρατού.

<<Οι Γερμανοί είχαν φύγει πραγματικά από το Βόλο, κάτω από τα χτυπήματα του 54ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ που έδωσε εξάωρη μάχη, κι ο κόσμος ήταν όλος στους δρόμους. Κι όπως ήμασταν οι πρώτοι συντεταγμένοι που μπαίναμε στην πόλη, μόλις μας αντίκρισαν άρχισαν να ζητοκραυγάζουν και να χειροκροτούν, έτρεχαν, μας αγκάλιαζαν, μας φιλούσαν και μας έραιναν με λουλούδια σαν να ήμασταν εμείς οι απελευθερωτές τους. Νιώθαμε μια κάποια ντροπή, αλλά ποιος μίσησε τη δόξα για να την αρνηθούμε εμείς; Προχωρήσαμε έτσι μέσα από τους κεντρικούς δρόμους και φτάσαμε κάτω στην προκουμαία όπου συνέρρεαν πλήθη κόσμου. Περίμεναν να δουν με τα μάτια τους τούς αντάρτες του 54ου Συντάγματος, που το αποκαλούσαν <<ένδοξο>> γιατί με τα συνεχή χτυπήματα κατά των Γερμανών είχε γίνει η ελπίδα τους για τη λευτεριά.

Κάποια στιγμή άρχισε η παρέλαση. Πρώτος εμφανίστηκε πάνω σ'ένα άσπρο άλογο ο καπετάνιος του συντάγματος, ο <<Πηλιορίτης>>, που ήταν Αλμυριώτης την καταγωγή και λεγόταν Θανάσης Κουφοδήμος. Πίσω του ακολουθούσαν τα τμήματα του συντάγματός του. Έγινε χαλασμός! Θυελλώδη ατέλειωτα χειροκροτήματα, τραγούδια, ζητωκραυγές απ'όλους τους δρόμους, απ'τα μπαλκόνια, απ'τις σκεπές, από παντού, όλος ο Βόλος σείονταν και παραληρούσε. Η βουή της χαράς σκέπαζε απ'άκρη σ'άκρη την πόλη, ο αλαλαγμός της ανέβαινε πολύ ψηλά ως τα ουράνια. Ήταν μια μέρα λαμπερή, γεμάτη ήλιο, φως και λουλούδια. Στη μητρόπολη έγινε η δοξολογία κι εμείς με άλλα τμήματα κρατούσαμε την τάξη. Μας φωτογράφιζαν όλοι οι ανταποκριτές, ιδιαίτερα οι Άγγλοι, και το απόγευμα είχαμε την τιμητική μας. Ο Δήμαρχος της πόλης Παπαστεργίου μάς κάλεσε στο σπίτι του και μας πρόσφερε ολόζεστο χαλβά βουτύρου...>>¹⁸²

4.1.1 Το επισιτιστικό ζήτημα του Βόλου και ο αιματοβαμμένος απολογισμός της δράσης του ΕΑΣΑΔ στην πόλη.

Με την είσοδο του ΕΛΑΣ στο Βόλο ουσιαστικά την εξουσία ανέλαβε επίσημα το ΕΑΜ και η ΠΕΕΑ. Η περίφημη πράξη 55 της ΠΕΕΑ, με την οποία θεσπιζόταν ένας κώδικας για την Τοπική Αυτοδιοίκηση, καθώς και μια σχετική απόφαση της Γραμματείας των Εσωτερικών άνοιξαν το δρόμο για τη συγκρότηση προσωρινών κοινοτικών και δημοτικών συμβουλίων. Με βάση τα παραπάνω την επόμενη μέρα της Απελευθέρωσης κλήθηκαν όλα τα σωματεία και οι οργανώσεις της πόλης να προτείνουν τους αντιπροσώπους τους για το νέο Δημοτικό Συμβούλιο. Εκεί επετεύχθη να υπάρξει αντιπροσώπευση όλων των κοινωνικών ομάδων, χωρίς αποκλεισμούς κι αυτό φαίνεται και από τη λίστα των συμμετεχόντων, οι οποίοι ήταν έμποροι, τραπεζικοί, δημόσιοι υπάλληλοι, βιοτέχνες, βιομήχανοι, εργάτες και γυναίκες μεταξύ άλλων. Στη συνεδρίαση των αντιπροσώπων των παραπάνω κοινωνικών ομάδων που διεξήχθη στις 21 Οκτωβρίου 1944 εκλέχθηκε το νέο Δημο-

182 Λατίφη, σ. 58-59.

τικό Συμβούλιο του Δήμου Βόλου, το οποίο ορίστηκε ότι θα ασκεί προσωρινά τα καθήκοντά του μέχρι την προκήρυξη των εκλογών.¹⁸³

Το νέο Δημοτικό Συμβούλιο ασχολήθηκε με μια σειρά από σημαντικά ζητήματα για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής των πολιτών, όπως τη ρύθμιση των συναλλαγών σε είδος και χρήμα, τη φορολογία, την καταγραφή των ζημιών, την καθαριότητα, τον ηλεκτροφωτισμό, την επαναλειτουργία των εργοστασίων και των σχολείων και τη σύσταση συνοικιακών συμβουλίων για αμεσοδημοκρατική διαχείριση των προβλημάτων. Το ΕΑΜ οργάνωσε την εξουσία του στην πόλη και με μια σειρά από ενέργειες προσπάθησε να διαχειριστεί τα καθημερινά προβλήματα. Το επισιτιστικό ζήτημα ήταν από τα πιο ακανθώδη προβλήματα. Σ' αυτό το πλαίσιο, μία από τις σημαντικότερες ενέργειες του ΕΑΜ για τον επισιτισμό της θεσσαλικής πόλης μετά την Απελευθέρωση ήταν η απόφαση από το Δημοτικό Συμβούλιο ώστε να αποσταλεί καΐκι του ΕΛΑΝ 300 τόνων με προορισμό τον Πειραιά, για να παράλαβει βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού για τον πληθυσμό της πόλης. Ωστόσο από ό,τι φαίνεται, το καΐκι το πρόλαβαν οι εξελίξεις στην Αθήνα και μετά τα γεγονότα της 3ης Δεκεμβρίου, στα οποία θα αναφερθούμε στην πορεία της εργασίας μας, κι ενώ αυτό είχε φτάσει στον Πειραιά επιτάχθηκε από τους Άγγλους.¹⁸⁴

Αναφερόμενοι στην αποχώρηση των Γερμανών από το Βόλο, αυτοί προέβησαν σε μεγάλες αγριότητες εκδίκησης και ανατίναξαν πολλά σημεία της πόλης, κυρίως κοντά στο λιμάνι προβλήτα, προκουμαία, τελωνείο, κυματοθραύστης, τηλεφωνικό κέντρο, λιμενικές εγκαταστάσεις και σιδηροδρομικές γραμμές.¹⁸⁵

Στις 2 Οκτωβρίου, οι Γερμανοί ανατίναξαν τη σιδηροδρομική γέφυρα Αναύρου. Επιπλέον, τρεις μέρες αργότερα οι γερμανικές δυνάμεις με πέντε αυτοκίνητα ανέβηκαν στην Πορταριά, όπου έκαψαν 150 σπίτια. Επικεφαλής των γερμανικών δυνάμεων ήταν ο Φρούραρχος Βόλου αντισυνταγματάρχης Κράις, στον οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί. Τέλος στις 18 Οκτωβρίου 1944 οι Γερμανοί ανατίναξαν τη σκάλα του παλιού Λιμεναρχείου, τις γενικές αποθήκες αυτού και αρκετά σκάφη.¹⁸⁶

Ο Βόλος πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος από τη ναζιστική Κατοχή. Όπως αναφέρθηκε οι δολοφονίες, τα βασανιστήρια, οι συλλήψεις, οι λεηλασίες σπιτιών και καταστημάτων και οι αποστολές ομήρων στα στρατόπεδα εργασίας της Γερμανίας βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη. Αξίζει να σημειωθεί ότι, ως απόρροια της τρομοκρατικής δράσης του ΕΑΣΑΔ, πολλοί κάτοικοι του Βόλου αναγκάστηκαν να φύγουν από την πόλη. Υπολογίζεται ότι περίπου 5.000 άτομα αναζήτησαν

183 Τζαφλήρης, σ. 29.

184 Ό.π., σ. 29-30.

185 Τσικρίκης, σ. 70.

186 Βογιατζής, σ. 227, 229.

καταφύγιο στα ανταρτοκρατούμενα χωριά του Πηλίου.¹⁸⁷

Η εφημερίδα *Λευτεριά* έκανε έναν απολογισμό της τρομοκρατικής δράσης του ΕΑΣΑΔ.

<< Οι Εασαδίτες, έσπευσαν με τη βοήθεια της ΓΚΕΣΤΑΠΟ να προσφέρουν πρόθυμα τις υπηρεσίες τους στον ΕΔΕΣ και ν'αποδείξουν ότι είναι ικανοί αυτοί και χωρίς την δημιουργία τάγματος τσολιάδων στο Βόλο να φέρουν εις πέρας το "έργο". Ενώ λοιπόν το Γενάρη του 1944 υπάρχουν 8 θύματα, το Φλεβάρη 13, τον Απρίλη με την άφιξη της ένοπλης συμμορίας του Μακεδόνα οι σκοτωμένοι φθάνουν στους 53, για να αυξηθούν το Μάη σε 77. Τον Ιούνη τα θύματα είναι 17, τον Ιούλιο 15, τον Αύγουστο 60, το Σεπτέμβρη 55, τον Οκτώβρη 23. Η πιο τραγική μέρα ήταν η 21η Μάη.>>¹⁸⁸ Η εφημερίδα παρέθεσε και πιο αναλυτικά στοιχεία, που καταγράφονται στον ακόλουθο πίνακα.¹⁸⁹

Ιανουάριος 8	Φεβρουάριος 13	Απρίλιος 53
Μάϊος 77	Ιούνιος 17	Ιούλιος 15
Αύγουστος 60	Σεπτέμβριος 55	Οκτώβριος 23

Ο Κώστας Καραγιώργης αναφερόμενος στον αιματοβαμμένο απολογισμό της δράσης του ΕΑΣΑΔ όχι μόνο στο Βόλο, αλλά σ'ολόκληρη τη Θεσσαλία, επεσήμανε ότι οι εθνικές και κομματικές οργανώσεις των 4 θεσσαλικών πόλεων είχαν υποτιμήσει τη δυνατότητα εμφάνισης τρομοκρατικών συμμοριών, όπως ο ΕΑΣΑΔ, με αποτέλεσμα να αιφνιδιαστούν. Εντέλει, ο αιφνιδιασμός αυτός απέβη μοιραίος για το ΕΑΜ και το θεσσαλικό λαό, αφού αμφότεροι πλήρωσαν ένα βαρύτατο φόρο αίματος. Τέλος, ο Καραγιώργης αναφέρθηκε και στη συνεργασία ανάμεσα στον ΕΑΣΑΔ και τον ΕΔΕΣ. Σύμφωνα μ'αυτόν, ο ΕΔΕΣ τροφοδότησε τον ΕΑΣΑΔ με υψηλόβαθμα στρατιωτικά στελέχη και στις 4 θεσσαλικές πόλεις, στην προσπάθειά του να κάμψει την αντίσταση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.¹⁹⁰

Μετά τον πόλεμο η Εθνική Αλληλεγγύη παρουσίασε έναν πιο ολοκληρωμένο απολογισμό όσον αφορά τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν εις βάρος των κατοίκων του Βόλου, κατά τη διάρκεια της γερμανο-ιταλικής Κατοχής. Στο Βόλο, τις Σποράδες, το Βελεστίνο και το Πήλιο εκτελέστηκαν

187 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 123.

188 Βογιατζής, σ. 233, *Λευτεριά*, 25 Δεκέμβρη 1944.

189 *Λευτεριά*, 25 Δεκέμβρη 1944.

190 Καραγιώργης, σ. 11-15.

1.100 πολίτες. Οι 408 εκτελέστηκαν μέσα στο Βόλο. Κρατούνταν ως όμηροι 238 άτομα, ενώ υπήρχαν 25 τραυματίες. Επιπρόσθετα, στο νομό Μαγνησίας κήκαν 2.024 σπίτια από τους ξένους κατακτητές, 3 σχολεία, 6 εκκλησίες και 37 καταστήματα.¹⁹¹

Ολοκληρώνοντας αυτό το κεφάλαιο, θα σταθούμε στη δράση της Εθνικής Αλληλεγγύης στο Βόλο.

Η Εθνική Αλληλεγγύη ήταν η ευήμερη οργάνωση του ΕΑΜ στην Κατεχόμενη Ελλάδα και συστάθηκε με πρωτοβουλία των Π. Καραγκίτση, Βασ. Μαρκεζίνη, Σπ. Αντύπα, Κλ. Παπαλοΐζο, Ν. Δρέσιο και Διον. Κωσταδούλου, στις 28 Μαΐου 1941, σε ένα πάρκο πίσω από το νοσοκομείο Σωτηρία. Η Εθνική Αλληλεγγύη επεκτάθηκε και στη Θεσσαλία, ενσωματώνοντας στους κόλπους της γυναίκες, οι οποίες συμμετείχαν ενεργά στην Αντίσταση.¹⁹²

Όσον αφορά τη δράση της στο Βόλο, αλλά και στην υπόλοιπη Θεσσαλία, η Εθνική Αλληλεγγύη περίθαλπε φυματικούς και αρρώστους που ήταν ενταγμένοι σε αντιαμικές οργανώσεις και πολέμησαν εναντίον του ΕΑΜ, όπως για παράδειγμα οι ΕΔΕΣίτες φυματικοί.¹⁹³

Η Εθνική Αλληλεγγύη μερίμνησε για τη συγκρότηση επιτροπών υγείας, μέσα στο 1944, κυρίως σε χωριά της υπαίθρου. Με τη βοήθεια της τοπικής κοινωνίας δημιουργήθηκαν αρχικά φαρμακευτικοί σταθμοί, που στη συνέχεια ονομάστηκαν Λαϊκά Φαρμακεία και σ'αυτά εκτελούνταν συνταγές και μοιράζονταν φάρμακα δωρεάν, ή στη χειρότερη περίπτωση σε τιμή κόστους. Στη Θεσσαλία, η Εθνική Αλληλεγγύη φρόντισε για τη λειτουργία 121 Λαϊκών Ιατρείων, 177 φαρμακείων, 17 αναρρωτηρίων, 6 νοσοκομείων, 5 βρεφικών σταθμών, ενώ οργάνωσε δεκάδες λαϊκά και παιδικά συσσίτια για περίπου 12.000 απόρους και 8.000 παιδιά.¹⁹⁴

Η Εθνική Αλληλεγγύη προνόησε για την προστασία των ορφανών και των απόρων παιδιών. Στο Βόλο, η οργάνωση διέθετε δύο υποδειγματικούς παιδικούς σταθμούς, στους οποίους έμεναν, έπαιζαν και διαπαιδαγωγούνταν τα παιδιά όλη μέρα. Το βράδυ, οι μητέρες τους που ήταν εργαζόμενες στα εργοστάσια, τα έπαιρναν στα σπίτια τους.¹⁹⁵

191 Βογιατζής, σ. 233.

192 <https://ethniki-antistasi-dse.gr/h-ethniki-allhleggyh.html>

193 Το έργο και τα προβλήματα της της Εθν. Αλληλεγγύης Ελλάδος. Πρακτικά της Β'. Πανελ. Γεν. Συνελεύσεως, Τεύχος Πρώτο, Αθήνα Ιούνιος 1946, σ. 12.

194 <https://ethniki-antistasi-dse.gr/h-ethniki-allhleggyh.html>

195 Το έργο και τα προβλήματα της της Εθν. Αλληλεγγύης Ελλάδος. Πρακτικά της Β'. Πανελ. Γεν. Συνελεύσεως, Τεύχος Πρώτο, Αθήνα Ιούνιος 1946, σ. 20.

φωτογραφίας, πολιτικές και εκπολιτιστικές εκδηλώσεις, στις οποίες συμμετείχαν πολλές γυναίκες. Οι γυναίκες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην Αντίσταση και πολλές απ'αυτές είδαν τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα σαν μια ευκαιρία για την απόκτηση περισσότερων δικαιωμάτων, αλλά και για τη μετάβαση σε μια άλλη κοινωνία, γεμάτη ισότητα - απηχώντας στο όραμα της λαοκρατίας που είχε βάλει το ΕΑΜ.

5. Ο ΕΑΣΑΔ ενόπιον της Δικαιοσύνης.

5.1. Στον απόηχο του Δεκεμβρη 1944 και στις επιπτώσεις μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας.

Αρχικά, στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε στην προσπάθεια των Άγγλων και της κυβέρνησης Παπανδρέου να εξουδετερώσουν το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, στη διάρκεια των Δεκεμβριανών συγκρούσεων. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στη στάση που κράτησε η κυβέρνηση Πλαστήρα απέναντι στις δωσίλογες οργανώσεις και στη Συμφωνία της Βάρκιζας, μετά την οποία δόθηκε το έναυσμα για να αρχίσουν διώξεις και δολοφονίες εναντίον των μελών του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Τέλος, θα αναφερθούμε στη δράση της ληστοσυμμορίας του Γρηγόρη Σούρα, στο Βόλο.

Το ζήτημα της τιμωρίας όσων συνεργάστηκαν με τους ξένους κατακτητές είχε απασχολήσει τις συμμαχικές κυβερνήσεις από την έναρξη του πολέμου. Από τον Ιανουάριο του 1942 η Διασυμμαχική Συνδιάσκεψη στο Λονδίνο είχε αποφασίσει να προβεί σε διώξεις των δυνάμεων κατοχής και των ντόπιων συνεργατών τους για τα στυγερά εγκλήματα που διαπράχθηκαν σε βάρος αμάχων. Το Εθνικό Συμβόλαιο, το οποίο εγκρίθηκε από την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας στο Συνέδριο του Λιβάνου το Μάιο του 1944¹⁹⁶, προέβλεπε τη σκληρή τιμωρία των προδοτών της Ελλάδας.¹⁹⁷

Έως την απελευθέρωση της Ελλάδας οι Άγγλοι και η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό το Γεώργιο Παπανδρέου, καταδίκασαν τα Τάγματα Ασφαλείας και τους αντίστοιχους ένοπλους σχηματισμούς-ανάμεσά τους και ονομαστικά τον ΕΑΣΑΔ και την ΕΑΟ-που ανοιχτά συνεργάστηκαν με τους ξένους κατακτητές, χαρακτηρίζοντάς τα εχθρικούς σχηματισμούς. Ο σαφής τρόπος με τον οποίο γινόταν αναφορά στην τιμωρία των προδοτικών στοιχείων από την κυβέρνηση

196 Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, με πρωθυπουργό το Γεώργιο Παπανδρέου ορκίστηκε αμέσως μετά το Συνέδριο του Λιβάνου (17-20 Μαΐου 1944). Στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας συμμετείχε το ΕΑΜ από τις 2 Σεπτεμβρίου του 1944, βλ. Brewer, σ. 244-245, Πριόβολος, σ. 383, Νίκος Κ. Καρκάνης, *Οι δωσίλογοι της Κατοχής. Δίκες-παρωδία. Ντοκουμέντα, αποκαλύψεις, μαρτυρίες, δεύτερη έκδοση*, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1982, σ. 28, Κουσουρής, σ. 76, Βουρνάς, σ. 375-377, 393, Richter, σ. 122-125, Προκόπης Παπαστράτης, *Οι κυβερνήσεις εξορίας: ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, Μέρος Α', τόμ. Γ', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 235-239.

197 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 137, Richter, σ. 208.

Εθνικής Ενότητας παρείχε τη βεβαιότητα ότι οι δωσίλογοι θα τιμωρούνταν παραδειγματικά. Ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος στις 18 Οκτωβρίου αποβιβάστηκε στον Πειραιά μαζί με μέλη της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας και το διοικητή των Συμμαχικών Δυνάμεων Ελλάδας, στρατηγό Σκόμπι, δεσμεύτηκε στο λόγο της Απελευθέρωσης που εκφώνησε στην Πλατεία Συντάγματος, την ίδια μέρα, ότι η <<Εθνική Νέμεσις θα είναι αδυσώπητος>> για τους συνεργάτες του κατακτητή.¹⁹⁸

Ωστόσο, κύριο μέλημα των Άγγλων και του Παπανδρέου ήταν ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ και η επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα. Για τους Άγγλους ήταν κομβικής σημασίας η εξουδετέρωση των αριστερών κινημάτων αντίστασης, ώστε να προωθηθεί απρόσκοπτα η πολιτική τους επιρροή στην Ευρώπη. Όσον αφορά τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ, η Συνθήκη της Καζέρτας, που υπεγράφη στις 26 Σεπτεμβρίου του 1944-στην οποία προσχώρησε το ΕΑΜ-, προέβλεπε ότι όλα τα αντάρτικα σώματα, συνεπώς και ο ΕΛΑΣ, θα υπάγονταν στις διαταγές του στρατηγού Σκόμπι.¹⁹⁹

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Παπανδρέου, η οποία δεν έκανε τίποτα το ουσιαστικό για να τιμωρήσει τους δωσίλογους²⁰⁰, σε αγαστή συνεργασία με τους Άγγλους, ανακοίνωσε τη συγκρότηση της Εθνοφυλακής, η οποία αποσκοπούσε στην τήρηση του νόμου και της τάξης και προχώρησε στην αποστράτευση της Πολιτοφυλακής του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Ουσιαστικά, η πολιτική βούληση για παραδειγματική τιμωρία των δωσιλόγων υπήρχε μόνο από το ΕΑΜ. Σε τοπικό επίπεδο, η ΕΑΜική οργάνωση Βόλου απέστειλε τηλεγράφημα προς την Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ <<για τη σύλληψη των προδοτών που κυκλοφορούσαν ελεύθεροι στην Αθήνα>>, ενώ οργάνωσε συλλαλητήριο στο Βόλο με ψήφισμα για τιμωρία των προδοτών. Την ίδια στιγμή, στην τοπική ΕΑΜική εφημερίδα δημοσιεύονταν ειδήσεις που αφορούσαν συλλήψεις στην Αθήνα, συνεργατών του ξένου κατακτητή που δραστηριοποιήθηκαν στο Βόλο.²⁰¹

Από τις ειδήσεις αυτές ξεχώριζαν η σύλληψη του βιομήχανου Βάγγου Γκλαβάνη από την Εθνική Πολιτοφυλακή Θεσσαλονίκης, ο οποίος θεωρούνταν από το ΕΑΜ ως ο χρηματοδότης του ΕΑΣΑΔ και η εκτέλεσή του στις 29 Οκτωβρίου μαζί με τον ανιψιό του, Γιάννη Πρωία, καθώς και το λιντσάρισμα στην Καλαμάτα του Δημήτρη Αγραφιώτη, μοίραρχου της Χωροφυλακής και πρώην

198 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 137-138, Φοίβος Οικονομίδης, *Ο Δεκέμβρης του '44 και η διεθνής σημασία του*, Ορφέας, Αθήνα 2005, σ. 11, Καρκάνης, σ. 28, Παπαδόπουλος, σ. 228, Θέμης Μοσχάτος, *Η σύσκεψη των καπεταναίων στη Λαμία. Η ευκαιρία που χάθηκε*, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1985, σ. 27, Κουσουρή, σ. 136, Richter, σ. 200, Κωστόπουλος, σ. 64-65, Πριόβολος, σ. 422, Παπαστράτης, σ. 247,250, Μ. Σπηλιωτοπούλου, Π. Παπαστράτης, (Επιμ.) *Χρονολόγιο...*, σ. 707.

199 Brewer, σ. 256, Μοσχάτος, σ. 61, Σβορώνος, σ. 142, Κουσουρή, σ. 91, Richter, σ. 154-155, 221, Βουρνάς, σ. 406-407, Οικονομίδης, σ. 19, Παπαδόπουλος, σ. 227.

200 Η κυβέρνηση Παπανδρέου προέβη σε μερικές συλλήψεις πολιτικών δωσιλόγων και ταγματασφαλιτών, χωρίς, ωστόσο, να κάνει τίποτα το ουσιαστικό. Αντιθέτως, σύμφωνα με τη Μέλπω Αξιώτη, ο Παπανδρέου εφοδίαζε με όπλα την οργάνωση Χ του συνταγματάρχη Γρίβα, η οποία ήταν εφεδρεία της μοναρχικής Δεξιάς. Η οργάνωση Χ συμμετείχε σε συμπλοκές με άνδρες του ΕΛΑΣ/ ΟΠΛΑ στην Αθήνα, βλ. Αξιώτη, σ. 319, Πριόβολος, σ. 319-326, 424-425, Richter, σ. 34, 209, Βουρνάς, σ. 434, Κωστόπουλος, σ. 70-72.

201 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 138-139.

διοικητή της Ασφάλειας Βόλου.²⁰²

Ο τοπικός ΕΑΜικός Τύπος δημοσίευε ταυτόχρονα τις συλλήψεις μελών του ΕΑΣΑΔ που πραγματοποιούσε στο Βόλο η Εθνική Πολιτοφυλακή. Στα μέσα Νοεμβρίου συστάθηκε στο Βόλο ανακριτικό τμήμα από τη Διεύθυνση Δικαστικού της Ι Μεραρχίας, με στόχο τη συγκέντρωση επιβαρυντικών στοιχείων για τους δωσίλογους. Λίγες μέρες αργότερα συγκροτήθηκε το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Βόλου, με Επίτροπο το Δημήτριο Σακελλαρίου.²⁰³

Το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών συγκρούσεων άλλαξε το δικαστικό και πολιτικό πλαίσιο της τιμωρίας όσων συνεργάστηκαν με τον ξένο κατακτητή.²⁰⁴

Προτού αναφερθούμε στο δικαστικό και πολιτικό πλαίσιο της τιμωρίας όσων συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς, αξίζει να αναφερθούμε στα όσα εκτυλίχθηκαν στο Βόλο το Δεκέμβριο του 1944. Το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών συγκρούσεων στην Αθήνα το 1944 ανάμεσα στις δυνάμεις του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και τις βρετανικές και κυβερνητικές δυνάμεις είχε αντίκτυπο στη βολιώτικη κοινωνία. Σε ένδειξη αλληλεγγύης προς τον αθηναϊκό λαό, στο Βόλο γίνονταν καθημερινές κινητοποιήσεις και μαζεύονταν χρήματα και είδη διατροφής, τα οποία θα αποστέλλονταν στην Αθήνα. Επιπρόσθετα, Δύναμη του 54ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ μετέβη στην Αθήνα και συμμετείχε στις μάχες που διεξάγονταν σ'αυτήν.²⁰⁵

Παρατίθεται η μαρτυρία του Ζαχαρία Καρπίδα σχετικά με τις μάχες στην Αθήνα.

<< Όμως δεν έμειναν πολύ εδώ στο Βόλο, ο αδερφός μου, ο Δημήτρης, γιατί ξεκίνησαν να πάνε με τα πόδια, να πάνε για την Αθήνα, αφού το 54ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ διατάχθηκε να πάρει μέρος στις μάχες των Δεκεμβριανών. Τότε όλοι τραγούδησαν: Παπανδρέου που θα πας, θα σε πιάσει το ΕΛΑΣ.. Έφτασαν στην Αθήνα, μας στέλνει ένα γράμμα. Μας λέει καλά είμαστε... έχουμε εδώ μάχες με τους Άγγλους. Με το τέλος των μαχών, τον έπιασαν τον αδερφό μου και τους φυλάκισαν. Από εκεί ξεκινά ο Γολγοθάς. Έγινε η συμφωνία της Βάρκιζας. Όμως επειδή δεν είχε χρήματα, δανείστηκε χρήματα για να βγάλει εισιτήριο για να επιστρέψει στο Βόλο. Και ήρθε το παιδί εδώ. Από εκείνη τη μέρα αρχίζει το κυνηγητό του με τις φυλακές και τις εξορίες.²⁰⁶

Το κλίμα των Χριστουγέννων του 1944 αποτυπώθηκε σε ένα δημοσιογραφικό άρθρο της εποχής.

<<Στα φετινά πολεμικά Χριστούγεννα ο δημοκρατικός, ο αντιφασιστικός Βόλος, που κράτησε ψηλά την σημαία της πόλης για την λευτεριά και τις δημοκρατικές ελευθερίες, που αντιμετώπισε περήφανα και παλληκαρίσια τις ορδές των κατακτητών και τις συμμορίες των Μακεδόνηδων,

202 Ό.π., σ. 139.

203 Ό.π., σ. 139-140, Βογιατζής, σ. 270-271.

204 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 140.

205 Βογιατζής, σ. 261-262.

206 Μαρτυρία Ζαχαρία Καρπίδα, Απρίλιος 2016, όπως παρατίθεται στο Βογιατζής, σ. 261.

Γεκενίδηδων, βρίσκεται σε παλλαϊκό-μαχητικό συναγερό στο πλευρό των ηρωικών μαχητών της Αθήνας και του Πειραιά, στο πλευρό των τιμημένων παιδιών του λαού, που στα κακοτράχαλα βουνά της Ηπείρου, γράφουν τις τελευταίες στροφές του ασύγκριτου αντιφασιστικού έπους, που άρχισαν στα ίδια βουνά πριν πέντε χρόνια. Τα φετινά Χριστούγεννα ο Βόλος θα γιορτάσει με γενική εξόρμηση για την ενίσχυση της Αθήνας και του Πειραιά. Θα τα γιορτάσει με γενική εξόρμηση για την ενίσχυση του ηρωικού μας ΕΛΑΣ που μάχεται για το ξερίζωμα του φασισμού, για την λευτεριά, για την δημοκρατία, για την ανεξάρτητη και ευτυχισμένη Ελλάδα...>>²⁰⁷

Ήταν χαρακτηριστική η ανακοίνωση που υπέγραψαν από κοινού 150 σωματεία και οργανώσεις της πόλης μία μέρα μετά τη σύσκεψη της 27ης Δεκεμβρίου, στην οποία τονιζόταν η απόφαση να στηρίζουν τον ένοπλο αγώνα του αθηναϊκού λαού:

<<Ο Εθνικός μας στρατός, ο ΕΛΑΣ πολεμάει σήμερα ενάντια στους Έλληνες φασίστες και τα στρατεύματα του στρατηγού Σκόμπυ, που ανέλαβε να επαναφέρει τη χώρα μας τους τεταρτοαυγουστιανούς²⁰⁸... Κάθε εργάτης, εργάτρια, υπάλληλος να πάρει μάλλινα από την ΕΤΑ και να δώσει σε όλα τα μέλη του σπιτιού του που ξέρουν να πλέκουν. Τα σπίτια μας το βράδυ να γίνουν εργαστήρια για το μάλλινο του αντάρτη. Έτσι βοηθάμε τους μαχητές του ΕΛΑΣ. Έτσι βοηθάμε την ηρωική μας Αθήνα και τον Πειραιά, έτσι κι εμείς πολεμάμε για τη λευτεριά και την ανεξαρτησία μας. Το Προεδρείο...>>²⁰⁹

Επανερχόμενοι στο δικαστικό και πολιτικό πλαίσιο της τιμωρίας όσων συνεργάστηκαν με τον ξένο κατακτητή, παρά την ψήφιση από την κυβέρνηση Πλαστήρα- η οποία διαδέχθηκε την προγενέστερη κυβέρνηση Παπανδρέου τον Ιανουάριο του 1945- της Συντακτικής Πράξης 6/45, <<Περί επιβολής κυρώσεων στους συνεργασθέντες μετά του εχθρού>> και παρόλο που με τη Συμφωνία της Βάρκιζας²¹⁰ η κυβέρνηση υποσχόταν την παραδειγματική τιμωρία τους, τελικά, δεν προέβη στη δίωξή τους, όπως αποδείκνυε ο όγκος των απαλλακτικών βουλευμάτων. Αντιθέτως, α-

207 Ό.π., σ. 262-263.

208 Οι Άγγλοι επιθυμούσαν να επιστρέψει ο βασιλιάς στην Αθήνα. Ισχυρή ώθηση στα σχέδια επιστροφής αυτού, έδωσε η νίκη των Άγγλων κατά του ΕΛΑΣ το Δεκέμβριο του 1944 και η υπογραφή της Συνθήκης της Βάρκιζας, που προέβλεπε τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ. Η παλινόρθωση της μοναρχίας μπήκε στην τελική ευθεία υλοποίησής της με τη διεξαγωγή των εκλογών του Μαρτίου του 1946 και την ανάδειξη, μέσω απ'αυτές, μιας φιλομοναρχικής κυβέρνησης.

209 Βογιατζής, σ. 263.

210 Η Συμφωνία της Βάρκιζας υπεγράφη στις 12 Φεβρουαρίου 1945 μεταξύ Κυβέρνησης Πλαστήρα και αντιπροσώπων του ΕΑΜ και τερμάτιζε την εμφύλια σύγκρουση του Δεκεμβρίου. Η εν λόγω Συμφωνία περιελάμβανε εννέα άρθρα και προέβλεπε την αποκατάσταση των ατομικών ελευθεριών, την άρση του στρατιωτικού νόμου, την απελευθέρωση των ομήρων, τη σύσταση εθνικού στρατού και την αποστράτευση του ΕΛΑΣ, την εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων και των σωματιών ασφαλείας, καθώς και τη διενέργεια εκλογών και δημοψηφίσματος σχετικά με την επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα, η εν λόγω συμφωνία σηματοδότησε την ανάληψη της αντιβασιλείας από μητροπολίτη Αθηνών, Δαμασκηνό, βλ. Brewer, σ. 298, 301, Βογιατζής, σ. 307, Κουσουρή, σ. 195, Richter, σ. 269-270, 274, Βουρνάς, σ. 460-469, Παπαστράτης, σ. 257-258, Σαράφης, σ. 473, Παπαγιάννης, σ. 45.

ποφυλάκιζε όσους τελικά παραπέμπονταν και καταδικάζονταν σε κάποια ποινή, προκαλώντας την αντίδραση του ΕΑΜικού Τύπου, ο οποίος απέδιδε πολιτικά κίνητρα στις κυβερνητικές πρακτικές.²¹¹

Η Συμφωνία της Βάρκιζας δεν κατόρθωσε να σηματοδοτήσει το πέρασμα στον ομαλό πολιτικό βίο, όπως προβλεπόταν. Αντιθέτως, αποτέλεσε το έναυσμα να αρχίσουν μαζικές συλλήψεις οπαδών του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ από δυνάμεις της Χωροφυλακής και να υπάρξει μία πρωτοφανής πόλωση μεταξύ Αριστεράς και Δεξιάς, η οποία είχε ως κύρια συνέπεια την κλιμάκωση της τρομοκρατίας από πλευράς Δεξιάς²¹² σ' ολόκληρη την Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι τον Ιούνιο του 1945 οι παράνομες συλλήψεις είχαν πάρει τέτοια έκταση που εκτός από το ΕΑΜ διαμαρτυρήθηκαν και οι Φιλελεύθεροι. Οι Καφαντάρης, Σοφούλης, Πλαστήρας, Τσουδερός και Μυλωνάς διαμαρτυρήθηκαν εντόνως στον πρωθυπουργό Βούλγαρη, που στο μεταξύ, διαδέχθηκε τον Πλαστήρα, εναντίον της τρομοκρατίας που ασκούσε η Δεξιά.²¹³

Στο Βόλο, ως απόρροια της ατιμωρησίας των συνεργατών του ξένου κατακτητή από τις διωκτικές αρχές, ο ΕΛΑΣ κινητοποιήθηκε άμεσα και προέβη στη σύλληψη δωσιλόγων, τους οποίους παρέπεμψε στη Δικαιοσύνη. Στις 9 Μαρτίου, 351 άτομα, κατηγορούμενα για συνεργασία με τους κατακτητές, στη συντριπτική τους πλειοψηφία άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας, από τη Χαλκίδα τους οποίους είχε πάρει μαζί του ο ΕΛΑΣ πριν την ανακωχή της 11ης Ιανουαρίου, μεταφέρθηκαν από τα Τρίκαλα στο Βόλο και εγκλείστηκαν στις αποθήκες Στεργίου, ενώ αμέσως κατήλθαν σε απεργία πείνας και ζητούσαν να αφεθούν ελεύθερα. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι πολλοί κρατούμενοι κατόρθωσαν να δραπετεύσουν από τις αποθήκες ενώ οι υπόλοιποι πήγαν για ανάκριση στις 14 Μαρτίου. Ανάμεσα στους συλληφθέντες βρίσκονταν γνωστά ονόματα του δωσιλογισμού στο Βόλο, όπως ο αρχηγός της ΕΕΕ στην πόλη Γεκενίδης, ο Μπάμπης Κωνσταντινίδης και ο υπασπιστής του Τάκη Μακεδόνα, Μάκης Γκραβαρίτης. Η πλειονότητα των δωσιλόγων, βέβαια, κυκλοφορούσε ελεύθερη και βοηθούσε τους εθνοφύλακες να συλλαμβάνουν αντάρτες.²¹⁴

Η επιεικής αντιμετώπιση των δωσιλόγων, παρότι η νομοθεσία δεν προέβλεπε κάτι τέτοιο, θορύβησε τους παρατηρητές της περιόδου, τη στιγμή μάλιστα που τα στελέχη του ΕΑΜ καταδικάζονταν σε θανατική ποινή ήδη από το Μάρτιο του 1945. Σύμφωνα με την εφημερίδα Ριζοσπάστης, στα μέσα Ιουνίου υπήρχαν 13.324 φυλακισμένοι ΕΑΜίτες, ενώ οι δολοφονημένοι υπερέβαιναν

211 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 140-141, Κουσουρή, σ. 369.

212 Η τρομοκρατία, γνωστή και ως <<λευκή τρομοκρατία>>, που ξέσπασε μετά τη σύγκρουση των Δεκεμβριανών, είχε προκαλέσει έως τα τέλη Μαΐου 152 δολοφονίες, πάνω από 300 καταστροφές γραφείων και περισσότερες από 14.000 συλλήψεις, οι οποίες αφορούσαν και μέλη του ΕΑΜ. Σκοπός της <<λευκής τρομοκρατίας ήταν η αλλαγή του πολιτικού φρονήματος των μελών και οπαδών του ΕΑΜ, καθώς το ΕΑΜ αν και είχε ηττηθεί στρατιωτικά στη μάχη της Αθήνας, διατηρούσε ακμαίες τις πολιτικές του δυνάμεις, βλ. Κουσουρή, σ. 194, Richter, σ. 282, Βογιατζής, σ. 307.

213 Richter, σ. 281-282, Brewer, σ. 299.

214 Βογιατζής, σ. 269-270, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 142, Παπαγιάννης, σ. 47.

τους 258. Στις 10 Δεκεμβρίου 1945 ο τότε υπουργός Δικαιοσύνης Ρέντης ανακοίνωσε ότι ο συνολικός αριθμός των φυλακισμένων ανερχόταν σε 17.984. Απ'αυτούς οι 2.388 εξέτιαν δικαστικές ποινές, ενώ οι 15.596 ήταν προφυλακισμένοι.²¹⁵

Η εμφανής απροθυμία εκδίκασης και τιμωρίας των δωσιλόγων, μολονότι το άρθρο 8 της Συμφωνίας της Βάρκιζας προέβλεπε την τιμωρία τους, ενίσχυσε τις παρακρατικές συμμορίες, διότι δημιουργούσε την εντύπωση ότι με το πρόσχημα της <<εθνοπροσύνης>> οποιαδήποτε ενέργεια εναντίον της Αριστεράς θα παρέμενε ακαταδίωκτη. Η παρακρατική συμμορία του Γρηγόρη Σούρλα, πρώην μέλους του ΕΔΕΣ, ο οποίος αργότερα εντάχθηκε στον ΕΑΣΑΔ, εξοπλισμένη από τους Άγγλους και αποτελούμενη από 14 άτομα, άλλους μέλη προδοτικών οργανώσεων κι άλλους λεγεωνάριους, έκανε την εμφάνισή της στη βρετανοκρατούμενη περιοχή των Φαρσάλων και του Αλμυρού και διακρίθηκε αμέσως για τη βίαιη δράση της, καθώς βίαζε γυναίκες, ρήμαζε χωριά της περιοχής Φαρσάλων, δολοφονούσε στελέχη του ΕΑΜ, ξυλοφόρτωνε όσους αντιστέκονταν και επιδιόταν σε πλιάτσικο. Όλη η δράση της συμμορίας αυτής στρεφόταν ενάντια στους οπαδούς του ΕΑΜ και οι βίαιες μέθοδοι της συμμορίας αυτής αποκρυσταλλώνονται στη δολοφονία δύο αντιστασιακών, του Άγγελου Ματζαβίνου και του Δημ. Μακρή, οι οποίοι άφησαν την τελευταία τους πνοή ύστερα από άγριο ξυλοδαρμό που υπέστησαν.²¹⁶

Η δολοφονική και βίαιη δράση της ληστοσυμμορίας του Σούρλα, προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση των κατοίκων του Αλμυρού, οι οποίοι απευθύνθηκαν στις αγγλικές και ελληνικές αρχές της περιοχής και απαίτησαν την παύση της τρομοκρατίας. Ωστόσο, δεν κατάφεραν να εισακουστούν.²¹⁷

5.2. Οι δίκες των δωσιλόγων.

Στην ενότητα αυτή, η οποία ολοκληρώνει το τελευταίο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στις δίκες των δωσιλόγων στο Βόλο και θα διαπιστώσουμε ότι τα στελέχη του ΕΑΣΑΔ δεν τιμωρήθηκαν. Όπως θα δούμε, κάτι ανάλογο συνέβη και με τα μέλη της οργάνωσης ΕΕΕ στα Τρίκαλα. Τέλος, θα παραθέσουμε μερικές μαρτυρίες ατόμων, που έζησαν τη θηριωδία των ναζί και των ΕΑΣΑΔιτών.

Συνολικά, από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Βόλου εκδικάστηκαν 985 υποθέσεις μεταξύ 23 Οκτωβρίου 1945-που ξεκίνησε να λειτουργεί-μέχρι τις 22 Δεκεμβρίου 1948 που καταγράφηκε η τελευταία υπόθεση. Παρά το γεγονός ότι πολλές υποθέσεις παραπέμφθηκαν στο Ειδικό Δικαστήριο

215 Richter, σ. 281-284, Ριζοσπάστης, 26 Ιουνίου 1945, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 143.

216 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 143-144, Βογιατζής, σ. 269, 307-308, Καρκάνης, σ. 30-31, Λατίφη, σ. 65, 70-72, Richter, σ. 283.

217 Βογιατζής, σ. 310.

στήριο Δωσιλόγων Βόλου, οι νέες πολιτικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την Απελευθέρωση <<ξέπλυναν τις αμαρτίες>> όσων κατηγορούνταν για δωσιλογισμό. Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν μερικές περιπτώσεις γνωστών ονομάτων, που κατείχαν δημόσιο αξίωμα κατά την Κατοχή και υπηρέτησαν τους σκοπούς των κατακτητών.²¹⁸

Στο Βόλο, οι πρώτες δίκες δωσιλόγων άρχισαν στις 23 Οκτωβρίου του 1945. Εκείνη την περίοδο η κατάσταση στην πόλη παρέμενε έκρυθμη, καθώς η ανεργία είχε εκτοξευτεί. Οι άνεργοι υπολογίζονταν σε 10.000 άτομα και η μεγαλύτερη ανεργία σημειωνόταν στους εργάτες γης, στους οικοδόμους και στους ιδιωτικούς υπαλλήλους. Ως απόρροια αυτής της εξέλιξης, όλοι σχεδόν οι κλάδοι των εργαζομένων κατέρχονταν σε απεργία, ζητώντας αύξηση των μισθών τους.²¹⁹

Οι δίκες άρχισαν με πρώτους κατηγορούμενους τους Τάκη Μακεδόνα, Δημήτρη Τικελιώτη, Ευθ. Βελέντζα, Τάσο Γεωργακόπουλο, Τάσο Φραγκιά, Κ. Ρεπανά, Τούλα Κροντήρη, τον ήδη δολοφονημένο από την ΟΠΛΑ, τον Αύγουστο του 1944 Ανούση, το Μίμη Τσόπελα, το Ρινάλδο Μέκο, τη Σοφία Πουρπούρη, τη Σ. Τσέλιου, το Γερμανό καπνέμπορο Φον Κλέβε και τον Β. Μάρτου.²²⁰

Στο Δικαστικό Μέγαρο Βόλου, όπου συνεδρίαζε για πρώτη φορά το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων, βρέθηκαν ελάχιστοι από όσους παραπέμφθηκαν σε δίκη, αφού πολλοί κατόρθωσαν στο μεταξύ να αποδράσουν, ή ακόμη και να κυκλοφορήσουν ελεύθεροι. Η αίθουσα του δικαστηρίου ήταν ασφυκτικά γεμάτη και σ'αυτήν βρισκόνταν, κυρίως, συγγενείς των θυμάτων του ΕΑΣΑΔ.²²¹

Πρώτος κατηγορούμενος ήταν ένα από τα ηγετικά στελέχη του ΕΑΣΑΔ, ο Δημήτρης Τικελιώτης, τον οποίο ο Μακεδόνας είχε διορίσει Φρούραρχο Λεχωνίων και Αγριάς. Ο Τικελιώτης δεν είχε συνήγορο, αφού κανένας δικηγόρος δε δέχτηκε να αναλάβει την υπεράσπισή του.²²²

Όπως κατέθεσε στο δικαστήριο ο κομμωτής Δημήτρης Μεσθεναίος, ο Τικελιώτης ήταν επικεφαλής ομάδας ΕΑΣΑΔιτών μέσα στο τρένο και ζητούσε ταυτότητες από τους ταξιδιώτες. Μία μέρα συνέλαβε μία γυναίκα που είχε στην κατοχή της λίγο λάδι, το οποίο προόριζε για ανταλλαγή και την κατηγορήσε ότι συνεργαζόταν με τους αντάρτες. Στη συνέχεια την άφησε, αφού προηγουμένως της είχε πάρει τα χρήματα που κουβαλούσε μαζί της. Ένα Σάββατο μεσημέρι στήθηκε μπλόκο ΕΑΣΑΔιτών και Γερμανών στα Παλιά. Ο Τικελιώτης βρισκόταν εκεί και πυροβολούσε. Μία άλλη μέρα έδειρε ένα χωροφύλακα, επειδή δεν τον χαιρέτησε. Ο μάρτυρας πρόσθεσε, επίσης, ότι ο Τικελιώτης μαζί με άλλους ΕΑΣΑΔίτες ήταν τα φόβητρα των πολιτών.²²³

218 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 144-145.

219 Βογιατζής, σ. 274-275, 279.

220 Ό.π., σ. 279.

221 Ό.π., σ. 279.

222 Ό.π., σ. 279.

223 Ό.π., σ. 279-280.

Ο 23 χρονος Γιώργος Μαντίδης, ελαιοχρωματιστής, στην κατάθεσή του στο δικαστήριο δήλωσε ότι ο Τικελιώτης μαζί με το Γιώργο Παπά²²⁴ στο μπλόκο των Παλαιών, συνέλαβαν πολύ κόσμο. Όταν τον συνέλαβε είπε πως ήταν αντάρτης, ενώ γνώριζε ότι εργαζόταν στην αγορά των Παλαιών, όπου πωλούσε ψωμί. Στη συνέχεια, ο Μαντίδης οδηγήθηκε στις φυλακές της οδού Αλεξάνδρας και μόλις τον έβαλαν μέσα στο κελί μαζί με άλλους κρατούμενους, ο Τικελιώτης τον χτύπησε βάνουσα. Την επαύριο οι Γερμανοί τους επιβίβασαν μέσα σ'ένα αυτοκίνητο και τους πήγαν στον Κάκκαβο για εκτέλεση. Εκεί μόνο ο Μαντίδης γλίτωσε.²²⁵

Επιπρόσθετα, στην κατάθεσή του ο εργάτης Γιάννης Δημητριάδης δήλωσε στο δικαστήριο ότι ο Τικελιώτης τον συνέλαβε με την ιδιότητα του Φρουράρχου Αγριάς-Λεχωνίων μέσα στο τρένο που εκτελούσε το δρομολόγιο Βόλος-Μηλίες. Μία άλλη φορά ο Δημητριάδης συνελήφθη και του άρπαξαν ότι είχε και δεν είχε. Στη συνέχεια τον έβαλαν μέσα σ'ένα αυτοκίνητο και τον μετέφεραν στο νεκροταφείο. Αργότερα, τον μετέφεραν στην Κίτρινη Αποθήκη, όπου ο Τικελιώτης τον απείλησε ότι θα τον σκότωνε. Όταν το Μάιο του 1944 ο Δημητριάδης κατόρθωσε και βγήκε από την Κίτρινη Αποθήκη, πήγε αντάρτης στο βουνό να πολεμήσει.

Στην ίδια δίκη κατέθεσε και μια 23χρονη κοπέλα, η οποία είχε βιαστεί από τον Τικελιώτη. Είπε ότι στις 25 Ιουλίου του 1944, μόλις κατέβηκε από το χωριό, την συνέλαβε ο Καλαμπαλίκης²²⁶ επειδή ο αδερφός της ήταν αντάρτης και την παρέδωσε στον Τικελιώτη, για να τη σκοτώσει. Αυτός την έφερε στο Βόλο και την κρατούσε φυλακισμένη για μήνες σε ένα δωμάτιο.²²⁷

Λίγες μέρες αργότερα έγινε η δίκη με κατηγορούμενους τους Τάκη Μακεδόνα, που είχε ήδη αυτοκτονήσει και τον Χρήστο Βελέντζα, άλλο ηγετικό μέλος του ΕΑΣΑΔ.

Πρώτος κατέθεσε ο Κώστας Κωνσταντινίδης, ο οποίος είπε ότι στις 13 Μαΐου, ενώ βρισκόταν σε ένα καφενείο, πήγαν ο Βελέντζας και ο Μακεδόνας και συνέλαβαν τους θαμώνες του μαγαζιού. Ο Κωνσταντινίδης είπε ότι ενώ είχαν φτάσει κοντά στην αποθήκη Τζαμαλή, ο Βελέντζας πυροβόλησε τον Πρόδρομο Σταυρίδη και τον σκότωσε. Οι ΕΑΣΑΔίτες είχαν διαταγή να τους εκτελέσουν έναν-έναν σε κάθε στενό που περνούσαν. Ωστόσο, τους υπόλοιπους τους μετέφεραν στην Κίτρινη Αποθήκη. Εκείνη τη μέρα οι Βελέντζας και Μακεδόνας συνέλαβαν πάνω από 40 αγωνιστές, τους οποίους παρέδωσαν στις γερμανικές δυνάμεις. Τελικά, το δικαστήριο καταδίκασε

224 Ο Γιώργος Παπάς ήταν ηγετικό μέλος της οργάνωσης ΕΕΕ στο Βόλο και δικάστηκε από το Ειδικό Δικαστήριο Βόλου το 1947. Παρόλο που εκκρεμούσαν εις βάρος του εντάλματα σύλληψης από το 1945 και είχε καταδικαστεί ερήμην, η συμμετοχή σε ένοπλες παρακρατικές οργανώσεις του εξασφάλιζε ασυλία, βλ. Λάζου, Σκαλτσής, σ. 146.

225 Βογιατζής, σ. 280.

226 Ο Σπύρος Ραφτόπουλος, γνωστότερος ως Καλαμπαλίκης, ήταν ένα από τα πιο προβεβλημένα στελέχη του ΕΑΣΑΔ. Ο Καλαμπαλίκης παρουσιάστηκε ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων τον Οκτώβριο του 1948, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, καθώς είχε προλάβει να διακριθεί ως αρχηγός παρακρατικής ομάδας, βιαιοπραγώντας εναντίον Αριστερών. Τελικά, αθώωθηκε. Βλ. Λάζου, Σκαλτσής, σ. 146-147, Βογιατζής, σ. 292.

227 Βογιατζής, σ. 280-281.

το Βελέντζα σε θάνατο και το Μακεδόνα σε 20 χρόνια.²²⁸ Ακολούθησε την ίδια μέρα νέα δίκη με κατηγορούμενο το Μακεδόνα. Ως μάρτυρας κατηγορίας εμφανίστηκε η Στέλλα Κατσικλή, η οποία υποστήριξε ότι οι Γερμανοί στις 26 Απριλίου 1944 έστησαν μπλόκο στη γειτονιά της. Στο μπλόκο αυτό ο Τάκης Μακεδόνας όντας οπλισμένος, συνέλαβε τον αδερφό της, τον οποίο είπαν ότι θα τον έστελναν στη συνέχεια όμηρο στη Γερμανία. Όμως, την επόμενη μέρα τον βρήκαν δολοφονημένο, έξω από ένα ζαχαροπλαστείο. Ακολούθησε κατάθεση του Σωτ. Τζήμα, ο οποίος είπε στο δικαστήριο ότι στις 26 του ίδιου μήνα τον συνέλαβαν μαζί με ένα άλλο άτομο οι Γερμανοί, τους έβαλαν σε ένα αυτοκίνητο και τους μετέφεραν στην Κίτρινη Αποθήκη, όπου τους υπέβαλαν σε φρικτά βασανίστηρια. Και σ'αυτή τη δίκη, το δικαστήριο επέβαλε ποινή κάθειρξης είκοσι ετών στο Μακεδόνα.²²⁹

Την ίδια μέρα δικάστηκε ο Τάσος Γεωργακόπουλος. Ως μάρτυρας κατηγορίας εμφανίστηκε η Κατερίνα Γαλανού, η οποία δήλωσε στο δικαστήριο ότι στις 2 Μάη του 1944 την ειδοποίησαν ότι είχαν συλλάβει τον ανιψιό της. Εκείνη αμέσως μετέβη στα γραφεία του ΕΑΣΑΔ. Όμως στο δρόμο, κοντά στα γραφεία είδε τον ανιψιό της να κείτεται νεκρός στο έδαφος. Τελικά, το δικαστήριο καταδίκασε το Γεωργακόπουλο σε ισόβια για συμμετοχή στον ΕΑΣΑΔ.²³⁰

Την ίδια μέρα, σε 11 χρόνια καταδικάστηκε το μέλος του ΕΑΣΑΔ, Σοφία Πουρπούρη. Όπως κατέθεσε η μάρτυρας κατηγορίας Ελένη Φιλίππου, στις 19 Ιουλίου η Πουρπούρη, οπλοφορώντας πήγε με τον αρραβωνιαστικό της στο σπίτι τους, συνέλαβε τη μητέρα της και προσπαθούσε να αποσπάσει πληροφορίες που αφορούσαν την οργάνωση του ΕΑΜ στο Βόλο, με στόχο να τις μεταφέρει στους Γερμανούς.²³¹

Ο Ερνέστος φον Κλέβε, με τη σειρά του, καταδικάστηκε σε 15 χρόνια φυλάκιση, με την κατηγορία ότι κατείχε αφορολόγητα τσιγάρα, που έκλεβε από την καπνοβιομηχανία Ματσάγγου.²³²

Την ίδια μέρα, ενώπιον του δικαστηρίου εμφανίστηκε ως μάρτυρας κατηγορίας του Μακεδόνα η Αμαλία Χάρδα, η οποία δήλωσε ότι ο Μακεδόνας μαζί με τους Γερμανούς συνέλαβαν το σύζυγό της. Εντέλει, ο σύζυγός της βρέθηκε δολοφονημένος στην οδό Ιωλκού. Ακολούθησε και η κατάθεση της Αναστασίας Ισαακίδη, η οποία είπε ότι στις 26 Απριλίου του 1944 έγιναν συλλήψεις με αρχηγό τον Τάκη Μακεδόνα. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν ο και ο αδικοχαμένος Χάρδας. Η Ισαακίδη υποστήριξε στο δικαστήριο ότι άκουσε το Μακεδόνα να λέει στο Χάρδα ότι θα τον σκοτώσει. Ο Μακεδόνας καταδικάστηκε σε είκοσι χρόνια φυλάκιση.²³³

228 Ό.π., σ. 282-283.

229 Ό.π., σ. 283.

230 Ό.π., σ. 283.

231 Ό.π., σ. 284.

232 Ό.π., σ. 284.

233 Ό.π., σ. 284.

Ακολούθησε άλλη δίκη, την ίδια μέρα, με κατηγορούμενο το Μακεδόνα. Ως μάρτυρας κατηγορίας εμφανίστηκε η Φιφή Μαλαθούνη, που δήλωσε στο δικαστήριο ότι συνελήφθη από το Μακεδόνα και αμέσως μεταφέρθηκε στην Γκεστάπο. Μετά από τρεις μέρες αφέθηκε ελεύθερη. Ωστόσο, μετά από λίγες μέρες, λίγο πιο πάνω από την Κίτρινη Αποθήκη οι ΕΑΣΑΔίτες δολοφόνησαν δύο παιδιά. Το δικαστήριο καταδίκασε ακόμη μία φορά το Μακεδόνα σε είκοσι χρόνια φυλάκιση.²³⁴

Στις 26 Νοεμβρίου του 1945 έγινε η δίκη με κατηγορούμενους τους Σπύρο Καλαμπαλίκη, Γεώργιο Βγάνδα, Κώστα Τουφεξή, Γιώργο Παπά και Αντώνη Παπαγιώτη. Όλοι τους απουσίαζαν. Πρώτος μάρτυρας κατηγορίας ήταν ο Ορέστης Κατσαγεώργης, 15 χρονών που κατέθεσε στο δικαστήριο ότι ο Παπαγιώτης έστηνε μπλόκα και προέβαινε σε συλλήψεις αρκετών Βολιωτών. Στα μπλόκα αυτά είχαν ενεργό ρόλο οι Παπαγιώτης και Καλαμπαλίκης, οι οποίοι προέβαιναν σε αθρόες συλλήψεις πολιτών και τους παρέδιδαν στους Γερμανούς.²³⁵

Στην ίδια δίκη, ως μάρτυρας κατηγορίας εμφανίστηκε ο Αθανάσιος Βουλάγκας, ο οποίος κατέθεσε ότι μία μέρα ήταν στα κτήματά του και ήρθαν εκεί τρεις πολίτες μαζί με Γερμανούς στρατιώτες και τον συνέλαβαν. Ωστόσο, μαζί τους δεν ήταν ο Παπαγιώτης. Ο κόσμος υποστήριζε ότι ο Παπαγιώτης συνεργαζόταν με τους Γερμανούς. Ο Βασίλης Χατζηκώστας στην κατάθεσή του είπε ότι μία μέρα του Ιουνίου του 1944, δούλευε στο Μύλο ως εργάτης και πήγε ο Παπαγιώτης, έχοντας πιστόλι, μαζί με άλλα μέλη του ΕΑΣΑΔ. Συνέλαβαν αυτόν και κάποιους άλλους και μετά από μερικές μέρες τους άφησαν ελεύθερους.²³⁶

Στην ίδια δίκη, ως μάρτυρας κατηγορίας εμφανίστηκε ο Γεώργιος Κακούρης, ο οποίος είπε ότι στις 22 Μαΐου του 1944, τη μέρα που έγινε το μπλόκο στο Βελεστίνο, ο ΕΑΣΑΔ συνέλαβε μερικά παιδιά από το χωριό. Στις 28 και 29 Μαΐου έγινε το δεύτερο μπλόκο από τον ΕΑΣΑΔ και τότε συνέλαβε πολλούς πολίτες, τους οποίους μετέφεραν στο Βόλο. Άλλους τους εκτέλεσαν κι άλλους τους άφησαν ελεύθερους. Στις 7 Ιουνίου συνελήφθη και ο ίδιος ο Κακούρης, ο οποίος μεταφέρθηκε στη Γερμανία ως όμηρος, από όπου γύρισε τον Απρίλιο του 1945.²³⁷

Στην ίδια δίκη κατέθεσε ο Θανάσης Κατσαγεώργης, ο οποίος είπε ότι οι ΕΑΣΑΔίτες συνέλαβαν τη σύζυγό του, την κόρη και το γιο του. Ανάμεσα σ'αυτούς που τους συνέλαβαν ήταν ο Παπαγιώτης, ο οποίος φορούσε γερμανική στολή και οι Παπάς και Καλαμπαλίκης. Η Μαρία Κατσαγεώργη υποστήριξε στο δικαστήριο ότι τα μέλη του ΕΑΣΑΔ την συνέλαβαν στις 28 Μάη του 1944 και τη μετέφεραν στο σταθμό, χτυπώντας την. Στη συνέχεια, την οδήγησαν στις φυλακές της οδού Αλεξάνδρας, όπου την υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια. Μετά από λίγες μέρες τη

234 Ό.π., σ. 284.

235 Ό.π., σ. 285

236 Ό.π., σ. 285-286.

237 Ό.π., σ. 286.

μετέφεραν στην Κίτρινη Αποθήκη και εκεί έρχονταν ο Καλαμπαλίκης και οι ΕΑΣΑΔίτες και την απειλούσαν. Μετά από 10 ημέρες μεταφέρθηκε μαζί μ' άλλους στο στρατόπεδο Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη. Από κει αφέθηκαν ελεύθεροι το Σεπτέμβριο του 1944. Η Κατσαγιώργη ολοκληρώνοντας την κατάθεσή της, υποστήριξε ότι οι Γερμανοί, σκότωσαν πολλούς Βολιώτες την ημέρα που τη συνέλαβαν. Τελικά, η ετυμηγορία του δικαστηρίου ήταν ότι ο Καλαμπαλίκης και ο Παπαγιώτης ήταν ένοχοι, καθώς αμφότεροι παρείχαν στον εχθρό συστηματικά πληροφορίες για τη συμμετοχή στις οργανώσεις εναντίον της Μαρίκας Κατσαγιώργη, Κώστα Βαξεβανίδη, Θεόδωρου Αλεξίου, Ελ. Μίχου, Γ. Γκάτσιου και Δημήτρη Γραγγούλη.²³⁸

Παρ' όλα αυτά, οι περισσότεροι αποκαλυπτικές καταθέσεις για τη δράση της οργάνωσης, των ηγετών, χρηματοδοτών και εκτελεστών της, δόθηκαν μερικούς μήνες αργότερα από δύο στελέχη του ΕΑΣΑΔ. Μπροστά στον κίνδυνο να επωμιστούν όλα τα βάρη και τις κατηγορίες, τα στελέχη αυτά δε δίστασαν να καταδώσουν τους πρώην συνεργάτες τους, αποκαλύπτοντας πολλά για τους σκοπούς της οργάνωσης. Χαρακτηριστικά, ο Θ. Βελέντζας, στρατιωτικός διοικητής της οργάνωσης ανέφερε στο δικαστήριο ότι τόσο ο Γιώργος Παπάς όσο και ο Λαμπαδάριος επιδίδονταν σε δολοφονίες συλληφθέντων, που σχετίζονταν με το ΕΑΜ. Ο Βελέντζας δήλωσε στο δικαστήριο ότι εντάχθηκε στην ΕΑΟ, στις 23 Μαΐου του 1944, ενώ αργότερα ανέλαβε ως στρατιωτικός αρχηγός του ΕΑΣΑΔ Βόλου. Ο Βελέντζας αναφέρθηκε στον Παπασακελλαρίου, τον οποίο αποκάλεσε γενικό αρχηγό της οργάνωσης ΕΕΕ Θεσσαλίας, ενώ αναφερόμενος στο Γεκενίδη, δήλωσε ότι αυτός διοικούσε την οργάνωση. Τέλος, αναφερόμενος στο Βάγγο Γκλαβάνη, ο Βελέντζας είπε ότι αυτός ήταν ο ηθικός και οικονομικός ενισχυτής του ΕΑΣΑΔ και των άλλων δωσίλογων οργανώσεων.²³⁹

Ενώ ο υπασπιστής του Μακεδόνα, Τάκης Γκραβαρίτης, δήλωσε ότι στα τέλη του Απριλίου έφτασε στο Βόλο ο Μακεδόνας με επτά ΕΑΣΑΔίτες από την Καρδίτσα. Όντας οπλισμένοι, δολοφόνησαν το Δονδολίνο, τους γιους του και το φυματιολόγο Τζάνο. Επιπλέον, ο Γκραβαρίτης αναφέρθηκε και στο αιματηρό μπλόκο που στήθηκε στον Άνω Βόλο και είχε τελική κατάληξη το θάνατο 32 ατόμων. Τέλος, ο Γκραβαρίτης αναφέρθηκε στο ρόλο των Γεκενίδη και Τόπα στην οργάνωση.²⁴⁰

Στις 12 Μαρτίου του 1946 δικάστηκε ο αρχηγός της οργάνωσης ΕΕΕ στο Βόλο, Νικόλαος Γεκενίδης, ο οποίος κατηγορούνταν για τη δολοφονία των Ε. Μπακλαβά, Γκααραγκούνη, Σταθάκη, Κ. Μπαλασιώνη, Φιλίππου και Παπαφωτίου. Ο Γεκενίδης κατά την απολογία του υποστήριξε ότι ανήκε στην υπό το Μπάμπη Κωνσταντινίδη οργάνωση και επιχείρησε να εμποδίσει τα μέλη του ΕΑΣΑΔ να προβούν σε δολοφονίες. Δήλωσε ακόμη ότι διατηρούσε σχέσεις με τους Γερμανούς, για να βοηθά την απελευθέρωση των συλληφθέντων.²⁴¹

238 Ό.π., σ. 286-287.

239 Ό.π., σ. 287-288.

240 Ό.π., σ. 289-290.

241 Βογιατζής, σ. 290, Λάζου, Σκαλτσής, σ. 145-146.

Μία μέρα αργότερα, το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Βόλου αποφάσισε την ενοχή του Γεκενίδη, στον οποίο επέβαλε ισόβια κάθειρξη. Εκτός από το Γεκενίδη καταδικάστηκαν οι Τάκης Μακεδόνας, Καλαμπαλίκης, και οι Γιώργος Παπάς και Θ. Βελέντζας. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις παραπάνω καταδίκες καμία δεν εκτελέστηκε. Όσοι τιμωρήθηκαν, τιμωρήθηκαν από την Εθνική Πολιτοφυλακή και τον ΕΛΑΣ.²⁴²

Όσον αφορά την τύχη του Παπασακελλαρίου και του Πάντου, παρόλο που παραπέμφθηκαν σε δίκη, τελικά απαλλάχθηκαν των κατηγοριών. Ο κατοχικός Δήμαρχος Βόλου, Θρασύβουλος Παπασακελλαρίου, παραπέμφθηκε στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Αθηνών κατηγορούμενος ότι συνέβαλε στην κατάδοση και σύλληψη του Αλέξανδρου Ιωαννίδη²⁴³ (τον οποίο λανθασμένα θεώρησαν ως το γνωστό στέλεχος του ΚΚΕ Γιάννη Ιωαννίδη, γεγονός που οδήγησε στην εξάρθρωση της ομάδας δολιοφθορών και κατασκοπείας <<Απόλλων>>).²⁴⁴

Στην απολογία του ο Παπασακελλαρίου ισχυρίστηκε ότι δεν κατέδωσε τον Ιωαννίδη. Αντιθέτως, υποστήριξε ότι οι δυο τους συνδέονταν με μακροχρόνια φιλία. Ωστόσο, ο ισχυρισμός του διαψεύστηκε από την κατάθεση ενός μάρτυρα, ο οποίος ονομαζόταν Αλ. Φλώρος, στην οποία έλεγε ότι κατέστρωσαν με το Λάμπου το σχέδιο της σύλληψης του Ιωαννίδη. Επιπλέον, ο συνήγορος του Αλ. Φλώρου, Ταμπακόπουλος, κατέθεσε στο δικαστήριο ότι τον Ιωαννίδη τον κατέδωσε ο διορισμένος απ' το Ράλλη δήμαρχος Βόλου, ο κατηγορούμενος Παπασακελλαρίου, που ήταν μέλος του ΕΑΣΑΔ και της ΕΕΕ.²⁴⁵

Ο κατοχικός Δήμαρχος Βόλου δικάστηκε σε ομαδικές δίκες, οι οποίες εκτός από την κατάδοση του δικτύου κατασκοπείας <<Απόλλων>>, αφορούσαν και το Μπλόκο της Καλογρέζας και αθώωθηκε. Στη δίκη εμφανίστηκε ως μάρτυρας κατηγορίας, το στέλεχος του ΚΚΕ, Μιλτιάδης Πορφυρογένης, που είχε διατελέσει υπουργός στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Ο Πορφυρογένης δήλωσε στο δικαστήριο ότι ο Παπασακελλαρίου ήταν οργανωτής του ΕΑΣΑΔ, ο οποίος υπό τις

242 Βογιατζής, σ. 290, 292.

243 Ο Αλέξανδρος Ιωαννίδης, αφού πρώτα παραδόθηκε στην Ειδική Ασφάλεια Αθηνών, η οποία συνεργαζόταν με τους Γερμανούς, στη συνέχεια τουφεκίστηκε στο άλσος Χαϊδαρίου στις 8/9/1944 κατηγορούμενος για κατασκοπεία. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Γαρυφαλλιά Θανάσaina, *Η δίκη της Ειδικής Ασφάλειας όπως αποτυπώνεται στα Πρακτικά του Ειδικού Δικαστηρίου Αθηνών και στις εφημερίδες <<Ριζοσπάστη>>, <<Ελευθερία>> και <<Εμπρός>> (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1945)*, Διπλωματική εργασία στο ΠΜΣ Πάντειο, ό.π., σ. 44-45.

244 Η οργάνωση Απόλλων ήταν ένα σημαντικό δίκτυο κατασκοπείας και αποτελούνταν από τμήματα με αρμοδιότητες τα σαμποτάζ, την κατασκοπεία, την υποστήριξη του παράνομου Τύπου και τις επαφές με τους Άγγλους πράκτορες. Η οργάνωση Απόλλων, παρά τη σημαντική δράση της, διαβρώθηκε από τις γερμανικές μυστικές υπηρεσίες και κάποια μέλη της συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την οργάνωση Απόλλων βλ. Μιχάλης Λυμπεράτος, <<Οι οργανώσεις της Αντίστασης>>, στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, τόμ. Γ' Μέρος Β', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 65-66.

245 Θανάσaina, σ. 38, 121.

διαταγές των Γερμανών διέπραξε στυγερά εγκλήματα.²⁴⁶

Στην απολογία του ο Παπασακελλαρίου υποστήριξε ότι δεν είχε καμία σχέση με την οργάνωση ΕΑΣΑΔ. Αντιθέτως, ο Παπασακελλαρίου δήλωσε ότι το 1943 με τον αρχηγό του ΕΔΕΣ Βόλου, Παπαγεωργίου, το στρατηγό Παπαϊωάννου και τον πρώην δήμαρχο Βόλου, Κωνσταντίνο Γκλαβάνη ενήργησαν από κοινού, προκειμένου να διοριστούν στη Θεσσαλία δήμαρχοι και νομάρχες του ΕΔΕΣ. Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους υποστήριξε ότι κατέβηκε στην Αθήνα και κατατάχθηκε στο 14ο Σύνταγμα του ΕΔΕΣ.²⁴⁷

Ύστερα από την αθώωσή του λόγω αμφιβολιών του δικαστηρίου, ο Παπασακελλαρίου παρέστη στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Βόλου ως μάρτυρας υπεράσπισης του αρχηγού της ΕΕΕ Γεκενίδη, για τον οποίο βεβαίωσε ότι δεν ευθυνόταν για τις εκτελέσεις, για τις οποίες κατηγορούνταν.²⁴⁸

Όσον αφορά τον κατοχικό νομάρχη Βόλου και δικηγόρο, Σπύρο Πάντο, αυτός διετέλεσε πρόεδρος της Ένωσης Βασιλοφρόνων Μαγνησίας, η οποία συστάθηκε αμέσως μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας και συνεισέφερε στην ανασύσταση του εθνικόφρονος χώρου από το 1945 και μετά, εκδίδοντας την εφημερίδα βασιλοφρόνων Θεσσαλίας, Νίκη. Στα τέλη Μαρτίου 1945 ο Πάντος συνελήφθη και παραπέμφθηκε στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Βόλου, όπου και απαλλάχθηκε των κατηγοριών.²⁴⁹

Ο Γρηγόρης Σούρλας για τη δράση του στις γραμμές του ΕΑΣΑΔ παραπέμφθηκε επανειλημμένα στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Λάρισας. Ωστόσο, ούτε αυτός διώχθηκε.²⁵⁰

Οι δίκες των δωσιλόγων της οργάνωσης ΕΕΕ στα Τρίκαλα δεν διέφεραν από εκείνες του Βόλου. Κάποια μέλη της οργάνωσης ΕΕΕ που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς (Μακρής, Μαντζούκας) έφυγαν μαζί τους. Ο Γιάννης Μακρής σκοτώθηκε το Νοέμβριο του 1944, στο Κιλκίς, σε μάχη με τους αντάρτες του ΕΛΑΣ.²⁵¹ Όσον αφορά τον αρχηγό των τριεψηλιτών, Χρήστο Μαντζούκα, τα ίχνη του χάθηκαν για πάντα.²⁵²

Μια άλλη δωσίλογη μορφή της πόλης, ο Χρυσόστομος Πιπιλιάγκας, ο οποίος ήταν πολιτικός καθοδηγητής του ΕΑΣΑΔ και είχε αναλάβει καθήκοντα νομάρχη Τρικάλων από τον Ιανουάριο του 1944, παρότι συνελήφθη από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ, τελικά αποφυλακίστηκε τον Απρίλιο του 1945. Μετά την αποφυλάκισή του ο Πιπιλιάγκας ασχολήθηκε με την πολιτική και την επόμενη

246 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 145, Καρκάνης, σ. 181-182, Βογιατζής, σ. 123-124.

247 Λάζου, Σκαλτσής, σ. 145, Θανάσaina, σ. 121,122.

248 Λάζου, Σκαλτσής σ. 145-146, Θανάσaina, σ. 157.

249 Λάζου, Σκαλτσής σ. 147.

250 Παπαγιάννης, σ. 291.

251 Κωνσταντινίδης, σ. 255.

252 Κωνσταντινίδης, σ. 255.

χροινιά εξελέγη βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος στην Κοζάνη, πόλη από την οποία καταγόταν.²⁵³

Οι περισσότεροι συνεργάτες των Γερμανών στα Τρίκαλα δεν αντιμετώπισαν καμία δίωξη παρόλο που είχαν παραδοθεί στις αρχές λόγω της Συμφωνίας της Βάρκιζας. Είναι χαρακτηριστικό ότι όχι μόνο δε φυλακίστηκαν, αλλά αφέθηκαν ελεύθεροι και εξοπλίστηκαν, προκειμένου να εξουδετερώσουν τους ΕΑΜίτες αντιπάλους τους.²⁵⁴

Σ'αυτήν την περίπτωση εμπίπτει και ο Ηλίας Τσαντούλας. Για τα στυγερά εγκλήματα που διέπραξε σε βάρος συμπολιτών του καταδικάστηκε τρεις φορές ερήμην σε θάνατο. Ωστόσο, κατάφερε να διαφύγει της σύλληψης, και αφού κρύφτηκε σ'ένα εξοχικό σπίτι κοντά στη συνοικία του Πύργου, μετά την πολιτική τροπή των γεγονότων και την ανάδειξη της Αγγλίας ως επικυρίαρχου κράτους στην Ελλάδα, επανεμφανίστηκε ως αρχηγός παρακρατικής συμμορίας στα Τρίκαλα, συνεχίζοντας τη δράση του σε όλη τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Πιο συγκεκριμένα, ο Τσαντούλας ίδρυσε την παρακρατική συμμορία το Τάγμα Βασιλέως Γεωργίου Β', στο στόχαστρο της οποίας τέθηκαν οι αριστεροί αγωνιστές, την εποχή της <<Λευκής Τρομοκρατίας>> στα Τρίκαλα.²⁵⁵

6. Συμπεράσματα, Επίλογος

Η συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ και των άλλων δωσιλογικών οργανώσεων στο Βόλο κρίθηκε επιβεβλημένη από τους Γερμανούς λόγω της μαζικότητας του ΕΑΜ/ΚΚΕ στο Βόλο και στο Πήλιο. Στην προσπάθειά τους να ανακόψουν τη δυναμική του ΕΑΜ-το οποίο ανέπτυξε ένα διεκδικητικό κίνημα στα εργοστάσια του Βόλου και να προασπίσουν τα ταξικά τους συμφέροντα -τα παραδοσιακά πολιτικά αστικά κόμματα, οι Φιλελεύθεροι και οι Λαϊκοί και οι αστοί πολιτικοί και βιομήχανοι της πόλης πρωτοστάτησαν στη συγκρότηση του ΕΑΣΑΔ. Στην προσπάθειά τους αυτή συνέβαλε και ο ΕΔΕΣ Βόλου, ο οποίος προσπάθησε να δημιουργήσει ανεπιτυχώς ανταγωνιστική οργάνωση προς το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

Ο ΕΑΣΑΔ, οι υπόλοιπες δωσιλογικές οργανώσεις του Βόλου και η οργάνωση ΕΕΕ, που δραστηριοποιήθηκε και στα Τρίκαλα, όπως αναφέρθηκε, αποτέλεσαν στυλοβάτη της προσπάθειας των Γερμανών να εδραιώσουν την κυριαρχία τους στις θεσσαλικές πόλεις και να εξοικονομήσουν πολύτιμο γερμανικό αίμα. Επιπλέον, οι δωσιλογικές οργανώσεις, οι οποίες εξαρτώνταν απόλυτα από τους Γερμανούς, δε δίστασαν να συνεργαστούν μαζί τους, καθώς η συνεργασία αυτή τους απέφερε τεράστια οικονομικά οφέλη. Πέρα από το οικονομικό όφελος, η βίαιη δράση του ΕΑΣΑΔ προκάλεσε εκατοντάδες θύματα.

Μεταπολεμικά το έθνος ενέτεινε τις προσπάθειές του να καταστείλει τους υποστηρικτές του

253 Κωνσταντινίδης, σ. 183, 255, Κωστόπουλος, σ. 123.

254 Κωνσταντινίδης, σ. 255-256.

255 Κωνσταντινίδης, σ. 256.

ΕΑΜ/ΚΚΕ. Γι'αυτό το λόγο εξόπλισε παρακρατικές συμμορίες, οι οποίες δρούσαν με την ανοχή της Χωροφυλακής και της Εθνοφυλακής²⁵⁶ και διακρίθηκαν για τη βίαιη δράση τους σε βάρος των οπαδών τους. Την ίδια περίοδο, η Συνθήκη της Βάρκιζας καταπατήθηκε, καθώς το άρθρο 8 που προέβλεπε την τιμωρία των συνεργατών του ξένου κατακτητή και την εκκαθάριση της Χωροφυλακής και των Σωμάτων Ασφαλείας δεν εφαρμόστηκε.

Επιπρόσθετα, το άρθρο 7 της Συμφωνίας της Βάρκιζας που προέβλεπε την κάθαρση του κρατικού μηχανισμού από τους δωσίλογους²⁵⁷, στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και τα μέλη του ΕΑΣΑΔ, τελικά δεν εφαρμόστηκε, την ίδια στιγμή που τα μέλη του ΚΚΕ/ΕΑΜ έπαιρναν την άγουσα για τις φυλακές, ενώ ο ΕΛΑΣ είχε παραδώσει τα όπλα, όπως προβλεπόταν.²⁵⁸

Εν κατακλείδι, το παρελθόν του δωσιλογισμού αποσιωπήθηκε και η συνεργασία του ΕΑΣΑΔ και των άλλων δωσιλογικών σχηματισμών με τους ναζι υποβαθμίστηκε, ώστε να τονιστεί η διάσταση του αγώνα εναντίον του κομμουνισμού. Ο αστικός πολιτικός κόσμος έδωσε έμφαση στην αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου και αθέτησε την υπόσχεσή του για παραδειγματική τιμωρία όσων είχαν συνεργαστεί με τον ξένο κατακτητή.

Τέλος, οι δωσίλογοι συνεργάτες των Γερμανών απαλλάχθηκαν των κατηγοριών, μολοντί είχαν διαπράξει στυγερά εγκλήματα σε βάρος ομοεθνών τους, με το πρόσχημα του αντικομμουνισμού, και πολλοί απ'αυτούς σταδιοδρόμησαν στα σώματα ασφαλείας και το στρατό, στις τάξεις των οποίων παρεισέφησαν φασιστικοί θύλακες. Πολλοί από τους δωσίλογους αναγνωρίστηκαν ως αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης, λόγω των υπηρεσιών που πρόσφεραν στον αγώνα κατά του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.²⁵⁹

256 Λάζου Βασιλική, ((13 Δεκεμβρίου 2016). *Λευκή Τρομοκρατία. Το οργανωμένο έγκλημα πρελούδιο του Εμφυλίου*. URL: <https://lefterianews.wordpress.com/2016/12/13/%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB/>

257 Ο όρος δωσίλογος αναφέρεται σ'εκείνους που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς, αλλά δεν υποδηλώνει κατ'ανάγκη φιλογερμανικά αισθήματα. Ο όρος << δυνάμεις δοσιλόγων>> χρησιμοποιείται για όλα εκείνα τα σώματα που δέχθηκαν όπλα από τους Γερμανούς για χρήση στο πεδίο μάχης εναντίον άλλων Ελλήνων>>, ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος Βος." Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας". " Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων ", σ. 119.

258 Σε πλείστες ευρωπαϊκές χώρες οι δωσίλογοι συνεργάτες των Γερμανών τιμωρήθηκαν. Αντιθέτως, στην Ελλάδα παρατηρήθηκε η ελάχιστη διάθεση των κυβερνήσεων να τιμωρήσουν τους συνεργάτες των Γερμανών. Στη σελίδα 33 της εργασίας της η Αθανάσινα επισημαίνει ότι το καλοκαίρι του 1946, μία μερίδα των βουλευτών του Λαϊκού Κόμματος, το οποίο κυβερνούσε από τις 31/3/1944, προώθησε ανοικτά ένα νομοσχέδιο, το οποίο προσέβλεπε στην παύση της δίωξης των συνεργατών των Γερμανών.

259 Για παράδειγμα, στις 15 Απριλίου 1970, ο Γρηγόρης Σούρλας αναγνωρίστηκε ως αντιστασιακός αγωνιστής μαζί με την οργάνωσή του, βλ. Λάζου, Σκαλτσής, σ. 148.

7. Βιβλιογραφία

Ελληνική και Ξένη Βιβλιογραφία

Αξιώτη Μέλπω, 'Απαντα-Τόμος Γ': *Χρονικά, Απάντηση σε 5 ερωτήματα, Πρωτομαγιάς 1886-1945, οι Ελληνίδες φρουροί της Ελλάδας*, Αθήνα 1941-1945, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1980.

Απομνημονεύματα Στυλιανού Γονατά 1897-1957, Αθήνα 1958.

Αρσενίου Λάζαρος, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, Τόμος Β' Γερμανική Κατοχή, Τρίτη Έκδοση βελτιωμένη " Έλλα"

Βογιατζής Θανάσης Κ., *Τα ΕΑΣΑΔΙΑ. Μέρη δωσιλογισμού στο Βόλο*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2017.

Βόγλης Πολυμέρης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή 1941-1944*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017 δεύτερη έκδοση.

Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Πόλεμος 1940-41-Κατοχή-Εθνική Αντίσταση-Απελευθέρωση-Δεκέμβριος 1944- Βάρκιζα*, Εκδόσεις Αφών Τολίδη, Αθήνα 1980.

Brewer David, *Ελλάδα 1940-1949. Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος*, μτφρ. Κατερίνα Σέρβη, Πατάκη, Αθήνα 2019.

ΓΕΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) -Τόμος 8ος." Κατοχικές Αρχές- Τάγματα Ασφαλείας". " Εγκληματικές ενέργειες των Βουλγάρων " , Έκδοση Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, Αθήνα 1998.

ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης, τόμ. 4: Εθνικός Στρατός ΕΛΑΣ, XVI Ταξιαρχία, Επιτελείον Γραφείο ΙΙ, Μηνιαίο Δελτίο (αρ. 2 παράγ. ΙV Δ/γης Ε.Π. 1163 ΧΙΙΙ Μεραρχίας), 27 Αυγούστου 1944.

ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης, τόμ. 4: XVI Μεραρχία ΕΛΑΣ, 54ο Σύνταγμα, <<Έκθεσις γενομένου νυχτερινού εγχειρήματος εις Κάτω Λεχώνια, 8 προς 9 Ιουλίου 1944>>.

Γρηγοριάδης Σόλωνας, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974-Τόμος Δεύτερος Κατοχή-Απελευθέρωση*, Εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα.

Δορδανάς Στράτος, <<Αντικομμουνιστές οπλαρχηγοί στη γερμανοκρατούμενη Κεντρική Μακεδονία>>, στο Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2007, τέταρτη έκδοση.

Eberhard Erik, *Γερμανοί αντιφασίστες στις τάξεις του ΕΛΑΣ στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, τόμ. Γ' Μέρος Β', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Fleming K.E., *A Jewish History*, Princeton University Press, 2008.

Θανάσινα Γαρυφαλλιά, *Η δίκη της Ειδικής Ασφάλειας όπως αποτυπώνεται στα Πρακτικά του Ειδικού Δικαστηρίου Αθηνών και στις εφημερίδες <<Ριζοσπάστη>>, <<Ελευθερία>> και <<Εμπρός>> (Οκτώβριος- Νοέμβριος 1945)*, Διπλωματική εργασία στο ΠΜΣ Πάντειο.

Ιατρούλης Σωτ., *Τα χρόνια που πέρασαν, οι μνήμες που μένουν*, Αθήνα 1999.

Καλόγηρος Βασίλειος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στο νομό Τρικάλων: από την απελευθέρωση ως το τέλος του 1949*, Διπλωματική εργασία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Καραγιώργης Κώστας, <<Η τρομοκρατία στη Θεσσαλία>>, Κομμουνιστική Επιθεώρηση, αρ. Φύλλου 29, Αύγουστος 1944.

Καρκάνης Νίκος Κ., *Οι δοσίλογοι της Κατοχής. Δίκες-παρωδία. Ντοκουμέντα, αποκαλύψεις, μαρτυρίες, δεύτερη έκδοση, Σύγχρονη εποχή*, Αθήνα 1982.

Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των δοσιλόγων 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2014.

Κωνσταντινίδης Δημήτρης Ι., *Τα Τρίκαλα στα χρόνια της Κατοχής. Το χρονικό της ιταλικής και γερμανικής κατοχής των Τρικάλων*, Τρίκαλα 2013.

Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοφοροσύνη*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005.

Λάζου Β., Σκαλτσής Δ., <<Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης (ΕΑΣΑΔ): Οι πρόθυμοι συνεργάτες των Γερμανών>> στο Σ. Δορδανάς, Β. Λάζου, Β. Τζούκας, Λ. Φλιτούρης (Επιμ.), *Κατοχική βία 1939-1945. Η ελληνική & ευρωπαϊκή εμπειρία*, Εκδόσεις Ασίνη, Κομμένο Άρτας-Αθήνα 2016.

Λαμπάτος Γαβρίλης, *ΚΚΕ και εξουσία (1940-1944)*, Μεταίχιμο, Αθήνα 2017.

Λατίφη Κατίνα, *Τα απόπαιδα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2019.

Λιναρδάτος Σπύρος, *Πολιτικοί & Πολιτική. 70 Χρόνια Αναμνήσεις- Αγώνες- Ντοκουμέντα*, Προσκήνιο.

Λυμπεράτος Μιχάλης, <<Οι οργανώσεις της Αντίστασης>>, στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή- Αντίσταση*, τόμ. Γ' Μέρος Β', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Lord Russell of Liverpool, *Η μάστιγα του Ναζισμού. Τα εγκλήματα πολέμου του Γ'Ράιχ 1939-1945*, μτφρ. Γεωργία Δημητροπούλου, Εκδόσεις Ιωλκός, Αθήνα 2007.

Μαλαγιώργη Κερασία ('Ερση), Ακολουθώντας τους Εβραίους του Βόλου, 1943-44: Προφορικές μαρτυρίες και συλλογική μνήμη, στο Ν. Χριστοφής (Επιμ.), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία. Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του '40*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2017.

Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής*, Μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.

Μοσχάτος Θέμης, *Η σύσκεψη των καπεταναίων στη Λαμία. Η ευκαιρία που χάθηκε*, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1985.

Μπέτας Θανάσης, <<Καπνοβιομηχανία Ματσάγγος εν Βόλω, 1918-1972>>. *Εργασία και επιβίωση στο Βόλο*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Οικονομίδης Φοίβος, *Ο Δεκέμβρης του '44 και η διεθνής σημασία του*, Ορφέας, Αθήνα 2005.

Παπαγιάννης Σταύρος Αστερίου, *Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης. ΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (Ιανουάριος-Οκτώβριος 1944)*, Εκδόσεις Σόκολη, Αθήνα 2007.

Παπαδόπουλος Α. Δημήτρης, *ΕΛΑΝ Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό 1943-1945*, Περιοδικό Πολεμικές Σελίδες, Αθήνα 2007.

Παπαδόπουλος Γεώργιος, *Η Αντίσταση στη Θεσσαλία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015.

Παπαστράτης Προκόπης, *Οι κυβερνήσεις εξορίας: ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο* στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, Μέρος Α', τόμ. Γ', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Πριόβολος Γιάννης, *Εθνικιστική <<αντίδραση>> και Τάγματα Ασφαλείας. Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος 1943-1944*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2017.

Προδότες και Εγκληματίες, Εκδόσεις Ριζοσπάστη, Ανατύπωση <<Κόκκινης Σημαίας>> 1944 Θεσσαλία.

Richter Heinz, *1936-1946 Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα*, β' τόμος, μτφρ. Ειρήνη Μιχαλοπούλου-Τζένη Μαστοράκη, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1975.

Σαράφης Στέφανος, *ο ΕΛΑΣ*, Εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 1999.

Σβορώνος Νίκος Γ., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Θεμέλιο ζ' έκδοση, Αθήνα 1983.

Σπηλιωτοπούλου Μαρία, Παπαστράτης Προκόπης (Επιμ.) *Χρονολόγιο Γεγονότων 1940-1944*. Από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών Foreign Office 371, Τόμος Β', Αθήνα 2004.

Τζαφλέρης Νίκος, *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, Πρακτικά Συνεδρίου, Επιμέλεια: Π. Παπαστράτης, Μ. Λυμπεράτος, Λ. Σαράφη.

Το έργο και τα προβλήματα της της Εθν. Αλληλεγγύης Ελλάδος. Πρακτικά της Β'. Πανελ. Γεν. Συνελεύσεως, Τεύχος Πρώτο, Αθήνα Ιούνιος 1946.

Τσικρίκης Ν., *Όψεις της καθημερινότητας στην πόλη του Βόλου κατά την κατοχική περίοδο (1941-1944)* στο Ν. Χριστοφής (Επιμ.), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία. Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του '40*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2017.

Φλάνισερ Χάγκεν, *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. 2, Παπαζήσης, Αθήνα.

Φραδέλλος Κώστας, <<Κατοχικές κυβερνήσεις και έθνος. Άξονες και μεταβολές του κυβερνητικού λόγου κατά τη διάρκεια της Κατοχής>>, στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, τόμ. Γ' (2), Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Χανδρινός Ιάσωνας, *Το τιμωρό χέρι του λαού*, Θεμέλιο, Αθήνα 2012.

Χατζηιωσήφ Χρήστος, *Η ελληνική οικονομία, πεδίο μάχης και αντίστασης*, στο Χρ. Χατζηιωσήφ-Πρ. Παπαστράτης, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945. Κατοχή-Αντίσταση*, τόμ. Γ' (2), Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Εφημερίδες

Αναγέννηση

<< Κόκκινη Σημαία>> Θεσσαλικό Όργανο του ΚΚΕ, 8.4.1944, Αριθμός φύλλου 4, σ. 2.

<< ΛΑΡΙΣΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ>>, εφημερίδα της Λάρισας, κοινή έκδοση << Ελευθερίας>> και << Κήρυκα>> που ελέγχονταν απόλυτα από το στρατό κατοχής, 21 Ιούνη 1944.

Λευτεριά

Ριζοσπάστης

Ταχυδρόμος

Ο Τύπος του Βόλου

Περιοδικά

Κλιάφα, Μαρούλα.(Δεκέμβριος 2012).<< Η δράση της οργάνωσης ΕΕΕ στα Τρίκαλα κατά το 1944>>. (Τεύχος 534), σ. 27-29.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Βιβλιοθήκη ΑΣΚΙ

Μαλαγκονιάρης, Σταύρος. (13 Οκτωβρίου 2019). *Το πρώτο αίμα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας*. Η εφημερίδα των Συντακτών. URL: https://www.efsyn.gr/nisides/214550_proto-aima-meta-tin-apeleytherosi-tis-athinas

Λάζου Βασιλική, ((13 Δεκεμβρίου 2016). *Λευκή Τρομοκρατία. Το οργανωμένο έγκλημα προελούδιο του Εμφυλίου*. URL: <https://lefterianews.wordpress.com/2016/12/13/%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB/>

<http://www.katioua.gr>

<https://ethniki-antistasi-dse.gr/h-ethniki-allhleggyh.html>

<https://left.gr>

Volosmagnesia.wordpress.com

<https://r3dlioness.weebly.com>

xyzcontagion.wordpress.com

